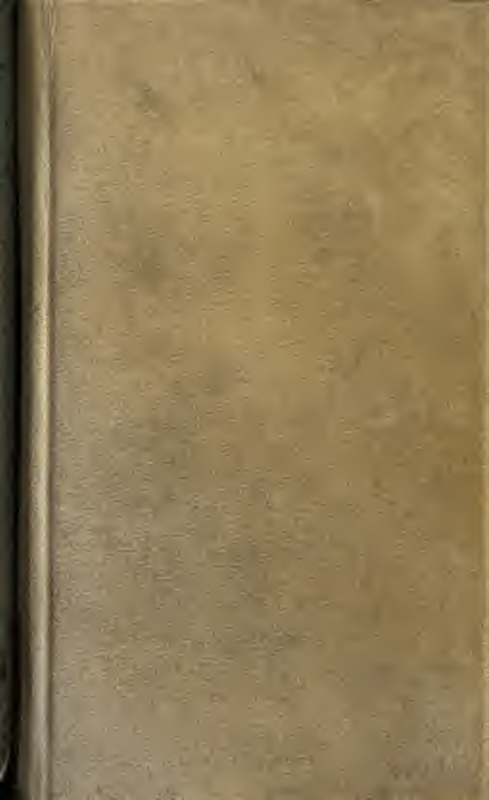

ORIGINES,

ET

OCCASVS

TRANSSYLVANORVM.

ORIGINE ET OCCASVS TRANSSYLVANORVM, SEV ERVTÆ NATIONES

Transſylvaniæ, earúmquę vltimi temporis Revolutiones, Hiſtoricâ narratione breviter comprehenſæ.

Authore LAVRENTIO TOPPELTINO *de Medgyes*.

LVGDVNI,
Imp. HOR. BOISSAT, & GEORG. REMEVS,

Anno M. DC. LXVII.

Mirande Princeps ! Tu furores bellicos
Compescuisti ; Tu cadauer Patriæ,
Suo cruentum , Principúmque sanguine ,
A morte stitisti : ac foues, ornas, beas.
Nec plus præstare possis ; nec fas est minùs. I. H.

Celsiss.! & Potentiss. Principi.

D. D. MICHAELI

A P A F I,

D. G. PRINCIPI

TRANSSYLVANIÆ,

PARTIVM REGNI Hungariæ Domino, Siculorum Comiti, *&c.* Domino Dom. meo Clementissimo,

Gloriam æternã & Triumphos!

QVOTIES mecum volvo proximorum annorum reuolutiones Transsyluaniæ, & horreo, & miror; Recedit

in ſeipſam anima mea , ſi ſummam Iuſtitiam, redeúntque ijdem ſpiritus mihi , ſi DEI immenſam miſericordiam,contemplor. Poſtquam ſcilicet vniuerſus peccaſſet populus, exarſit furor Omnipotentis,commouítque Principes numerare ſubditos , & obliuiſci muneris ac lubricæ Sedis ſuæ ; (Neque enim infelicem illam terram vt priuati propugnatis , ſed veluti vlterioris Chriſtiani Orbis conducti Heroës,quibus maximâ Dei Prouidentiâ contigit iſtorum terminûm cuſtodia.) Ira Domini temerario bello Patriam noſtram viris exhauſit ; emaſculatam ciuilibus armis confudit ; armauit Principem contra Principem ;

pem; Principes aduersùs Regnum concitauit; Regnum cum Principe ſuo commiſit; Patres in filios; ſeruos contra Dominos; fratrem in fratres, & pleraſque familias in viſcera ſæuire permiſit; omnes omnium facultates occupanti dedit; quod à ſpoliis ſuperfuit, incendio ſuſtulit; è ſtrage reduces captiuos tradidit; ſæpe in hoſtium caſtris vendidit. Tranſſyluanum vnum pro fumibulo tabacchi, aut pro flagello vno aut ſcutica quâ vrgerentur cæteri; & quum cuncta, quæ pati poterant, ſe perpeſſos crederent Tranſſyluani, paſſi ſunt Peſtem, magnum ærumnarum prœmium. Poſtquam autem miſertus eſt Dominus ſuper

afflictione, dixit Angelo percutienti populum : *Sufficit; nunc contine manum tuam*. Statimque Sol diuinæ misericordiæ ortus est, mirabiliter extincti ignes, mitigati crudeles, fractæ sunt factiones, reuocata à mortuis diu sepulta PAX. Quando nimirũ Deus, prouidáque & consultissima Statuum Electio, TE, Clementissime Domine, non modò merentem, sed & necessarium constituerunt Principem: Ferro & flammis permistam Patriã extemplo consolatus es, & peperisti in tanta tempestate quietem. Interijsset jam strata Transsyluania, nî vigilantis Dei beneficio in illa tempora reseruatus, sufflaminatis calamitatum

tatum curribus, erexisses collapsam, oppressámque & extrema spirantẽ fulsisses. Quibus intentum, Clementissime Domine, lata ciuium laniena tantùm non ipsum Te, absorbsit. Plúsque tunc potuit Constantia & benignitas Tua, quàm potentissima hostium arma; Gratia & humanitas Tua plus composuit in diffidentium animis, quàm ingens antecessorum Principum vis & astutia; Ipse etiam sapiens, ideóque potens Turca, didicit, non semper phlebotomiâ morbos, motúsque ciuiles sopiri. Pietate, clementia, lenitate, gratia, benignitate, raro exemplo Principatum asseruisti. Nî porrò rebus multa despera-

tione feſſis Te auxiliatorem accommodabis, extremo gemitu ipſas ſub onere expiraturas nullus dubito. Quia paterno affectu etiamnum foues & Patriam amas, amaris maximè; ita vt ex illis Principibus vnum multi Te dicant, qui tutò & ſine periculo in cuiuſvis ſubditi gremio ſomnum capiunt. Vnam eámque grauem difficultatem, quæ reſtat, vinces; & inuenies modũ ſatiandi auaritiam impiam Portæ ſemper apertæ, ex Repub. macie attenuatâ ac ad imam inopiam, per præterita tempora, redactâ; Si ſcilicet illi prohibeantur plurimum emere, qui nihil vendunt; & vendere edoceantur qui ſemper

emunt.

emunt. Sed hæc, Sapientissime Princeps, elaboratiori persuasione non indigent, dum supersunt, Magnifici, Spectabiles, Fortes, Generosi, Docti, Bethlenij, Bamfij, Capij, Beldij, Hallerij &c. quę magna lumina Aulam intimã Clementissimi Principis vnanimitate sua nunquam inobscurabunt: quin imò, Viri Maximi, concordes, vt per Dei gratiam sunt, Celsitudinem Tuã inexpugnabili muro cingent, Patriam defendẽt, erigéntque dignissimum æternæ Tuæ memoriæ obeliscum. Veniam mereri sinas hominem liberum & liberaliter educatum, quòd publicâ hac Epistolâ fassus est, quæ priuatim sentit; cuius de Pa-

ã 6

trià bene merendi ſtudium ita ardens fuit, vt maluerit, ſi alterutrum eligendum foret, temeritatis, quàm ingratitudinis, argui; qui, cum Tullio, veriſſimè affirmare poteſt, eos demum ſe annos verè vixiſſe & viuere velle, quos in præclarum aliquod Patriæ commodum vel ornamẽtum conſumpſit impendétque. Libellum autem iſtum, qui magis præmittitur illis quæ parantur, quàm completus editur, in ſinum Celſitudinis Tuæ deuoluo; ſupplex & intimè oro, illum clementer amplexare, potenter defende, & Authorem eius gratiâ non indignum rere. Præterquàm enim, quòd omnium literatorum communes hoſtes,

ſtes, inuidia, maleuolentia, & calumnia, bonam mentem inuadunt, quidam in Tranſſyluania (magnorum ingeniorum ſepultura) liberiuſculè & licenter extinguunt, quod excitare multis præmiis alij conantur. Quia ſcilicet rudes ſunt, ſuâ cenſurâ doctos ſimiles ipſis futuros inepta perſuaſione credunt: Et quum per pudorem eis nocere aliter non poſſunt, exules in Patria ſinunt; dum attritis facultatibus, quas vel domi, vel longis peregrinationibus, & magnis librorum impendiis afflixerant, ipſos in contemptum pertrahant, ac, heu! ſolemni perſecutione literatos, optimè

bono

bono Patriæ educatos, adigant ejurare ſtudia, pudere & pœnitere profeſſionis. Verùm, num iſtà glorioſa & è Repub. ſint, iudicabitur, quando Deus & Clementiſſimus Princeps rationem exiget ab iſtis ingeniorum tortoribus. Qui certè doctiſſimus ipſe, minimè feret libidinem ignauorum, in dedecus & ſummum opprobrium præſtantiſſimi ordinis;neque obliterari & dehoneſtari ſordibus permittet Catalogum, in quem primus nomen dedit: nam earundem rerum fames erit, quarum nos hodie premunt faſtidia. DEVS Ter Opt. Max. qui Regnum periculoſo loco ſitum, periculoſiſſimis

mis temporibus Celsitudini Vestræ credidit, Spiritu suo Constantiæ, Fortitudinis, & Sapientiæ Vobis vestrisque successoribus adsit! Dabam Lugduni Gallorum Anno M. DC. LXVII. Id. Maij.

CELSITVDINIS VV.

Humillimus, subditus

L. TOPPELTINVS
de Medgyes.

LECTVRIS

LECTVRIS S. P. D.

ANTIQVITAS omnis omne antiquum credebat maximum, Majorum suorum tempora fingebat aurea, sua secula arbitrata ferrea: Quia scilicet recentia à Deis, propiùs etiam ad ipsos accedebant; vel, quia præsentium censura penè naturalis est, sicuti veterum defensio habetur religiosa. Non tàm laudabant antiqui in homine virtutem, quàm illam cum factis antiquorum comparabant: Quæ adulatio etiam Deos in societates humanas traxit:

xit : Vitiorum autem vltima execratio , si fuerant inaudita. Certè , hodie in multa diuersitate ingeniorum mira consonantia est , Esse nihil, quod antiquum non est : Nam nobis Nobiles ignobilissimi sunt , si suismet virtutibus emergunt ; soli generosi qui è lumbis Nimbrothi deducuntur ; Doctissimi viri rudes audiunt , quia non vixerunt Ciceronis, aut auo Quintiliani ; vel si non componunt volumina centum. Martyres hodie nulli ampliùs , quia non Tiberius aut Diocletianus , sed alij ipsos angustant occidúntque. Neque Imperia aut bella sat magna sunt , si non Oriens jungitur Occidenti. Sed jam neque Nationes honestæ sunt, nî constet à Barbaris ipsas oriundas.

das. Vnde, quemadmodum ſummis conatibus veteres annixi ſunt eruere ſuos Majores; Romanos enim non puduit Authores ſuos à Lupa lactatos ſcribere: antequam verò hanc originem ederent, & phyſicè & Hiſtoricè veriſſimum erat, rapaces admodùm & inſatiabiles dictos Romanos fuiſſe in ſubigendo Orbe, & multùm à nutrice imbibiſſe in præiudicium humanæ naturæ: Contentio etiam Ægyptiorum cum Scythis de antiquitate ſua, apud Iuſtinum, pernotabilis eſt: Ita noſtra ſecula non modò gentium Origines & propagines antiquorum, ſed omnes ferè abortus priuatarum inſuper familiarum in lucem traxerunt. Ego breui libello Clariſſimam

Patriam

Patriam meam, cum suis Originibus & aliquot antiquitatibus, in gratiam Gallorum & vicinorum Hispanorum, cupidis profero. Ea inquam, quæ curiosa mea adolescentia collegerat, non in futurum publicum, sed in vlterioris ætatis solamen, quâ sæpe accersimus per compendia quæ in vasto Authorum prato ociosâ lectione parauimus. Adjunxi ad preces Amicorum, sub Titulo Occasuum, Reuolutiones Transsyluaniæ vltimi temporis, historica narratione conceptas, continuatásque: illas ipsas quæ ante aliquot annos in peregrinationibus meis exciderant. Scripsi tenui & eloquio humili: sæpe verbis Authorum vsus sum, vbi testibus magis quàm cerebello

opus

opus erat ; breuitatem ſequor, qualem in ſimilibus optarem ipſe ; nauſeamus enim ad codices in quibus plurimum verborum eſt, rerum parum. Vale, & fruere iſtis, benigne Lector, non carpe.

NOBILI

NOBILI AVTHORI.

GRATVLATORIVM.

DEcebali truncus, Trajani æterna columna,
Pontis & eiuſdem veſtigia cæca ſub vndis,
Hæc tria nos capiunt : capit & tua ſcriptio doctas
TOPPELTINE deas : quæ ſummo è vertice Pindi,
Danubij ad ripas tibi verè patria amanti
Decernunt ſtatuam, altâ ſuffultante columnâ,
In qua ſculpantur, libro quæ promis in iſto.
Quis verò pontem inſtaurabit ? vt abſque perido
Te demirentur populi, miretur & ipſe

Turca, nihil ſolitus mirari.
O, ſi ille reſurgat
Magnanimus veſter Monachus, cui magna patrare
Ludus erat, quid non ſperari
poſſit ab ipſo!

A tous-tant qu'on voit de Grands,
Qui pour gagner leur auoine
Se preſentent ſur les rangs,
Il leur donneroit le moine.

I. H.

In Amiciſſimi & Generoſi
AVTHORIS
Librum,

EPIGRAMMA.

T*Ranſſyluanorum*, Dacicis de Gentibus, *Ortum*
Eruis. *Occaſum* ſed ſimul ipſe refers.
Occaſum, fallor! Nam nequicquam *occidit*, *Ortum*
Quæ tenet, *his Scriptis*, Patria *perpetuum*.

R. FORT.

MADRIGAL.

MADRIGAL,

Sur le même ſujet.

CE que la docte Antiquité
Nous a laiſſé de remarquable ;
Ce que l'Hiſtoire a raconté
De ſolide & de veritable :
Ce qu'en tant de differens lieux,
Vn long & penible voyage
A remarqué de curieux ,
Se trouue dans ce rare Ouurage.
Encor , Lecteur judicieux ,
Si tu veux y jetter les yeux,
En trouueras-tu dauantage.

Par le meſme.

ORIGINVM

ORIGINVM TRANSSYLVANORVM CAPVT PRIMVM.

De varia & multiplici Transſyluanorum, apud Hiſtoricos, commemoratione.

INCONSTANTIÆ omnia ſubſunt: Actiones etiam humanæ, (quibus nîl incertius) tot mundi tempeſtatibus inuolutæ, viciſſitudini ſubſint neceſſe eſt. Huius ſæculi quæ facies? Certè incognita præcedenti; Hoc iterum antelapſis minimè quadrat; Neque futurum iſtis reſpondebit. Vt res variant

ſubinde, ac cum ipſis ſua nomina: ſic Gentium & Regnum appellationes, vel ipsâ corruunt antiquitate. TRANSSYLVANIA, & veteres eius indigenæ, tot ferè nomina habent, quot Scriptores: Singuli, parum abeſt, de illis prodidêre diuerſa; incertum ignorantia vel æmulatione: Enimverò veteres plerique ignorantiâ magis quam ingenij malignitate de induſtria, falſi ſunt,& fefellerunt. Vnde etiam Flau. Ioſephus contra Appionem, Iudeæ gentis antiquitatem probaturus, non eſſe mirum, ait, ſi Græcorum priſci nullam Iudæorum mentionem fecerint, cum vel vicinia illis ignota fuerit. Nam Gallos & Hiſpanos, adeo Græci ignorarunt, vt Ephorus, accuratiſſimus alioqui ſcriptor, Hiſpaniam, vrbem vnam eſſe putauerit. Antiqui Hiſtorici, in mutandis confundendiſve nominibus, præcipites, ſæpe Lectorem ſuſpendunt. Igitur (cum Amm. Marcell. *l. 27. c. 3.* loquor)
Parcimus

Parcimus opinioni magnorum Authorum, quos toties in contradictionibus deprehendimus, de ijs tantùm, quæ veritati magis consentanea videntur, in præsentiarum dicturi.

Transsyluani olim veniebant generali nomine Scytharum. Trebell. Poll. *in Gall.* Vocabantur Gothi, *ibid.* Getæ, Dion *in Domit.* Daci. idem *in Trajan.* Dacia mediterranea, Amm. Marcell. *l.* 16. *c.* 6. & 9. Dacia Ripensis, Iustinian. *in Nouell.* 11. & 131. *cap.* 3. Victophali, & Theruingi, Eutrop. *lib.* 8. Illyricum, Moesia, Aurel. Vopisc. *in Aur. cap.* 11. Pannones, Bosphori accolæ, Thraciæ vicini, Barbari, Borani, Carpi, Zos. *in Valer. & Gal.* Peucini, Trutungi, Austrogothi, Sigipedes, Heruli. Trebell. Pol. *in Claud.* Iaziges, Matanastæ, Cario *lib.* 4. & 5. *Chron.* Thauro Scythæ, Zon. *in Iohann. Zim.* Marcomanni Quadi Iul. Capit. *in Maxim.* Pannodaci, Laonic. Chalcocond. *de reb.*

*Turc.lib.*5. Thaifali, Paul. Diac. *in Grat.Valent.*11. *& Theod.VII.* Aur. Vict. *in Grat.& Theod.* Rō. *in Conſt.* Gothi, Hypogothi, Gepidi & Vandali, P.Diac.*in Theod.*II. Gantunni Flau. Vopiſc. *in Probo.* Amm.*lib.*31. Septemcaſtrenſes. Philip.Melanchton. Frid. Taub. *ad* 2. *Georg. Virg.* Comani, Nic. *Chon. de Imper.* Manuel. Comn. *lib.*5. Ardeli, Laon. Chalcocond. *lib.*7.*de reb.Turc.*

Ad poſtremum haud dubiè referri debet deriuatio vocis Hungaricæ *Erdely*, quo nomine Tranſſyluania venit. Patria, inquit Chalcocond. Iohannis fuit Choniata (hodie Hunnyad) Ardeli, id eſt, Tranſſyluaniæ, oppidum; Cum autem bellum arderet inter Pannones & Germanos, magna militaria edebat opera. Vbi præſentia ſua deſiderabatur ſtatim approperans fortiſſimè præliabatur. Poſtea congregatis ad eum aliis plurimis, vbique Illuſtris apparebat. Eapropter Ardeli Regionis Princeps, Pannonum

num concilio decretus eſt; Cui regioni cum imperaret, Sabatinum interfecit, eiuſque exercitum in fugam vertit. Hinc etiam vocabulum Tranſſyluània enatum conjecto. Hungaris namque Prouincia iſta idiomate ſuo vocabatur *Erdely*, Scriptoribus paulò aliter, *Ardeli.* Quum autem regionem iſtam Syluæ & Alpes ab Hungaria diſtinguunt, & in Hungarica lingua, *Erdô*, ſyluam ſignificat, Prouinciam iſtã Hungari rectè nominabant Tranſſyluaniam; eò quòd ibi degentibus omnino tranſſyluana erat. Similis appellatio orta eſt in Belgio, vbi Traniſulana Prouincia dicitur, quæ trans-Iſalam ſita terminos notiores demonſtrat. Sic Tranſſalpinam Valachiam vocamus, quia nobis ea trans alpes adeunda. Ant. Bonfinius, primus vt ego noui, Tranſſyluaniæ vocabulum vſurpauit, quem veluti Principem Hiſtoriarum Hungaricaliũ,

plerique sequuntur scriptores, cóque jam liberè vtimur.

CAPVT II.

Antiqui termini Transsyluaniæ.

AMbitio degeneris humani generis infinita, defin tos Regnorum regionúmque terminos nescit. Nil tutum à potente vicino. Omnium jurium vis est origo; Vi transferuntur, vi cessant imperia. Præscriptione nostra sint oportet; heus malæ fidei possessor! speciosa jura habes. Injurias occupatæ domus & ereptæ libertatis, quot gemitibus cœlo mittis? Mitte, quæso, vnà memoriam parentum, quibus primò hæc præda tua cess t. Me pudet hæreditatis. Quia igitur terrarum termini illi sunt duntaxat, quos victoris & potentis industria, aut victi & oppressi, figit ignauia, nostræ Transsyluaniæ fines nullos pono.

pono expoſiturus ſaltem, quid de illis Antiquitas.

Eutropius *lib.*8. *Nerua*, ait, *ſucceſſit Vlpius Trajanus natus in Hiſpania; Is Daciam Decebalo victo ſubegit, Prouincia trans Danubium facta, in his agris quos nunc Thaifali tenent, & Victophali, & Theruingi habent. Ea prouincia decies centena millia paſſuum in circuitu tenuit.* Sext. Ruff. *breuiar. Trajanus Dacos ſub Rege Decebalo vicit, & Daciam trans Danubium in ſolo Barbarico Prouinciam fecit, quæ in circuitu decies centena millia paſſuum habuit.* Iornandes *lib.*1*.de Reg. & temp. ſucceſſ.* eadem confirmat. *Procul dubio felici æuo Daciæ adhæſerunt Mœſia, Pannonia ſuperior, Sarmatiæ pars, Moldauia, Malachia & Thraciæ fines. Hodie miſelli tantum non in vnicum cogimur oppidulum.*

CAPVT III.

De reliquiis Gothorum, ſeu Dacis, quos hodie Saxones vocamus.

ATHanaſius Kircherus, poſt ipſum Erichius & alij multi ſunt opinati, Saxones in Tranſſyluania Hiſtoriæ (inſigni fabulæ) Hamlenſi ortum ſui debere. Fabula ferè eſt talis: Quum anno octogeſimo quarto ſupra milleſimum & ducenteſimum in oppido Germaniæ Hamlenſi murum ingens copia prodiret, eſſetque ab ipſis tutùm nihil & haud leue ciuibus immineret periculum; Tubicen, (Sathanam fuiſſe ferunt) qui miris modulationibus ſciebat mira, operam ſuam locandam oppidanis promittit, mox vrbe mures fidibus ſuis & cantu educit, & in proximo illos

amne

anime suffocat. Quo perfecto mercedem stipulatam postulanti Hamlenses negabant; Eapropter injurias vlturus, dum isti sacris operantur, tibicinio suo non exiguum puerorum numerum colligit, ac modetato recessu in propinquum montem *Koppen* ipsos deducit. Atque exinde pueri Hamlensium non apparuêre ampliùs. Hos iam subter terram in Transsyluaniam deductos dedisse, ajunt, originem nostris Saxonibus. Probare conatur hanc suam originem Kircherus; Chronica, inquiens, Transsyluaniæ testantur, circa annum 1284. diem Ioannis & Pauli, in Transsyluania ignotæ linguæ pueros derepente visos, qui & ibi sedem figentes linguam suam ita promouerint, vt in hunc diem Transsyluani non alia quam Germanico Saxonica loquãtur. Addunt, veteres Hamlenses in rei memoriam emendauisse sua tẽpora, scripsisséque. Anno post exitum puerûm nostrorum. His nugis

omnem penè Europam induxerant ad figmenta ista credenda, antequã Martinus Schookius & fabulam Hamlensem, & istorum circa Transsyluanorum originẽ orta deliria, publicó scripto confutasset. Schookius, inter alia contra Erichium: *Ne verò, inquit, censeatur hostis generis humani, hosce pueros secum abripuisse ad sedes infernales, noua fabula pro statuminanda principali fabula est excogitata, quasi scilicet fidem facientibus annalibus Transsyluanicis, pueri hi in extremum Europæ angulum, sint abducti, quod ibidem circa hoc tempus derepente ignotæ linguæ pueri apparuerint.* Ita censet cum pluribus Kircherus: in medio autem rem relinquit Erichius. At, cedo illi Annales, qui hoc referant. Certum est in media Transsyluania receptũ at huc hodie esse vsum linguæ Saxonicæ, ac multos ibi inueniri, qui originem suam referant ad Saxones siue Germanos. Quis verò dixerit, eos oriundos esse hisce

pueris,

pueris, à Diabolo per tam longum ſpatium tranſuectis? Patauij ad S. Laurentium ſequens inſcriptio legitur, quam ferè extinctam ego legere non potui. *Valentino Grauio, alias Bacfort, è Tranſſyluania Saxonum Germania colonia oriundo, quem fidibus nouo plane & inuſitato artificio canentem audiens ætas noſtra, vt alterum Orpheum admirata obſtupuit. Obijt Anno M. D. LXXVI. Idib. Aug. vixit annos LXIX. Natio Germanica vnanimis, & teſt. exec. P.*

Quis credat integram nationem fruſtra fuiſſe, cum hoc populari ſuo Epitaphium ſtatueret, eique non veniſſe in mentem, hunc Saxonem origine Hamlenſem fuiſſe? Vt coloniarum ſubſidio regiones remotiſſimæ jam olim cōjunctæ fuerunt, & idiomata per quam diſtincta, tranſplantata, imo vltra maria quoque promota, omnino è Saxonia non procul admodum diſtante, quidam, incertum tamen quo tempore in Tranſſyluaniam proximam-

que Hungariam demigrare potuerunt. Equidem miror Athan. Kircherum, magnum alioquin in literis virum, tanti erroris authorem perhiberi: Dum Chronicon illius æui de Transsyluania nullum reperiatur; quin imo in secretiori Regni nostri scrinio (id *Captalan* vocamus) summo nostro dolore desideratur. Quid igitur vetat etiam Hierosolymis dari mendaces. Ipsam præterea fabulam Hamlensem nemo sanus credit, quum eam boni Historici omiserint. Vide, *infrà*, copiam Diplomatis Andreæ Regis Hungariæ Saxonibus istis in Transsyluania datum. Vbi animaduertes id actũ esse anno Christiano 1224. Fabulam autem hanc anno 1282. demum natam, vt refert Kircherus. Atque sic deprehendes, secundùm Erichium, pueros istos Hamlenses, in Transsyluaniam venisse (ego credo, apud inferos detenti sunt, quia non licet per centrum terræ spatiatum ire) sexaginta annis post priuigelia

uilegia Andreæ Regis Saxonibus collata; atque adeo dediſſe originem illis qui dudum ibi fuerant. Iter hoc ipſe nouerit Erichius, facem præferente Kirchero. Ego interim miror quòd nuſquam niſi iſtis duobus apparuerint hi pueri, & pueriles fabulæ refutatione dignæ fuerint.

Antonius Bonfinius *Rer. Hungar. Dec.*1. *lib.*9. Saxones iſtos arbitratur à Carolo Magno in Tranſyluaniam tranſplantatos. Verba eius ſunt: *Sed vt Saxonum vires honeſtius extenuarentur, multæ quoque ex his in Daciam, Pannoniam, diuerſáſque regiones deductæ à Carolo Magno coloniæ, quarum adhuc innumeræ Sarmatiam, vlterioremque Daciam incolunt.* Suffragatur huic Giſel. Busbequ. *Epiſt.*4. *leg.Turc.* Cis & Tranſalpianas ſcilicet Saxones, à Carolo Magno in Tranſſyluaniã, vſque ad Tauricam Cherſoneſum traductos fuiſſe. Arridet P. Mauritius *in deſcr. Tranſ. Carolus Magnus,* ait

ait *Saxones toties rebellantium partem in Daciam traduxit, vnde origo ciuitatibus Saxonicis in Tranſſyluania.* Vid. etiam Chriſtoph. Forſtn. not. *lib.*4. *Ann.* Corn.Tac.*f.*306. Mille alij Bonfinium aſſertionis anteſignanum ſecuti ſunt parum de antiquioribus monumentis ſolliciti. Eſt autem altum huius rei ſilẽtium apud Hiſtoricos, adeóque facilè iſtæ authoritates grauioribus authoritatibus refelli poſſunt. Magi-nus *in Geograph.* ſub Tranſſyluania, probat, ante Carolum Magnum in hac Prouincia Saxones fuiſſe. Idem ſenſit Blondo Hiſtoricus. I. Lipſius qui omnem deguſtauerat antiquitatem *lib.*1. *Magn.Rom. c.vlt. Carolus Magnus* ait, *Saxones ſæpè rebellantes, tranſlatione in Belgicas Prouincias domuit.* Idem confirmat Æmil. *de reb. geſt. Franc.* Si igitur in Belgium abacti Saxones, quis affirmare auſit in Tranſſyluaniam eoſdem deductos. Cario *Chron.l.*4. *Quæ verò*, ait, *deductis ex Saxonia*

colonijs

colonijs à Carolo in Daciam, feruntur, fabulosa sunt.

Tertia & speciosior opinio eorum est, qui vel Saxones suis sedibus egressos in Daciam, & Pannoniam superiorem deuenisse, vel Germanos, deuictis & expulsis Hunnis, regionis fertilitate retentos esse, atque hinc, eâdem ferè linguâ ipsos vti. Iterum commenti primas est Bonfinius toties sibi contrarius; Eius assecla Thuanus *l.2. Hist. Idem*, infit iste, *Saxones Orientem versus veteres fines egressi, Borussos & Transsyluanos, qui hodie appellantur, Germanicè loqui docuerunt.* Sed fides toties deprehensi Bonfinij & elumbis Thuani conjectura parum in hoc proposito est attendenda.

Conijciunt alij cum Alberto Huttero, (Is erat vir generosissimus simul & doctissimus; Doctos enim Regios Iudices, Respub. Cibiniensis quondam sibi præfieri studuit,) in Oratione coram Sigismundo

mundo Battorio de Somlio Albæ Iuliæ ann. 1591. mens. Iun habitâ, Saxones, regnante Geysa in Transsyluaniam deductos; quia videlicet dictum Regem strenuè auxiliaribus copiis iuuissent, Tartatósque, qui & Transsyluaniam occupauerant omnem, & grauissimè jam insultarent Hungaris, ex istis partibus abegissent; demum pro gratitudine Geysam Saxonibus Daciam contulisse ferunt. Quia prima Priuilegia & antiquiora Rex iste, Saxonibus dedisset. Verùm induci non possum vt credam probabiliori etiam conjecturæ, si eam fugiunt Historiæ.

Ex priuilegiis claudicantet admodum gentium originem colligas. Sequitur exemplar Immunitatum Andreæ Regis, Saxonicæ Nationi, per Transsyluaniam collatorum: [In nomine S. Trinitatis & indiuiduæ vnitatis, Andreas, Dei gratiâ Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Ramæ, Seruiæ, Galiciæ,

Ludomiriæque Rex in perpetuum. Sicut ad Regalem pertinet dignitatem, ſuperborum contumaciam potenter opprimere; ſic etiam Regiam decet benignitatem oppreſſiones humiliũ miſericorditer ſubleuare, & fidelium metiri famulatùm, & vnicuique ſecundùm ſua propria merita, retributionis gratiam impertiri. Accedentes itaque fideles noſtri Teutonici, vltra Trãſſyluani vniuerſi ad pedes noſtræ Majeſtatis, humiliter nobis conquerentes, ſua quæſtione ſuppliciter nobis monſtrauerunt, quòd penitus à ſua libertate, quà donati fuerant à pijſſimo Rege Geyſa, auo noſtro, excidiſſent, niſi ſuper eos Majeſtas Regia oculos ſolitæ pietatis noſtræ aperiret, vnde præ nimia paupertate nullum Majeſtati Regiæ ſeruitium poterat impertiri. Nos igitur juſtis eorum querimoniis aures ſolitæ pietatis inclinantes, ad præſentium poſterorúmque notitiam volumus deuenire, quòd

nos

nos Anteceſſorum noſtrorum piis veſtigiis inhærentes, pietatis moti viſceribus, priſtinam eis reddimus libertatem. Ita tamen quod vniuerſus populus incipiens à Varoſs vſque ad Baralt cum terra Siculorum, terra Sebus, & terra Daraus, vnus ſit populus, & ſub vno Iudice cenſeatur, omnibus Comitatibus, præter Cibinienſium, ceſſantibus radicitùs. Comes verò quicunque fuerit Cibinienſis nullum præſumat ſtatuere in prædictis Comitatibus, niſi ſit infra eos reſidens, & ipſum Populi eligant, qui melius videtur expedire. Nec etiam in Comitatu Cibinienſi aliquis audeat comparare pecunia; Ad lucrum vero noſtræ Cameræ quingentas marcas argenti dare teneantur annuatim: nullum prædialem, vel quemlibet alium volumus infra terminos eorundem poſitum ab hac excludi redditione, niſi qui ſuper hoc gaudeat priuilegio ſpeciali. Hoc etiam eiſdem concedimus, quod

quod pecuniam, quam nobis ſoluere tenebuntur, ſeu dignoſcuntur, cum nullo alio pondere, niſi cum marca argentea, quam piiſſimæ recordationis Pater noſter Bela eiſdem conſtituit, videlicet quintum dimidium fertonũ Cibinienſis ponderi, cum Colonienſi denario, ni diſcrepent in ſtatera, ſoluere teneantur. Nunciis vero, quos Regia Majeſtas ad Dicam colligendam ſtatuerit, ſingulis diebus, quibus ibi moram fecerint, tres lottones pro eorum expenſis ſoluere nõ recuſent. Milites verò quingenti intra Regnum & regni expeditionem deputentur; extra verò Regnum centum, ſi Rex in propria perſona iuerit. Si vero ex Regno Iubagionem miſerit, ſiue in adjutorium amici ſui, ſiue in propriis negotiis, quinquaginta tantummodo milites mittere teneantur. Nec Regi vltra præfatum numerum poſtulari liceat, nec ipſi etiam mittere teneantur. Sacerdotes verò ſuos liberè eligant,

eligant, & electos repræsentent, & ipsis decimas persoluant,& de omni jure Ecclesiastico,secundum antiquam consuetudinem,eis respondeant. Volumus etiam firmiter præcipimus, quatenus illos nullus iudicet, nisi nos, vel Comes Cibiniensis, quem nos eis loco & tempore constituemus. Si vero coram quocunque Iudice remanserint; tantummodo iudicium ordinarium reddere teneantur. Nec eos etiam aliquis ad præsentiam nostram citare præsumet, nisi causa coram suo Iudice non possit terminari. Præter supra dicta, syluam Blacorum & Bissenorum cum aquis vsus communes exercendo, cum prædictis scilicet Blacis & Bissenis eisdem contulimus, vt præfatâ gaudentes libertate, nulli inde seruire teneantur. Insuper eisdem concessimus, quod vnicum sigillum habeant, quod apud nos & Magnates nostros euidenter cognoscatur. Si vero aliquis eorum aliquem conuenire

uenire in cauſa pecuniali, coram Iudice non poſſit vti teſtibus, niſi perſonis infra terminos eorum cõſtitutis, ipſos ab omni Iuriſdictione penitus eximentes, ſaléſque minutos, ſecundum antiquam libertatem, circa feſtum Georgij octo diebus circa feſtum D. Regis Stephani, & circa feſtum B. Martini ſimiliter octo diebus, omnibus liberè recipiendos concedimus, quod nullus Tributariorum nec aſcendendo nec deſcendendo præſumat impedire eos; Syluam verò, cum omnibus appẽdicibus ſuis & aquarum vſus, cum ſuis meatibus, quæ ad ſolius Regis ſpectant donationem, omnibus tam pauperibus quã diuitibus liberè concedimus exercendos. Volumus etiam, & Regia authoritate præcipimus, vt, nullus de Iubbagionibus noſtris Villam, vel prædium aliquod à Regia Majeſtate audeat poſtulare: ſi verò aliquis poſtulauerit, indulta eis poteſtate à nobis, contradicant. Statuimus

mus insuper dictis fidelibus, vt cum ad expeditionem ad ipsos nos venire contigerit, tres descensus tantum soluere ad nostros vsus teneantur. Si vero Vayuoda ad Regalem vtilitatem ad ipsos vel per terram ipsorum transmittetur, duos descensus, vnum in introitu, & alterum in exitu, soluere non recusent. Adijcimus etiam supradictis libertatibus, quod mercatores eorum, vbicunque voluerint, in regno nostro, liberè & sine tributo vadant & reuertantur, efficaciter jus suum, Regiæ Majestatis intuitu, prosequentes. Omnia etiam fora ipsorum, sine tributis, præcipimus obseruari. Vt autem hæc, quæ antea dicta sunt, firmiter & inconcussa permaneant in posterum, pręsentem paginam duplicis sig lli nostri munimine fecimus roborari. Datū anno ab incarnatione Domini, Millesimo Ducentesimo Vigesimo-Quarto, Regni autem nostri, vigesimo primò.]

Quam

Quam nihil hæc omnia ad originem Saxonum faciant vel me tacente poterit animaduerti ; Et forſan iſta Priuilegia nondum viderant,qui nobis ea opponebant.

Idem Albertus Hutterus, in eadem Oratione , hanc Nationem à Sacis deriuare videtur , certâ gente vetuſtiſſima , Herodoti, Strabonis, & Ptolomæi authoritate ſubnixus; Hanc ſuam opinionem doctam fuiſſe arguit Oratio Alexandri Magni apud Curtium *lib.6. c.3.* Is, *Sogdiani*, inquit, *Dahæ*, *Maſſagetæ*, *Sacæ* , *eiuſdem Nationis ſunt.* Sed quid vetat , ſi Saci cognominati ſunt aliquot Dacorum populi,modo , vt Curtius innuit , ipſos eiuſdem Nationis fuiſſe conſtet. Etiam Vincentius Beluacenſis , *Spec.Hiſt. l.* 30. *cap.* 87. Saxorum gentem ſtringit , quæ à Tartaris fuerit anguſtata. Verba eius ſunt : *Plurimis itaque terris in ſeruitutem eorum redactis , quædam viriliter reſtiterunt eis , India nimirum magna & pars*

Alanorum,

Alanorum, & quædam magna pars Kittorum & gens Saxorum. Sed qũ duodecimo demum seculo Christiano hæc acta fuerint, & propositum nostrum remotioris sit indaginis, Originem almæ huius Nationis, altiùs paulò accersemus.

Sunt autem, vt mea fert opinio, Gens ista, veteres Daci, seu reliquiæ Gothorum. Semel noto, Dacos Getas, & Gothos, pro ijsdem haberi. Dion *in Dom. & Trajan.* Iul.Capitol.*in Maximin.* Æl.Spart. *in Anton. Carac.* Iordanes, Olaus, & Ioan. Magn. D. Girolam. Cannell.tau.de nom. e luog. antiq. piu osc. di C.Tac. Quia

I. A vocabulo Daci siue Deci ad *Detsen, Decen,* siue *Detschen* facilis lapsus: Ita enim Saxones Transsyluani se vocant. Germanos autem appellant *Muesr,* (quam dictionem à Gallico *Monsieur*, deriuamus) quod nunquam fecissent in contemptum suorum Majorum.

II. Quia à prima Germanorum inno

innoteſcentia ab inuicem populi fuêre diſtincti. Corn. Tacitus primus de Germanis Hiſtoricus *de ſit. mor.& pop. Ger.* Germanos, aït, à Dacis mutuo metu & montibus ſeparari.

III. Quia ſecundum aliquos Germani omnes, adeóque ipſi Saxones, à Dacis ſeu Tranſſyluanis deſcendunt: Germanicus ſcriptor Petrus Bertzius *Comm. rer. Germ. lib.*1.*c.*2. *Germani,* inquit, *nobiliſſimi Europæ Populi à Dacis originem habent, Hiſpaniæ quoque præcipua nobilitas Gothici ſanguinis ortum iactat.* Iam vero nec Hiſpanos Proceres pudet ſe ad Gothos Majores referre (vt Iacobus Zieglerus contra Stunicá refert, generiſque claritudinem inde repetere. Ideóque *in Concil. Toletano* 5. *art.*3. ſtatuitur, neminem in Regiæ dignitatis faſtigium eligendum eſſe, quem Gothicæ gentis nobilitas ad hunc honorem non traxerit. Sed ad rem: Samoſcius *in Mſſ.Orig.Hung.* Ger-

manos ait, Gothorum fuiſſe ſtirpem, & Gothos Germanicè locutos fuiſſe certius eſt quàm vt oſtendi debeat, id quod ne ipſi quidem Germanorum docti inficias eunt. Iuſtus Lipſius probat *l.2.cap.6.lect. antiq.* Germanos antea Barbaros, demum ab Auguſto per vrbes primum diſtributos, opera potiſſimum Tiberij. At Daci noſtri quantò innoteſcentia ſua iſtis antiquiores? Tantum igitur abeſt, vt Tranſſyluani illi Gothi, à Germanis Saxonibus deriuentur, quin contrarium, vti oſtenſum eſt, vero ſit ſimilius. Quia

IV. Corruptela linguæ Italicæ à Gothis & Longobardis inuecta, noſtrûm Dacorum eſt idioma.

V. Quia in Tranſſyluania præcipua veterum Dacorum ſede, aut Hungari, aut Valachi, aut Szekhelyj, aut Saxones ſunt Gothorum reliquiæ; non autem tres illæ nationes aduenæ antiqui Daci eſſe poſſunt; vnde vltima eius ſit originis neceſſe

necesse est. Si colonia Romana ad nostra vsque tempora durat, probabilius, labente illorum imperio, reliquias Gothorum superesse hodie in Transsyluania; qui omnium primi, si Historicis credendum est, hanc mundi plagam tenuêre. Illi verò Scythia oriundi aut Trajani arbitrio huc deducti, & mox Adriani voluntate, destructo mirabili pōte Danubij, reuocati fuerint. His nostris argumentis præcursat Chron.Carion. *lib.4.de reb.gest.Car. M.* verba sunt: *Quæ vero deductis ex Saxonia colonis à Carolo M. in Daciam, quæ nunc Transsyluania est feruntur, fabulosa sunt; Transsyluanos enim Dacorum & veterum Gothorum reliquias esse non dubito: quibus accessisse conijcio Pannoniæ superioris colonos Germanos, quando pulsi ab Hunnis & Auaris nouas sedes quæsiuerunt.* Magin. *in Geogr. sub Trans. Aduerte, extra Transsyluaniam Pannonum accolas Germanos, & diuersum à Saxonibus dictæ Transsyluaniæ lin-*

gua Germaniæ idioma loqui, & se inuicem vix intelligibile. Philip. Melancht. · Dacos fuisse censet quos nunc Septemcastrēses appellamus, cui respondet Germanicum *Siebenburgen.* Martinus Zeillerus *relat. var. epist.* apposite: *Ichiuolte schier glauben das die Gothen nicht veit von Siebenburgen geuohnet haben, da noch heutt Gothen, das ist, Deutschen Sind.* Nostræ opinionis fuit etiam Lazarus Soranza *in Ottom. part. 3. c. 86. p. 147.* Verba eius sunt: *Sono senza dubio i Trāsilutani stimati de piu bellicosi popoli de gli antichi Daci, tanto temuti da Romani, ch' hauendo vinto gli esserciti di Domitiano furono Sforzati essi Romani di pagar loro Tributo sotto lo Stesso Domitiano, sotto Nerna, è nell principio dell' imperio di Trajano, accioche a lor danni non passassero il Danubio; lo sanno molto ben i Turchi per le rotte, c'hanno piu volte haunte dal Coruino, da due Battori, e finalmente da questo terzo, c'hoggidi guereggia con essi;* Id est: Habentur procul

procul dubio Transyluani pro bellicosissimis Europæ populis : isti cum Moldauis & Valachis sunt antiqui Daci, tantopere à Romanis formidati, & qui profligato Domitiani Exercitu coëgêre dictos Romanos, vt tempore Domitiani, Neruæ,& principio Trajani,tributa sibi persoluerent : ne trajecto Danubio damna illis inferrent; Probè norunt Turci quantas clades acceperint à Coruino, à duobus Bathoriis, & demum à tertio, qui hodie cum ipsis bella gerit. Non dissensit etiam D. Girolam Canin. nell. Tau. *de nom. & luog. antich. piu oscur. di Tac. Daci, i medesimi che i Geti, tennero per loro abitatione tutto quell paese, che hoggi racchiude tutta la Transyluania, la Valachia e la Moldauia.* Hoc est. Daci, seu, Gethæ regionem incoluerunt omnem, quam hodie complectuntur Transsyluania Valachia & Moldauia.

Gothorũ autem originem Ioan-

nes Magnus trahit à Magogo Noachi nepote, & magnam Gothorum Regum proſapiam contexit, qui omnem Euxini maris plagam, Pannonias, Daciam vniuerſam & circumjacentes regiones occupauerint, inhabitauerintque. Sozomenus Gothorũ patriam, trans Iſtrum ponit *lib*.4. *cap*.37. Iam etiam his antiquiores Plinius, Strabo, Dionyſius, Ptolomæus, aliíque qui de Getis & Dacis multa, nobiſcum ſentiunt. Sub Valente tandem Imperatore Gothi ab Hunnis victi fugatique mari Balthici partes petietunt. Reliquiæ autem ipſorum Gothorum, ad hunc vſque diem in Dacia priſtina nobilitate orbati viuimus obſcuri. Non igitur Gothi adeo obſcœnæ deriuationis ſunt, ac Samoſcius *in Orig. Hung.* nobis affinxit: Gothi, inquiens, nominis etymon ex Albico Sigiſmundi Cæſaris, & Regis Hungar. Medico ac poſtea Archiepiſcopo Pragenſi deſignato, cuius & Bonfinius & Pius

Pontifex

Pontifex in Chronico Polonorum meminerant. Is in libello quem inſcripſit de complexionibus gentiũ, ſcribit, Gothos ob aduentum Hunnorum, panico quaſi terrore perculſos, derepente Pannoniæ poſſeſſione ceſſiſſe, ac Illyrium verſus iter intendiſſe: móxque eos per veſtigia Hunni inſecuti, ad Danubij trajectum fœda ſtrage affeciſſe; & quia nullo virium periculo facto, hoſti aduentanti turpi ignauia terga vertiſſent, quoſcunque viuos prælio cœperant, hac infamiâ notaſſe, vt fœmoralia ſeu campeſtria quæ Hunnis Gothia (*gadgya*) vocantur, natibus detracta, ac craſſiore excremento oblita, quæ quandoque pauore percitis laxata aluo vel inuitis effluunt, capitibus captiuis inuoluerent, vt, quæ antea natium erant, oris eſſent poſtea velamina. Ita tum bello, tum ignominia, belli clade grauiore attriti ex Patrio Hunnorum verbo, Gothi ſint poſtea militari irriſione appellati.

Et hoc eſt, pergit ille, quod Dominicus Niger, Scythiam Aſiaticam veterem Gothorum Patriam, etiam nunc ab incolis patria lingua *Sargatia*, dici teſtatur, à ſtercore & fœmorali compoſita dictione. Sed hanc calumniantium cateruam cõtemnimus.

CAPVT IV.

De Hungaris & Hunnis.

HVngari, Scythæ, Vnni, Hunni, Leuci, Albani, Auari, Vngri, Turci, Pacinaces, Pannones, promiſcuè apud Hiſtoricos reperiuntur. Proc. *de bell. Goth.* Amm. *l.* 31. P.Diac. *in Grat.* Zon. *in Conſt.* Leon. f. Idem in Neceph. Phoc. Laonic. Calc. *l.* 2. Blond. *Dec.* 2. *l.* 2.

Originis Hungarorum receptior opinio eorum eſt, qui ab Hunnis Scythica gente, ipſos deducunt, (Bonf. *Dec.* 1. *l.* 1.) profectis in

Pannoniam ab ea parte Scythiæ, quæ Iuhra appellatur,quæue regio hodie tributaria eſt Magno Ruthenorum Duci; vbi etiam hodie indigenas Hungaricè loqui dicuntur. Faber primus author huius aſſertionis perhibetur. Poſt iſtum Michouius Polonus, qui male colligit ipſam ex Turocio; Michouium & Sigiſmundum Baronem ſecutus eſt Ioannes Aubanus Bohemus *in libro de moribus gent.* Vnde poſtmodùm certatim incauti ſcriptores eandem arripuêre, ex incerta ſcilicet aliorum relatione ſuæ narrationi fidem adſtruentes; Ita ab vno in alios atque alios manauit vt ſolet opinio. Leonclauius quo in his arcanis videatur acutius cernere, veteres Iuhriæ indigenas, eadem adhuc cum Hungaris lingua vti diuinauit.

Verior autem mihi videtur ſententia illorum qui Aſia oriundos arbitrantur Vngaros. Id à doctiſſimis viris conſenſu omnium pene

Historicorum approbatum est. In hanc rem Ioannes Samoscius *in Mss. Orig. Hung. Nec de Hungarorum*, ait, *Asiatica Patria litem antehac quisquam, veluti de re minime controuersa, mouere ausus est, præter Matthiam Michouium, qui Critici persona indutus futili temeritate in Septentrionis nescio quas voragines gentis Vngaricæ primordia instrusit.* Hunni, Vnni, siue, Chuni, ab Mageris diuersi, vicini tamen, populi fuere, Plinio testante. Quibus ita constitutis illud porro luculentius considerandum est; Vngaros siue Magares ex Albania quidem ortos, & in Europam progressos, sed ex Orientis penitioribus partibus oriundos esse, idque consensus antiquorum, historiæ, domestica popularisque fides, adeoque veritas ipsa suadet. Huc Turocius, huc Bonfinius (ex Æn. Sylu.) & Prior vtrisque Marcus, Vngarorum Origines referunt. Vngari è Persidis Indiæque finitimis, sensim in Euxini littora processisse.

ceſſiſſe. Ita vt Herodotus *lib.* 4. Cimmerios, Boſphoranos, vbi nuperrimis ſeculis Hunnorum ſedes fuit, vlteriora Aſiæ aliquando tenuiſſe ſcribit; Verùm à Scythis interioribus pulſos magis occidua tandem perijſſe. Nec Hunni & Vngari, cū adhuc Aſiæ interiores plagas incolebant, Græcis Romaniſque noti erant. Ideoque ætate Plinij fama tantum & auditione accipiebantur. Verùm vbi propius Europam veniſſent, plus ſatis innotuerunt. Diximus paulò ante Magaros populos, qui haud dubiè Magares ſunt, ad Indiæ citeriora collocari à Plinio *lib.*6.*c.*20. Huic Plinianæ deſcriptioni conſentit Sinarum Indiæ populorum topographia, qui vltra Gangem poſiti, deſertas terras Ortum verſus & Meridiem habent ex Ptolomæi delineatione. Qui dum in extremis Aſiæ finibus ignoti delituerint, hocce ſeculo & præcedenti, quibus in Orbis terrarū partibus perluſtran-

dis, nihil sibi reliqui ad summam dil gentiam humana industria fecit, editus de ijs libellus est Chinarum titulo, vbi mirabilis gentis solertia, ritúsque ab Hungaris diuersi describuntur. Narratur istic, Chinis populos esse finitimos, qui etiamnum vocentur Megori; *Ingens* inquit, *& ipsi armorúmque gloria inclytum regnum possident; quorum Metropolis est Samarcanda: Hi à nullis nationibus in seruitutem redacti dicuntur.* Hæc de China Author. Quæ si vera sunt nón est dubium, quin hi Megori Pliniani sint Megari, ipsorúmque Hungarorum Majores: Nam Hungarico vocabulo hodie se vocant Magiarios. Porro Samarcanda Ptolomæo Sarmagana, Ariæ regionis in Asia Vrbs est. Vrbs Sogdianæ regionis Arriano & Curtio. Eam Asiæ partem Tamerlanes & nunc Tartarorum multiplex Natio occupat. Hic & illud addere libuit, quòd Samozcius *in Mss. Or. Hung.* adfert: Proximis annis ad Amura-
them

them Turcarum Imperatorem, ex vetere illa Magarum Patria Legatum Conſtantinopolim veniſſe, à fide dignis, & quorum authoritas in conſpicuo eſt accepi. Is gratiam atque amicitiam publicè priuatímque regi ac regno petiturus, tam honorificè à Turcarum Tyranno acceptus fuiſſe traditur, ac ſi perpetua deuinctus conſuetudine, non vt ad familiaritatem Imperatoris ſe applicaturus, ſed ab hoc inuitatus Rex illorum eſſe videretur. Is vbi Europæum Vngarum, ibi eſſe cognouiſſet (aderat autem à Cæſare Rudolpho ad Turcam miſſus magnæ quidam vir prudentiæ & virtutis) ad ſe inuitatum comiter Patrio ſermone, quem vt Orator Cæſareus intelligeret allocutus eſt, ac vltro citroque habito colloquio, Audio, inquit ille, vos alienigenarum quorundam contubernio promiſcuè permiſceri. Cum Orator Cæſareus annuiſſet, ita quandoque vſu ſolitum venire. Tum ille, Hæc, inquit

inquit, eſt ratio, quod Martia illa indoles, qua quondam toti Europæ & Aſiæ terrori fuiſtis, ſenſim in vobis exoleuerit, externóque hoſti prædæ facti eſtis. Nos vero aborigines veſtri, vt arbitror, ita generis noſtri proſapiam tuemur, vt exterorum affinitatem ad nos corriuari, ex vetere gentis inſtituto capitale cenſeamus. Vnde fit vt aſperis barbariſque ſepta gentibus, vetus illa & intaminata natio, ſuiſmet ipſorum viribus quantumuis infeſtos hoſtes ſuſtinere ab omni æuo valeat. Dicebat præterea, ſe minime Legatum de pace aut fœdere conciliando eſſe ad Imperatorem Turcarum miſſum, quippe cuius arma neutiquā ad eas oras adhuc penetraſſent, omniáque illa eſſent à periculo & diſcrimine vacua: Sed vt, quæ juſtæ cauſæ neceſſitudinis eſſent, notitia & familiaritate in eandem amicitiam, ille Magarū Rex, ſe cum hoc Imperatore aggregaturus eſſet. In gratiam curioſorum

adducam locum Amm. *l.* 31. vbi elegãtissimè antiquos Hunnos depinxit. [Hunnorum autem gens, monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mœoticas glacialem Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit, Vbi quoniam ab ipsis nascendi primitiis infantum ferro sulcantur altius genæ, vt pilorum vigor tempestiuus emergens, corrugatis cicatricibus hebetetur; senescunt imberbes absque vlla venustate, spadonibus similes. Compactis omnes firmisque membris & opimis ceruicibus prodigiosè deformes & pandi, vt bipedes existimes bestias, vel quales in cõmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incomptè in hominum figuras: sic & in sua vita visi sunt asperi, vt neque igni neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam fotu ca-

lefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti, sed hæc velut ab vsu communi discreta sepulchra declinant: nec enim apud eos vel arundine fastigiatum reperire tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes & syluas, pruinas, famem, sitímque perferre ab incunabulis assuescunt. Peregrè tecta, nisi maxima adigente necessitate non subeunt: Nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur lineis, vel ex pellibus syluestrium murum consarcinatis. Nec alia illis domestica vestis est, alia forensis; sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur, aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxit defrustata. Galeris incuruis capita tegunt, hyrsuta crura coriis munientes hœdinis. Eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis; qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas. Verùm

equis

equis prope affixi, duris quidem, ſed deformibus & muliebriter (propter collectos pedes) iiſdem inſidentes funguntur muneribus conſuetis. Inter ipſos quiuis in hac Natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque ſumit & potum, & inclinantes ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem ad vſque ſomniorum effunditur varietatem. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prœlium cuneatim, variis vocibus ſonantibus toruum. Vtque ad pernicitatem ſunt leues, ita ſubito de induſtria diſperſi lugeſcunt, & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eóque omnium acerrimos facilè

dixeris

dixeris bellatores , quod procul miſſilibus telis , acutis oſſibus pro ſpiculorũ acumine arte mira coagmentatis , ſed diſtinctis , cominus ferro, ſine reſpectu confligunt, hoſtéſque , dum mucronum noxias obſeruant , contortis laciniis illigant, vt laqueatis reſiſtentium mẽbris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat,nec ſtiuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, abſque lari vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis in quibus habitant. Vbi conjuges ex villis veſtimenta contexunt , & coëunt cum maritis & pariunt,& ad vſque pubertatem nutriunt pueros. Nullúſque apud eos interrogatus,reſpondere,vnde oritur, poteſt, alibi conceptus, natúſque procul & longius educatus. Per inducias infidi , inconſtantes, ad omnem auram incedentes, ſpei nouæ per quam mobiles , totum furori incitatiſſimo tribuentes.

buentes. Inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumvè ſit penitus ignorantes. Flexiloqui & obſcuri. Nullius religionis vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti. Auri cupidine immenſo flagrantes. Adeo permutabiles & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidémque propitientur, nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa cupiditate prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum, & cædes, ad vſque Achajam peruenit.] Vid. etiam Iuſtin. *l.* 2. Adeo verum, vt eſt apud Agell. *l.* 13. *c.* 2. itidem eſſe in hominum ingeniis, quod eſt in pomis, quæ dura & acerba naſcuntur, poſt fiunt mitia & iucunda; Sed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, atque in principio ſunt viuida, non matura mox fiunt ſed putria. Hac ætate noſtros Hungaros videmus auitæ feritatis iam neſcios,

nescios, multúmque ciuiles. Laon. Chal. *l.* 2. ait, *Quanam Vngarorum origo sit dicere non possum. Praterea quum sibi dederint istud nomen, sicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud ijs imposuero nomen.* De Etymologia vocabuli Hũgarici Magyar, vid. P.Diac. *in Anast. c.* 5. Alij Vngaros nomen inde sortitos ferunt vel quod aduentus sui principio ita dicti, (Blond. *Dec.* 2. *l.* 2.) vel quod Angariam nominatã post Hunnorum internecionem à Carolo M. & Ludouico eius fratre ipsis *illatam.* Quod autem Zonara Turcos & Hungaros pro vna natione in sua Historia vsurpat, non satis capio. *In Const. L. fil. Turci,* ait *(quos Vngros nominamus) alias Romanas prouincias incursare soliti, ad tempus quieti fuerunt.* Idem *in Niceph. Phoc. Turcis autem*, Vngris scilicet, *Thraciam vastantibus, Nicephorus Phoca Bulgaria Principi scripsit, ne illos Istrum transire pateretur, & Romanas prouincias infestare.* Idem

in

in Conſt. Monomach. Sunt autem Turci gens Hunnica populoſiſſima & libera Caucaſarum montium ſeptentrionale latus accolens. Tantum de Originibus Hungarorum.

CAPVT V.

De Siculis, Scythis Tranſſyluanis, ſeu Szck-helÿs.

SIngularem & ab Hungaris diuerſam Nationem multi authores finxerunt, quam Hungarice vocamus *Szekhely*, Dacice *Zeckeli*; Eodem errore irrepſit vocabulum Siculus; ſed fruſtra: Sunt enim eiuſdem Originis cum cœteris Vngaris. Quoties mihi ab Hiſpanis dictum memini; Quid, malum, Tranſſyluanis cum Sicilia? Nam Siculi apud bonos Authores incolę ſunt Regni Siciliæ, qui hodie Hiſpaniis ſubſunt. Quod autem in Daciæ

ciæ Comitiis Siculi iſti Tranſſyluani à cæteris Hungaris diſcernuntur, ratio talis ferè eſt:Poſt primam Hunnorum eruptionem, indignante fato pulſis è Pannonia Scythis, quædam ipſorum pars in extremum Tranſſyluaniæ angulum confugêre, quem etiamnum hodie tenent, (Vide Chron.Albert.Moln. in calce Diction. Hung. poſtrem. editi p.m. 336.) & apud Dacos delituerunt, ac nomen ſuum publicare non auſi à ſedibus regionis, id eſt, Diſtrictu, ſe appellari voluerunt, & *Szek-helyi* (Hungarico vocabulo) ſunt nominati,à ſedium videlicet, vel diſtrictûs occupatione. Vnde Siculi dictio eſt orta. Vide Magin. *l. ſæpè c.* Aliquot poſtea elapſis annis, Daci noſtri iam ſuis moribus nec quicquam diuerſos, ſibi ipſos adjungebant. Exinde pari fortuna & caſibus ſunt vſi, ad ſecundam vſque Hunnorum eruptionem, quâ Pannonias recuperatas Hunni habitare cœperunt, quas

etiam

tiamnum hodie propugnant. Istis tiam Transsyluania cessit, qui Prouinciam per Præfectos Vayuodas dministrare solebant. Vayuodas on pauci Nobilium comitabantur, c omnes demum regionis amœnite detenti, sedem figere in Dacia on dubitauerunt. Auulsâ denique b Hungaris Prouincia, Transyluaiâ, præter Principem, Hungarom, Szek-helyorum, Dacorum, atuum concilio Transsyluaniam dministrari placuit.

CAPVT VI.

De Valachis siue Oleahis.

VAlachos à Duce Flacco nominatos quidam asseuerant, prę-ınte Ænea Syluio, ac post ipsum liis non paucis adstipulantibus. d potissimum ex Ouidij Nasois versiculis probant. *Epist. Pont. b.* 4.

Præfuit

Præfuit his Gracine locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferax Iſtri ſub Duce tuta fuit.
Hic tenuit Mœſas gentes in pace fideli;
Hic arcu fiſos terruit enſe Getas.

Etymon deduci poteſt ab Hungarico *Oláh*, & verticem principalis literæ O, à Notariis & Typographis corruptum cenſeri, atque ſic Vlahorum nomen ortum. Hungaris Valachus *Oláh*, Italus dicitur *Olaſz*. Stephanus Samoſcius *in Mſſ. Or.* Vng. credidit à Græcis Scriptoribus Valachiæ nomen manauiſſe: Nam cum ij in medio aſpiratione careant niſi quam conſonantes φ, χ, & θ, faciunt, inde factum ſit vt Valah, nomen proprium genuinúmque gentis expreſſuri ὀυαλάχυς per χ, in medio ſcriberent, à quibus tandem Latini Valachos acceperint, id videre ſit in aliis quoque, vt μιχαὴλ, ſcribunt Græci, quod Latinis Hebræa origine

rigine Mihaël , per ſimplex h,
ronunciandum fuerat. Id Hunga-
rectè imitantur vocabulo Miha-
. Alij à Blachis nomen adeptos
firmant, qui tempore Alexij Cō-
eni à Iohanne ipſorum Duce nouę
omæ Imperatoribus damna haud
igua inferebant. Nic. Chon. *de*
b. geſt. Alex. Comn. *l.* 2. Atque
nc vernacula noſtra lingua Da-
ca ipſos *d'Bloch*, appellamus. Vi-
append. ad Hayth. *Hiſt. Orient.*
p. 5. Valachos iſtos etiam non ra-
Triballos vocant, Leoncl. *rer.*
urc. lib. 1. Sæpe etiam Bulgaros,
on. *in Conſtant.* Pog. & Capr. Vn-
Praſſobij (vt Laon loquitur) ſeu
ronenſes etiamnum hodie ſub-
bia à Valachis habitata vocant,
Belgeray. Alij Valachos quaſi Vu-
hos (gallica pronūciatione Val-
hos) id eſt Italos dici, cum La-
. Zoranz. *in Ottom. part.* 2. *p. m.*
3. exiſtimant. Magin. *in Geogr.*
uerſa ab his Carionis eſt opinio
ron. lib. 4. ſub Iſaac. Ang. Is Iſaa-

cius,infit,in Valachos quos & Blachos nominant Græci Scriptores, nouis defectionibus Imperium detrectantes, aliquoties infeliciter mouit: inſignibus enim cladibus repulſus eſt. Primum autem,quantùm ego memini nominantur Valachi in hac Hiſtoria, quorum nomen quo tempore, aut quando gens ipſa, intra Tyram & Iſtrum, regione conſederit, certo non ſcio. De Origine ergo gentis mihi videtur non eſſe abſimile vero, quod Imperatores Orientis partim poſt ſummotos inde, partim poſt exciſos Gothos, agros illos veteri more diſtribuerint veteranis militibus,& vt ſtipendia his exſoluerent, & vt per eos à finibus Imperij ex ea parte arcerent tumultuantes Sarmatas. Inter illos plurimos fuiſſe Romanos, lingua argumento eſt, quæ ex latina eſt deprauata. Ab his Romanis profectum eſſe Valachorum nomen, vicinis in Tranſſyluania Gothis authoribus,qui Italos Germa-
nica

ica consuetudine Vallios nominaunt, consentaneum est. Nam quod Flacco quodam eorum Præfecto omen tractum esse nonnulli finunt, fabulosum est prorsus. Laoic. *lib.2. Valachorum lingua*; ait, *milis Italorum lingua : adeo tamen rrupta ac differens, vt difficulter tali queant intelligere, quæ istorum erbis pronunciantur.*

Rectè Cario est opinatus Valahos fragmina esse militiæ Romanæ; Quod autem Græcis Imperaoribus in statuminandis hüc Romanis idem tribuit ineruditum est: lexi enim Comneni temporibus æterorumque Imperatorum Byantinorum, Romanus miles in talia detinebatur, opprimebaturue, aut Barbaris, Gothis, Longoardis, parebat, ac Pontificibus. Discant igitur omnes nobiscum ex Dion. *in vit. Traian.* Daciæ videliet Imperium tenente Decebalo, Trajanus Romanorum Imperator isce regionibus bellum inferens,

duplici expeditione victor euasit; & quo melius gens (vt Tacitus *l.3. Hist.*de nostris) nunquam fida, faciliúsque semel capta in officio contineretur, colonia spectabili illuc deductâ eam perdomuit, hoc est, Romanos ad Daciam habitandam colendamue misit. Atque istorum Romanorum reliquias esse Valachos,& Moldauos certum est. Eutrop. *l.8.in V.Adrian.* Idem,ait, de Dacis facere conatum (id est, reuocare exercitus) amici deterruerunt, ne multi ciues Romani Barbaris traderentur, propterea quod Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romanorum infinitas eò copias hominũ transtulerat, ad agros & vrbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris fuerat exhausta. Hodie viles tantum Valachi nostri serui in Transsyluania supersunt, in vicinia autem potentes Vayuodas Lunam adorantes habent. Quia scilicet, (Flau.Vop. *in D. Aur.*) quum vastatum Illyri-

cum

um & Mœſiam deperditam vide-
et, Prouinciam trans Danubium
Daciam à Trajano conſtitutam,ſu-
lato exercitu Prouincialibus reli-
uit, deſperans eam poſſe retineri:
bductóſque ex ea populos, in
Mœſiam collocauit, appellauitque
iam Daciã, quæ nunc duas Mœ-
as diuidit. Ex iſtis facile colliges
orem coloniæ Daciâ euocatum,
emanſiſſe autem ibi fœces & ma-
ipulos furum. Iohannes Samoſ-
us negat Valachos Romanorum
ognatos eſſe, Nec enim, ei fidem
cit opinio Valachos noſtrates Ita-
rum coloniarum reſiduas reli-
iias eſſe, ob eam cauſam penes
os,vtpote Italorum gentiles, priſ-
m illam & gentilitiam Romano-
m linguam remanſiſſe. Nam Ga-
enus Imperator, vbi de Dacia re-
nenda ſpem omnem abjeciſſet,
olonias, quas illuc Trajanus de-
ixerat, trans Danubium in Moë-
m Thraciæ vicinam tranſtuliſſe
ribitur, Dacia prorſus ceſſiſſe.

Quo factum eſt, ait porro, vt Daci latino ſermone tunc imbuti, Romanorum quidem jugum excuſſerint, linguam vero, quam vſu iam pene ducentorum annorum ſpatio, quo Romani Dacias poſſederunt, vernaculam fecerint, retinuerint, quæ poſtea in has ſtribiligenes degenerauerit,non apud hos tantum, ſed ipſos Gallos, Italos, & Hiſpanos, prorſus, vt hæ Nationes non jam habeant veterem illam indigenam, ſed Romanorum ſuppoſititiam,cámque fœdiſſimè corruptam linguam. Sicut autē Galli & Hiſpani non fuerunt Natione Itali, ita neque Valachi : etiamſi omnes hi Romanæ linguæ ſtipulas adhuc circumferant. Sed ridicula magis eſt Samoiſij conſequentia quàm vera; Affinia illa tria Regna ab iiſdem Barbaris corrupta facile in corruptelis ſuis conueniunt; At quomodo Daci antiquiſſimo idiomate ſuæ linguæ refutato Romanâ linguâ imbuti ſint, non capio.
Illud

llud certò ſcio, quòd etiamnum hodie noſtri Valachi ſe vocitant *Rumuin*, id eſt Romanos.

Appendicis loco, pauca à me obſeruata de Cyngaris infami progenie, qui per Tranſſyluaniam ſunt frequentiſſimi, addam. Ipſorum Origines & progreſſus videri poſſunt apud. Philip.Camer.*hor.ſubciſ. Cent.*1.*& Cent.*2.*cap.*75.Bodin.*l.*5. *de repub.* Majol. *in dieb.Canic.* Ann. Bojor. Auentin. & alibi, quæ locæ tranſſcribere piget. Daci Tranſſyluani ipſos vocamus, *d'Faroner*, id eſt Pharaones. Apud nos Chriſtianos ſe eſſe jactitant, ſequuntúrque Græcorum ferè religionem; Adeo tamen in doctrina de Deo rudes, vt examinati ſuis reſponſionibus fiant impij. Eſt in Hiſtoria: Quidam Cyngarus filium ſibi natum miſit ad noſtras ſcholas; Is ſingulari indulto receptus in literis profecit nonnihil; Accidit autem vt iſte improuiſa morte ſuorum populariorum ſpem falleret & parentibus

suis multi luctus causam relinqueret. Zingari mox Magistratus & Sacerdotes adeunt supplicatum, Quoniam studiosus iste artium liberalium fato suo functus esset cõsueto nostro ritu solemnitatéque communi contumulandum petierunt: Postquam autem Zingari proposuissent sua postulata, interrogati à Sacerdotibus, An crederẽt suum Popularem resurrecturum die nouissimo? Quid malum, responderunt, expostulatis? cadauer exsangue denuò resurgeret? resurget nostra opinione, quando equus nuperrime à nobis excoriatus resurrecturus est. Cyngari religiosos habent nullos. Infantes in caupona sacris suis initiant, quem actum nefariè Baptismum vocant. Sæpe vxores ducunt vix pubertaté egressi, quas iterum leui de causa repudiant. Adeo fœcundi sunt, vt non sine risu aspicias felicissimas matres liberis septas, veluti stipatas gallinas pullis. Quum autem turpissimæ

pissimæ sint eorum fœminæ & omnis sexus naturali nigredine horribilis valde auersantur contemnunturque à populis Transsyluaniæ, nullo prorsus consortio vel familiaritate ipsos dignantes. Incedunt vilissimo habitu; juuenes seminudi, pueri & minorennes plerumque sequuntur parentes, eo solùm vestimento quem ab ipsis, & à natura acceperunt. Miserè victitant, multi sub tentoriis perpetuò, multi se ciuitatibus & pagis applicant. Vidimus curiosi tres familias circulo quindecim passuū se suásque possessiones (numeramus etiam Porcos qui sub eodem tecto degebant) & quicquid viginti annis ingrato labore meruerant, comprehensos esse, atque in eo Palatio in multas generationes se explicauisse. Fabrili arte ferè victitant, præter commoda quæ capiunt è miris fallendi artificiis. Iracundi sunt ad stuporem, versuti, agiles, superbi, garruli, ebriosi, fures, mendaces, præ-

cipites, discordes ac in jurgiis insani. Habent in veneratione antiquas familias, quas ipsi vocant Vayuodales. Exinde eligunt Duces, quos ingenti vociferatione correptos tribus vicibus efferunt exaltántque, qua inauguratione commonefiunt meminisse se Præfectos. Simili ritu Ducissas suas creant. Penes ridiculos istos Vayuodas potestatis in suos parum est. Quidam ipsorum custodit priuilegia olim à Bathoriis Principibus ipsis collata. His cautum esse ajunt, graui pœnæ eos subesse, qui innocentes iniuria afficiunt. Certè consuetudine nostra receptum est, quo idem iustitiæ forum, actionúmve ciuilium processus nobiscum agnoscant. Habent etiam viles familias & abominabiles, ab ipsismet Zingaris contemptas; Vnde per vniuersam Transsyluaniam Carnifices fiunt, horrendi, crudeles, tetri, & impij. Isti Zingari Carnifices incredibilem ac per vlteriorem orbem Christianum insuetum,

insuetum, torturæ modum introduxerunt. Criminaliter conuictos vel per semiplenas probationes suspectos malefactores tradunt in manus istorũ; Qui ignes construunt prompti, folles admouent eisque læti auras recipiunt reddúntque cætera instrumenta etiam exponũt, forcipes nimirum, virgas ferreas & laminas, facem pice impexam &c. Postea sternunt inermem diutino carcere maceratum, pauore futuræ tragœdiæ attonitum, ac totis sensibus vagum, malefactorem, eumque ita terræ affigunt explicántque vt omnes artus eluxent; mox stillicidio igneo hominem irrigant flammis vbique resinæ pertinaciter inhærentibus; deinde forcipe candenti musculos passim comprehendunt; etiam virgas ferreas admouent per ignem rutilantes, fumante vndique & cruciatus vix sustinente patiente. Propterea merito apud nos infames sunt Zingari, quos obuij nec salutamus nec aliud ho-

noris genus eis exhibemus; Nomen ipsorum odiosum in honestos per iram effusum, infamat.

CAPVT VII.

De lingua & Literis Dacorum, seu Saxonum in Transsyluania.

VT bestias corporum habitudo distinguit, aues pennæ designant, provt natura tinctæ vel garrulæ nomina sibi assumpsêre; Ita Deus hominem ab homine suis dispersit linguis, & eandem agnoscentes quodammodo cognatos esse voluit. Obscurum autem est & multa difficultate inuolutum, an deuexo æuo, quâ vtimur, lingua, nostrûm sit antecessorum, num nescij priscæ, hodie peregrinis intertextam, & antiquis ferè ignotam introduxerimus; aut veterum nomencla

menclatura quando corrupta est irrepsitque alia. Etiam de Scripturis & literis gentium disserere, originem indagare,& quando & quādiu receptas scire, vt operosum iucundum est. De Transsyluanis ego breuiter referam quod opinor, haud ægrè laturus quod doctiores adijcient aut feliciori genio assequentur. Antiqui Historici Dacorum linguam nulla parte attigerūt, vel quod eam nesciebant aut negligebant, vel quod illam posteritati tradere cohibebat inuidia: Nemo enim ignorat quantis conatibus per totum orbem Latinam Græcamve linguas, suppressis aliis, veteres introduxerint; Neque in obscuro est quam neglectæ fuerint Barbarorum (qui illis temporibus illiterati erant) linguæ, tanquam mentis erigendæ inutiles, & propter commercia mutua raræ. Quæ namque commercia nostrûm majorum? Cædes & latrocinia. Qui diuinarum humanarumve rerum

Doctores?

Doctores? Mars & Pharetra. Latuit igitur diu Dacorum lingua; tametsi multus jam audiam, nullus tamen videam, Gothica Mss. quas passim per Europam, quam integro ferè decennio perlustro, asseruari quidam asserunt. Gothi, Majores nostri, negarunt literas discendas esse ijs, qui inter enses & hastas versari aliquando deberent. Macrob. *l.* 1. *de bell. Goth.* Iidem Gothi magnum librorum numerum, cum jam jam ignem subjecturi essent, intactum reliquerunt; quod illis studiis hostes suos imbelles factos crederent. Vnde mirum non est, ad instar nostrûm Moschouitarum, si Gothica lingua scripturáque parum nota fuerit. Præterea sine mixtione & intemerata lingua (vt Lips. *Epist. Cent.* 3. *ad Belg.ep.*44.) seruari non potuit, & mentem qui per volumina temporum, per vasta hæc terrarum mittet, inueniet à prima illa confusione linguarum, sacris libris expressa, infinitum easdem mutasse, variasse,

variaſſe, multiplicaſſe, vt gentes hominum confuſæ mixtæque inter ſe fuerunt, & iterum propagatæ. Dacorum lingua inſuper non latinis, neque Græcis literis exprimi ſe paſſa, propriis etiam characteribus antiquitus, vti oſtenſum eſt, deſtituta, vix potuit ab Hiſtoricis deſcribi. Vnde Dacicum Idioma & hodiernûm Saxonum in Tranſſyluania linguam nemo mortalium ad hunc vſque diem ſcripſit, ſicuti neque Gallicæ linguæ pronunciationem; ſed cum cæteris Europæis in latinas cogimur anguſtias. Recentiores Germanico-Saxonica Dacos in Tranſſyluania loqui, memoria produnt, id etiam hodie creditur. Verùm obſeruaui id non ſatis verum eſſe. Quia antequam Saxones Germani innoteſcerent, Daciæ Populos aliqua lingua vſos certum eſt; & multis ſeculis nos Daci Germanos antiquitate (antiquitatem dico maturiorem populorum innoteſcentiam) ſuperamus; Quomodo

modo igitur ab ipſis mutuatam probabimus linguam ? Quis etiam auderet aſſerere Dacos ſemel receptam linguam cum alia ipſis incognita permutaſſe. Veriſimilius eſt poſteriores à prioribus congruentiam linguarũ hauſiſſe, adeóque Saxones & Germanos à Dacis, non contra Dacos à Germanis ; quoniam negare non poſſumus has linguas inter ſe cognatas eſſe. Suffragatur etiam nobis Iuſtus Lipſius *Ep.Cent.*3.*ad Belgas.Ep.*44.ex Roderico Toletano. *Teutonia*, ait, *Dacia, Noruegia, Suetia, Flandria & Anglia, vnicam habent linguam, licet idiomatibus dignoſcantur.* Idem refert fœdus Caroli Magni & Ludouici Pij, fratrum, quod circa annum Chriſtianum octingenteſimum pacti eſſent: Carolus Teudiſca lingua eadẽ verba, quę Ludouicus Gallicè dixerat, teſtatus eſt: *In godes minna induites Xp̃anes folches ind vnſer behder gealdniſi von teſeme tage framordeſſo Fram ſo mir got geuuiz ei indi madh*

madh furgebit so bald ihtis an minam bruher scal inthi vtha Zermig soso madno induit laherem in nothe, in mit hing nege gango the minam vvillon imo se scaden vvehren. Mihi sanè videtur scriptura ista Daciæ simplicitati longe conuenientior, quam arguto huius seculi Germanismo; Et antequam scriberetur (Taciti æuo illiterati erant omnes Germani; apud ipsos etiam Romanos nullæ omnino fuêre literæ ad finem vsque belli Punici secundi, id est, anno vrbis cond. 540.) non absimili dialecto Transsyluanos seu Dacos locutos, & post hos etiam Germanos, opinor. Quia nimirum Germanica demum tempore Caroli Magni, id est, anno Christiano octingentesimo, scribi cœpta; ita latinis characteribus, quibus in vniuersum Europæi vtimur, pronunciatio illa vetus venire non potuit; verùm in præsentem scribendi commoditatem detorta, adeo Germanis placuit, vt, & loquelam omnem ad

scriptio

ſcriptionem dirigerent, & antiquā linguā veluti barbaram reijcerent, auerſarentúrque. Id quod ipſis etiamnum hodie hæret. Daci autem tardè à Germanis literas didicerunt, quum antea bellicæ fortitudini officere crederentur. Hinc jam Daci in Tranſſyluania Germanicè ſcribimus, mirè noſtram inde dialectum elicientes; Germanicam interim linguam malè intelligimus, intelligi etiam ab ipſis vix poſſumus, propter corruptelam Hungaricam. Notaui in iſta Saxonica Tranſſyluana vocabula Gallica, Italica, Hiſpanica, Anglica, (quale eſt vocabulum *Viueln*) Turcica, & Tartarica, quale eſt dictio *Han*, quæ etiam Germanos fugit: Nam *Han* ſiue *Chan* & *Cham* vox eſt Tartarica, & ſignificat Dominum. Hayth. Arm. *in Hiſt. Orien. pag. m.* 16. Vide etiam Append. Hayth. *cap.* 6. Tranſlata eſt ad Præfectos annonæ primò militibus duntaxat erogandæ. Et nomen & rem

rem multi in Transſyluania retinuerunt; gratis apud Præfectum illum diuerſi epulantur, quoquo ipſis inter miſeros Dacos iter. Quæ liberalitas? Cætera vide *Tom. XL. lacrymar. Saxonic. pag.* 1500. Notetur: In ſinu Dei centum voluminibus comprehenſæ ſunt calamitates bis miſerûm meorum Populariûm. Inuenio etiam apud Vinc. Belrac. *Spec. Hiſt. l.* 32. *cap.* 28. ſimile, & forſan iſtorum abuſuum originem; Is, quum anno, inquit, Chriſtiano 1245. Turci & Tartari fœdus inter ſe pangerent, mira illis contigit inæqualitas: præter quam enim quod Turci Tartaris reſtitere tributarij, cautum eſt, vt per totam Turquiam prouideretur nunciis Tartaricis omnino in equituris, in muneribus, in victualibus, eundo morando ac redeundo. Probabile eſt cæteris ſubactis Prouinciis idem imperitaſſe hos Tartaros, adeóque etiam Tranſſyluanis, de quibus anno 1242. & vniuerſa

pene

pene Hungaria triumphos agebant, in ſymbolum ſeruitutis injunxiſſe vt curſores exciperent hoſpitio, conuiuio, liberalitate, equorum ſubminiſtratione, & nullis non gratuitis humanitatũ officiis. *Han* apud Tartaros etiam Iudicem ſignificat; Thuan. *Hiſt. lib.* 67. *Sunt & in oppidis*, inquit, *Tartaricis Hanoioti vulgo appellati, qui jus inter Nobiles Murſos vulgo vocatos dicunt.* Certè in Tranſſyluania per Dacos ſeu Saxones in pagis Oppidiſque Hani iſti ſupremi judices ſunt; Vnde multùm in mea opinione confirmatus ſum.

CAPVT VIII.

De lingua & literis Hungarorum.

LIngua Hungarica ab omnium finitimis nimium diuerſa eſt, Bonfin. *rer. Hung. Dec.* 1. *lib.* 1. & Scythica.

Scythica. Rectè etiã ſcribſit Laon. de reb.Turc. *lib.*2. Vngaros videlicet, lingua vti peculiari, quæ nihil commercij cum Germanorum Polonorum aliiſque linguis, habere deprehenditur. Expertus eadẽ confirmo; in conſeſſu Anglorum, Italorum, Polonorum, Hiſpanorum, Germanorum & Gallorum, miſcente me ſermonem cum noſtris, obſtupuêre tot linguarum periti ob miram eius ſingularitatem. Animaduerti tamen in ea Italicas voculas, vt: *Golyos* Hung. Strumoſus; Italis ſtruma dicitur Golya. Ligo, Ital. *la Zappa*, Hung. *edgy Kappa*. Hiſpanicas etiam notaui, vt *Quierer*, Hiſpanis eſt velle, cui reſpondet Hungaricum illud *Kérem* petendi ſignificatiuum. Hebraïcum *Derec.* id eſt, via trita, Hungar. *deregh*, vt. Sunt præterea Sarmatica non pauca etiam Latina, quibus nunc non immoramur. Turcicæ autem linguæ, quoad primitiua & nomenclaturam vicinior, vt *in San-*

ſou.

ſou.Hiſtor. paſſim obſeruaui. Compendioſiſſima & elegantiſſima Hũgarorum lingua eſt, & altiſſimos conceptus habet, altiores exoticos in ſuam transferre apta. Eam Latinis ſcribunt literis, vtuntúrque, præter Romanam conſuetudinem frequentibus, K, & Y, Antequam Chriſtianis caſtris accederẽt, ſcripſiſſe ipſos nullibi legimus. Hungaris Alberti Molnari memoria immortalis eſto & ſancta, qui & politioris linguæ publicus Author, & Sacri Codicis primus traductor erat. Hodie nobiliſſima lingua adeo temptatur, vt præter aliquot cantiunculas & ſacris opitulantes cõmentariolos poſteritas à ſuis nihil ſit habitura. Saltem noſtri temporis Tragœdias conſcriberent, erit, ſi non eſt, cœlo qui memoriam & Gratiis, mittet.

De Szek-heliis nihil addam, quam illud Magini, *in Geogr. ſub Tranſ.* vbi aſſerit in Bibliotheca Florentina ſupereſſe librum Scy-

thicis

thicis lituris conſcriptum. Ego vero Florentiis in conclaui Pu-licæ Bibliothecæ Magni Ducis Hetruriæ ſollicitè omnes libros verſitaui meo tamen deſiderio fruſtratus diſceſſi.

CAPVT IX.

De lingua Valachorum & Literis.

VT Valachos Italiâ oriundos ſupra probauimus, ita nunc eandem gloriam ipſis relinquimus: Eſt enim ſua lingua veterum Romanorum, corrupta tamen nonnihil Sarmatico-Ruſſica, Dacica, & Dalmatico-Craatica. Couacciocius quoque *in Dial. de Adminiſtr. Regni Tra-ſſylu.* obſeruauit, vernaculum iſtorum ſermonem, plus ferè in ſe habere Romani & Latini ſermonis, quam præſens Italorum lingua.

lingua. Exiſtimo, antequam Dante, Boccatius & Petrarcha ex Barbariſmis Longobardorum, Gallorúmve, & familiaris Latini ſermonis reliquiis, nouam hanc Italorum elegantem & pene Diuinam, compoſuiſſent, Valachicam Italicę linguæ, per omnia ſimilem fuiſſe. Diu me offendit, quòd Gallicæ corruptelæ Valachi parum habent, & eius loco merè Latinis vtuntur: Longobardorum autem voces obſeruant; quum antę iſtorum irruptionem in Italiam, trecentis amplius annis in Daciam commigrauerint. Id autem non poſſum ſatis mirari, quando & quomodo refutatis auitis Latinis, Ruſſicas literas didicerunt; Quæ vlterioribus Europæis parum nota eſt, habétque literarum figuras diuerſas & ſingulares, licèt Græci non raro ipſos peculatus poſtulent; Poteſtatem vt plurimum debet Orientalibus, quã tamen ita diſſimulat, vt ſuum authorem cognoſcere non velit. Cyrilica,

rilica, Bosnensis, Sarmatica antiqua, Moschouitarum & Valachorum literæ sunt communes. Quas Adamus Bohoriz Vittebergæ Anno octogesimo quarto supra millesimum & quingentesimum complexus, publico prœlo exhibuit. Quia artifices effingendi typi desunt, nomina saltem & potestates istarum literarum subjeci. Eas, à Gabriele Nûne viro egregio, qui Constantinum Vayuodam Anno 1658. in suo exilio pro scriba comitabatur, didici esse vndequadraginta:

As	A
Boga, siue *butch*,	B
Vedil, siue *Viede*,	V
Glaguele siue *glagole*,	G
Dobro	D
Iestu	E
Siuite, seu *szuuete*	Sh
Selo, aliàs *Zalo*	Z
Zime	Dz
Ischu, siue *ishe*	Y

I, ſiue *Iota*	I
Kako	K
Ludi	L
Miſlite	M
Naſch, ſeu *naſli*	N
Xi	X
On	O
Pokoi	P
Rezi	R
Slouo	S
Turdu	T
Vk	Vgh.
V	V
Turta ſeu *Tert.*	Th.
Phita	φ
Phier, ſiue *hir*	ch Gr.χ.
Ier	E. long & finale.
Ire	E. breue.
Ot	Gr.
O	oh.
Tſi	tſi.
Tſero	tſch.
Shza, ſeu *ſcha.*	dſcha.
Schtim.	ſchth.
Iete	cht.

Ie

Ie nihil ſignificat, & in fine tantum additur.

Ia

Xuſſa

Puſſa

Dſche

V u. Gallic.

CAPVT X.

Daci, ſeu Saxones in Tranſſyluaniæ antiquiſſimi.

INtereſt ſcire, vbi miſtæ gentes terram colunt vnam, quænam prior ſedem occupauit, aut majorum ſuorum virtutibus comparatam accepit; quæ item violenter vel precariò, ſe illis ingeſſit: Aliquid enim juris ipſa antiquitate ſibi vendicat prouectior, ſicuti poſterior ſedis alienæ conſcientia hoſpiti paret humano. Vi quoque ſummotis vel oppreſſis, vt fortuna

deeſt,ita ſuperſtes numinum, ipſos vlciſcendi cauſa. Quis adeo conductæ felicitatis eſt, vt quæ fecit, pati non poſſit? Ioannes Magnus *in ſuorum Populariorum Hiſtoria*, Gothos in Scandia Inſula, ſiue, Scandinauia, ſtatim poſt diluuium extitiſſe ſcribit. Amm.Marcel.*l*.27. & conſenſus omnium Chronographorum, Dacos in Tranſſyluania Hunnis eſſe antiquiores: Quia ante annos vltimi temporis trecentos, & Septuaginta nullus neque in Dacia neque in Pannònia Hunnus. Daci verò ante Chriſtum natum quadringentis amplius annis, terras iſtas teuuêre. Philippus quoque Macedo (teſte Iornande) Pater Alexandri M. cum Gothis amicitiam copulans, Medopam Gothilæ filiam Regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus, Macedonum Regna firmaret. Subijcit Iornand. *Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum Populi poſsidere noſcuntur; Quæ Patria in conſpectu Moëſiæ*

Moësiæ sita trans Danubium, corona montium cingitur, duos tantum habens accessus. P.Diac. *in Grat. Valent. II. & Theodor. Sext.* Aur. Vict. *in eod. Quum*, inquiunt, *Imperator aduertisset, Thraciam Daciámque tanquam genitales terras possidentibus Gothis, extremum omni R. Imperio periculum instare* &c. Quid clarius? Quid apertius? quam Daciam natale solū esse Gothis. Dacos in hac mundi plaga alias gentes præcessisse nusquam proditum est. Idem ex Columna Trajana manifestum fit, quā Romæ maxima vidimus admiratione. Ea, quum certa præclaráque de nobis referat, obiter hic stringenda venit. Post Domitianam cladem Decebalus Rex Daciæ seu Transsyluaniæ Romanis formidolosus, pacem sibi multo auro ab Imperatore contribuendo pactus est. Vinci tamen ab exercitu R. potuisset, nisi commentitio suo triumpho Domitianus, futuras expeditiones sustulisset.

Accipiebant ab Orbis Domino, tributum Daci viginti ferè annis. Trajanus autem rerum potitus, tanto Imperio & Imperatori indignum ratus, alienæ ignauiæ ſuam deſeruire virtutem, & redempta demum pace Romanos frui. Idcirco Patrum Cónſilio, Dacis bellum, pro pecunia nunciat, infert, & victor domat ipſos. Quo feliciter perfecto in laudem Trajani S.P.Q.R. Columnam marmoream immenſæ ſtructuræ, (eſt alta 128. pedum; gradus in cochlide habet 184. feneſtellas 43. ampla provt ſtupendæ molis proportio requirit) erigendam decreuit, cuius in ſuperficiem ſculptores omnem bellorum Dacicorum Hiſtoriam exprimerent; id quod etiam miro artificio præſtitêre. Columnam iſtam primo membranis celeberrimi Romæ Pictores, deinde ſculptores ſumptibus Philippi II. Hiſpaniarum Regis ac opera F. Alphonſi Ciaconi typographiæ beneficio, centum & vndetriginta

detriginta tabulis, nobis exhibuêre. Sed præſenti rei reddendus ſermo: Patet, inquam, Daciæ antiquitatis prærogatiua ex Ciac. *Col. Tr. interpr. n.* 1. *& præmiſſ.* §.§.*n.* 243. Ex Dione Nic. *in Vit. Trajan. & Domit.* Exordium ſecundi demum ſeculi Chriſtiani, Daciæ ſeruitutis initium fuit; Quæ interualla hinc ad Hunnorum vſque eruptionem, qua Pannonias, & ipſam Daciam occupauerunt. Vid. Marcell. *l.* 27. *c.* 4. *de Iudicibus Gothorum.*

CAPVT XI.

De raſura, ſeu tonſura Tranſſyluanorum.

FOrmam commendamus cultu, veluti vitia corporum tegumentis; vt quiſque Populus ſeſe ſuis moribus adaptat, ita exornari vult, tametſi maximè deturpet. Vnde paſ-

ſim per Orbem mira gentium diuerſitas in comarum & barbarum alendi vſu, ac deſuetudine; Ea hodie Orientales à præcipuis Europæis Occidentalibus diſtinguit: dum illi raſis capitibus & promiſſis barbis; iſti vero hirſuti, barbæ tamen indignantes, incedunt. Antiquius autem eſt vel natura perdocente nutrire capillos, quam diuellere, ac injuriis cœli & deformitati patere. Hoc etiam à Græcis probatum ſcio, qui ſeruilem rati tonſuram, eam mancipiis propriam fecêre: quoniam (vt Plut. *in V. Lycurg.* & Cœlius Rhodig.) pulchros coma decentiores redderet, deformes vero terribiliores, ac magis formidabiles. Etiam jubati Leones, vt Homerus ait, inſuper & Tigrides terribiliores viſuntur cæteris animalibus, eo exuto ornamento. Arbitratus eſt Ariſtoteles 1. *Rhet.* id videri libertatis argumentum: nec enim comatum facile ſeruile opus ſubire, aut illiberalem ar-

tem

tem admittere. Vnde etiam Colerus alicubi :

Hicne Achilles est ? mihi inquiunt.
Imò eius frater, innuit illarum altera :
Ergo Mecastor pulcer est, inquit mihi,
Et liberalis. Vide, cæsaries quam decet.

Inuenitur nihilominus contrarius etiam Græcorum mos ; Plutarch. *in vit. Thes. Tempore*, inquit, *Originis Atheniensium consuetudo irrepsit, vt pueritiam exeuntes, Delphos profecti crinem Deo consecrarent. Accedens illuc Theseus sinciput tantum totondit* Quod de Abantibus Homerus sc bit, qui primi hac tonsura vsi hibentur, non ab Arabibus i cti neque imitatione Mysc (quos Hungari imitantur : ne apprehendere ipsos crinibus stes possent : quod scilicet etiam Alexander Macedo sensit, qui, vt raderentur, Ducibus præcepit : quod promptissimè in conflictibus

aliquis iis poſſet prehendi. Romanis placuit abradi & cucurbitis inſtar, caluitiem mentiri; Apud ipſos ſtudium alendæ comæ ſeruorum pœna erat, vti noſtri Turci retinuerunt; licet Græcorum aſſeclæ & imitatrices Romæ non defuerint, ſæpius à Magno vitæ Magiſtro Seneca reprehenſi. Idem teſtantur Statuæ, Poëtæ & SS. CC. Hinc ſeruus ille libertatis appetentiſſimus apud Comicum, in Amph.

—— faciat Iuppiter!
Vt ego hodie raſo capite caluus capiam pileum.

Prætexebant autem munditiem & cranij duritiem: fluentem enim comam, neque ſudoribus, nec freqentiſſimis lauacris, neque exercitiis conuenire aiebant. Sic legimus ab A. Seneca *Ep.5.* Lucilium hortatum, non ſe hominum conſuetudine excerperet, aut ſquallido cultu emendandos homines auerteret, intonſum denique caput & negligentiorem barbam deuitaret.

Cranium

Cranium etiam mirè obfirmatur aura ſubinde noua,quam denſi crines excluderent; Non ſine ſtupore obſeruamus, Tranſyluanos hybernis temporibus benè tonſos, aliquot horis nudi caput perdurare, ambiente intenſiſſimo frigore, & lacrymas exprimente; imo lugentes Valachi, pileos vel inter niues repudiant; neque tamen vllus hinc illis morbus aut malum.

Veteres Daci, vt ex typis Columnæ Trajanæ manifeſtum ſit, barbis prolixis, & comâ leuiter nouaculâ, vel forcipe collo adaptatâ, incedebant. Idem in Statua Decebali, quæ etiamnum hodie proſtat Albæ Iuliæ, videretur, niſi capite auulſo mancam illam mihi mea commonſtraſſet ætas. Adeo incuria Patrum, noſtráque in reſtaurandis antiquitatibus, eiſque indagandis ceſpitat, vt ſponte nob[illegible] noſtri memoriam ſurripie[illegible] xiſſe aliquand[illegible] Irrumpentib[illegible]

noniam Hunnis, Daci & capillos & barbas poſuêre. Attilæ tamen ſtatua intonſa viſitur. Refert P. Diac. *in Iuſtin.* Auares gentem Pãnoniæ ſecundæ comatos, Conſtantinopoli viſos. *Anno*, inquiens, *vigeſimo primo Imperij Iuſtiniani ingreſſa eſt gens Bizantium inopinata, eorum qui dicuntur Auares, & tota Ciuitas cucurrit ad viſionem eorum, tanquam qui nunquam viderint eiuſmodi gentem: habebant enim retrorſum comas prolixas valde, atque perplexas junctas prandeis: reliquus vero veſtitus eorum ſimilis erat cæterorum Hunnorum.* Seculo noſtri temporis decimo quarto Hungari, & Tranſſyluani à vicinis cæſarie diſtinguebantur. Laon. Calc. *lib.*7. *Poſtero die*, ſunt verba, *conſertis manibus multitudine hoſtium obruti, decem & ſeptem millia Pannonum cæſi ſunt; Turcarum quatuor millia; nam facilè ri & dignoſci poterant ab inui- es ſint circumciſi; modum decen-*
ter

ter capillos nutriunt : Turci vero raduntur, relictis circa tempora capillis. Poſtquam verò Vladiſlaus Sarmata Hungariæ Regno potiretur, raſio capitum, excepto vertice, introducta creditur. Atque hinc Tranſyluani & Hungari tondi volumus, retentis barbis promiſſis; quas præſcindere rarum eſt viris prouectioribus, ac coniugatis; ſicuti cælibes myſtace florentia labra, geſtant, mento nouacula planato; nì publica officia ipſos grandæuis adijciant. Peruetuſtam eſſe hanc conſuetutinem diſcimus ex Niceph. Chron. Turcis etiam multis jam ſeculis vſitatam, ex Leoncl. *in V. Vrchangaſi.* Imò ſacramenti vim habet, ſi barba prehenſa aliquid Turca vult promiſſum. Præterea miror, quod Tranſyluani duplicem tondendi modum à Romanis acceptum retinent; dum aut preſſius ad cutem, vel paulò longius à cute interpoſito pectine tondent. *Schieren* illum, hunc vero *Koluen* Daci vocamus.

vocamus. Id elegantissimè Plautus expressit *in Capt. Act. 2. Sc. 2. v. 18.*

Nunc senex est in tonstrina, nunc jam cultros attinet
Ne id quidem inuolucre inijcere voluit vestem, vt ne inquinet
Sed vtrum strictimne attonsurum dicam esse, an per pectinem
Nescio.

Per pectinem Turci nolunt tondi; capitis prætexentes munditiem, semper strictim raduntur. Quia, vt Sansouinus *lib. 2. Hist. Turc.* refert, ita ipsis præcepit Mahomethus; quum scilicet instarent sui, Christianos propter vinum quo vterentur esse ipsis longe fortiores, respondisse fertur, tritico bene cocto, si corpora alere, & raso capite velint incedere, similes vel tolerantiores Christianis euasuros: Omnes enim vires in capillos ascendere. Neque adeo rudè superstitionum alioquin absurdus Author.

Solis inter Dacos Clericis Saxonicis vsitatum alere comam; studiosi

ſtudioſi etiam bonarum artium vtinam libros voluerent, dum fracta defluentéque per annulos Cæſarie gratum ſibi aſpectum conciliantes amatum eunt. Quiā nimirum ſacris præſunt aut præfuturi, ideo ſolemne capillum ad longitudinem vſque nutrire? Profeſſio id quidem non fert; licet non ignorauerim, Leu. 21. 19. ſacerdotibus prohibitum fuiſſe capita radere; erat enim ad certos caſus illius æui reſtrictum. Nihilominus antiquis temporibus hic mos erat fanaticorum, vt capillum funderent. Scal. Turneb. *lib.* 11. *cap.* 10. Religionis cauſa diuinaculi capillum promittebant. Nonn. ad Virg. In Columna quoque Trajana Pueri, ſacris operantes, comati pinguntur. Antequam à Catholicis Romaniſtis diſtingueremur, Eccleſiaſtici in Trāſyluania, tantùm abeſt vt comati inſeruierint ſacris, quin tonſura beneficiorum janua & omnium ordinum ſacrorum certa initia[illegible].

habita eſt;idque in ſymbolum eju-rationis rerum ſecularium. Sacer etiam Codex præcipit poſitis capil-lis ipſos miniſtrare debere templis & aris. *Ezech.* 44. Imo viris in vniuerſum videtur interdictum. 1. *Cor.* 11. Hinc Ius Canon. ſeuerè animaduertit in rituum iſtorum contemptores. Decret. Greg. *l.* 3. *tom.* 1.*cap.* 4.*&* 5.*de vit.* & *hon.Cler.* *ex Concil. Carthagin.* 4.*c.* 44. *Si quis,* ſunt verba, *ex clericis comam relaxauerit, anathema ſit.* Ibid. *cap.* 5. *ex Concil. Triburien. Clericus neque comam nutriat neque barbam.* Item *c.* 7. *Clerici qui comam nutriunt & barbam,etiam inuiti à ſuis Archidiaconis & Superioribus tondeantur.Ex Concilio Lateranenſi.*

Tab. 1.

ab.

claiculæ dextræ suspens
liberius tutrice dextra n
ob

CAP. XII.

CAPVT XII.

De re vestiaria & amictu Dacorum seu Saxonum in Transyluania.

VEteres viri Daci vestiebantur fusis tunicis manicatis, & per laxitatem rugosis, non tamen infra genua prolixis; cincturâ ad vmbilicum ducta, quæ substricta in plicas colligebat vestimentum ventris ineptum. Romæ atque in omni Latio viris hic habitus erat indecorus. Agell. *l.7.cap.*12. & Cic.*Orat.* 20. Catilinæ, eiusque asseclis obijcit tunicam manuleatam, vtpote Romanis ciuibus indignam. Tunicis Daci superjecêre pallium militare per dorsa & sinistrum latus ad poplites vsque dependulum, fibulâ clauiculæ dextræ suspensum, quo liberius tutrice dextra munia sua obirent; Tab. 1.

obirent;

obirent; ſubligaculis item lumborum ad talos demiſſis, femori & ſuræ decenter adaptatis vſos, ex Columna Trajana, vnde hunc typum deprompſimus, ſit manifeſtum. Soleati calcei pedem tegebant ad extrema tibiæ. Capitis tegmen peranguſtum geſtabant, longiuſculum tamen, quo etiam aures cooperiri potuiſſent. Nũ autẽ imam tunicã, quâ noſtra ſecula (camiſio) vtuntur habuerint obſcurum eſt; ipſam neque in ſtatua Decebali, neque in dictæ Columnæ Trajanæ typis obſeruare potui ob laxum veſtimenti genus ſuprapictum.

Tab. 2. *Dacarum fœminarum habitus olim* (Alph. Ciac. *in expl. Col. Trajanæ, vtr. bell. Dacici.num.*165.*f.*26.) *tunica fuit manicata, ſinuoſa, ſuccincta, & vſque ad talos demiſſa, ſuper quam lacernas induebant Romanorum togis parum abſimiles; velamen autem capitis lineum tegmen fuit vitta alligatum, & verſus humeros vel dorſum pendens. Ornamentum profectò quod*

gratiam,

quos Saxones vocant, in T
uania, triplici tunica am

Tab. 2.

humeros vel dorsum
mentum profectò quod
gratiam,

gratiam, venustatem, maiestatémque pariter referebat. Hactenus Ciaconus. Typos d.Columnn. tab.26.35. & 41. curiosius intuenti apparet, non solùm capitis ornamentum, verum omnem habitum Dacarum fœminis Saxonicis vetulis in Trãssyluania, mirè conuenire, & eundem ferè esse. Idque, vt pro argumento antiquissimæ gentis, suprà adduximus, ita hic illorum somnia redarguimus, qui nos vestiendi modum & habitudinem à Germanis mutuatos asseuerant. Neque amplius moror locum Corn. Tac. *de m.Germ.* qui retulit fœminas veterum Germanorum sæpius lineis amictibus velari, partémque vestitus in manicas non extendere; Et nil probant picturæ passim antiquæ inter Germanos inuentæ, nisi apud illos qui supponunt Dacos esse à Germanis.

Hodie nostri Deci, seu Daci, quos Saxones vocant, in Transsyluania, triplici tunica amiciuntur:

Tab. 3. Prima est linea, cutim à collo ad inguina ambiens peramplè manicata; éstque receptrix humorum sordidorum, ideoque bis hebdomadatim mutatur; Cānabinis & linaceis majores nostri induebantur; jam pertenues Asiâ adsciscuntur materiæ. Secunda tunica est pannea, stricta per corpus & brachia singulos fere artus arctans, ad vsque media crura, non satis prolixa; lacerti fibulis, seu peronibus, si cum Eustathio loquamur, (Combia vocat Cœl. Rhodig. concordante Hungarico gomb.) includuntur, vt etiam venter sæpè pinguedinem vix continens suā. Oues nostri non sufficiunt nec artifices; Belgium, Anglia, & Italia, pannum nobis suppeditant; Forsan quia non arcent frigus aut æstum propriæ merces; sed solæ exoticæ mangonio nitidæ, & per multa maria allatæ. Adeo peregrina nobis placuisse videri volumus, vt publicas vtilitates periclitari malimus, quam

93
xui
ad
oti-
træ
ru-
no-
ipi-
ſer-
rtis
anc
gũt
ela-
um
16.
on-
ſtri-
tris
de-
uc-
rire
ctus
quo
en-
s.

in Bacchid. In Colum-

Tab. 3. I
ad n
nica
ſord
mad
nace
jam
mat
nea
ſing
que
xa ;
ſi cu
bia
dant
dunt
gued
noſtı
Belg
num
quia

...eri volumus, vt publi-
...s periclitari malimus,
quam

quam priuatis detrimentis & luxui certis frænis officij; quin imo ad nouas ſubinde inuentiones ſubtiliſſima ingenia vrgemus, in noſtræ ſcilicet perniciem & exhauſtę crumenæ. Nulla colorum miſtura nobis eſt incognita, tingi qua cupimus & fucari. Pullata veſtis ſeruos decet, ſtultos ſuæque ſortis ignaros etiam cornu. Supra hanc tunicam medium hominem cingũt reticulis bombicinis mira arte elaboratis, aut chordis infinitorum ordinum. Phauorinus ap. Gell. *l.* 16. *cap.* 3. Scythas, ait, vt famem longius tolerent, faſciis ventrem ſtrictiſſime circumligare. Ea ventris compreſſione eſuritionem poſſe depelli creditum eſt. Fluxè Daci ſuccincti ſunt, & tamen ſe eſurire non diſſimulant. Eſt autem cinctus iſte virorum antiquiſſimus quo corpora infra pectus comprehenſos legimus omnis ætatis homines. Puerorũ cincticulos ſtrinxit. Plaut. *in Bacchid.* In Colum. Trajan. inuenio

uenio viros cinctos, loco tunicæ; quod ipsum nauticos remigeros Venetos in pugnis publicis facere obseruaui, qui vmbilicum latè cingunt concurrúntque cœteroquin nudi; Hos lusus ad Pontem S. Barbaræ Venetiis quum spectarem, miratus sum multitudinem quadraginta millium. Turci cinguntur duplici cinctura; simplici, qua stringuntur; splendidâ, qua ornantur. Vide Sansou. *Hist. Turc. l.* 1.

Tab. 4. Tertia Dacorum Tunica superior, mediæ per omnia similis, nisi esset laxior demissiórue; hæc vt plurimum vulpinis, ouillis, ferarum etiam aliarum, pellibus subducitur; quâ æstate & hyeme iuxta vtuntur, in tutamen panni, quo ipsa tunica constat. Memini quinquaginta annos vnam tunicam durasse, ac attauorum vestitum pronepotibus inseruisse; Ista tunica decenter fibulata est; nonnunquam fibulæ caudatæ holoserico & auro intertextæ, longo ordine pectus & ventrem

la-
en-
um
dè
m-
u-
ac
li-
u-
ri-
a-
ti
c.
m
it
n,
;
m
is
e-
us
e-

lutei,rubei,aut nigri colori
didi inſuper ac nitidi. Cap

uc
qu
Ve
ob
gu
nu
ba
mi
dr
du
gr
V
Tab. 4. ri
ef
pl
rr
dı
ta
ip
q
r
r
atæ holoſerico & auro
longo ordine pectus &
ventrem

ventrē diſtinguunt,ornántque.Manica vix vltra mediū cubitū extenditur, cuius extremis mediā lunam inferunt,ad contrahenda commodè brachia; dextram manicam ſolemne eſt non farcire lacerto, ſed humero ſuſpendere tot luporum ac vulpium terga. Tibialia femoralibus cohærent, & contingua à pube & lumbis ad talos vſque ſtrictim dimittuntur, vt veterum Dacorum ſubligacula. Calceamenti genus cum Turcis, Polonis &c. commune habent; vnde etiam Turcicè vocatur *Czizme*; ambit autem pedem & crus vniuerſum, éſtque ad calcem ſoleatum ferro; & haud incommodè tentipellium dici poteſt. Hinc ſi ſtratam ſaxis viam agminatim Tranſyluani terunt, ſtrepitum equis ferocibus parem edunt, & neſcio quid, generoſi greſſibus ſonoris ad aures peregrini appellunt.Calcei iſti ſunt lutei,rubei,aut nigri coloris, ſplendidi inſuper ac nitidi. Capita Daci
tegunt

tegunt pileis non turritis, ſed panneis oblongis;ea parte qua in frontem,tempora & occiput pileus ille deſinit,replicatur obducitúrque Zibellinis pellibus; vnde maximum viris acquiritur ornamentum.

Tab. 5. Fœminæ Dacorũ veſtiuntur interula ſeu tunica lineâ ſtriatim manuleatâ;huic adijciũt exomidas humerotenus exertis brachiis. Materia textũ eſt omnis generis,Ciliciũ, metaxa, florilentus pannus, vndulatum ſubſericum &c. Strias aliquot ad ſpinam dorſi tunicæ ſartores imprimunt; in imo ſummóque veſtimenti aſſuitur fimbria ſericea villoſa,cuius extremitates ambiunt limbi aurei vel bombicini. Exomis iſta ſtrictè adaptatur coſtis pectorique; deinde pyramidaliter ſe diffundit, éſtque in imo fluxa duodecim circiter cubitis: fimbriâ ornatur, vbi deſinit itidem ſericea villoſa, circulari, & limbis ornatur elaboratiſſimis. Vltima hæc lacinia, ipſis dicta, *d'r Schuif,* flexuoſa

&

& in se remeabilis ad modum fluminis, antiquis perusitata fuit, varij, vt apud Transyl. & purpurei coloris: Quo trahi potest illud Virgilij *V. Æn. v.* 250.

Victori chlamydem auratam, quam
plurima circum
Purpura Meandro duplici Melibœa cucurrit.

Elegantissimè Maro currere transtulit ad artificium Sartorium. Hunc tortuosum limbum expressit etiam Statius:

At tibi Mæonio fertur circumflua
limbo
Pro meritis, Admete, chlamys.

Et Ouidius alicubi:

——— *quam limbus obibat*
Aureus.

Habent præterea fœminæ colobia lintea, (Dacicè *d'r Kēdl.*) ex bysso sæpè vel carbaso consuta, vndique rugosa, sinuosa & ampla. Veterum Dacarum hæc vestis est propria. Tab. Column. *Tract.* 35. *num.* 166. Cataclysta autē mammillaris (Da-

cicè *d'r Këizl)* qua vtuntur æstate, licet pulicum venationi non parum inseruiat, veluti verenda reuelans matronis est indigna. Cinctæ incedunt Dacæ reticulis bombicinis, sępe etiam zona sericea nigra, bullis argenteis ornata; qualem gestant nobiles Veneti, tempore brumali. Imitantur zonæ istæ ab Argentariis ductili argento, qui attenuatum metallum veluti fila mirè implicãt contorquéntque demum viperinis exuuiis simile textum edunt, Dacicè vocamus, *n' Maüz*; Affigitur huic operi bullarum semiorbicularium seu turritũ, gemmis ac vnionibus refertissimarum decorus ordo, siue (vt cum Apul. *de As. aur. l.6.* loquar) multis fibulis aureis inoculatur, stellis veluti relucentibus? vbi desinit, annectuntur fibulæ ex solido auro vel argento toreumaticè fusæ, Dacicè, *d'Siñkl.* Strabo *lib.7.* & post ipsum Auentinus *lib.5.* Gothicas fœminas tradunt incinctas fuisse zonis æneis,

nudas

nudis pedibus, canis capillis linteáque tunica, & alba veste amictas, sacrificia ritibus quibusdam peregisse. Balthea siue cingula militaria veterum eiusdem formæ fuisse compertum habeo: Haud dubiè hoc ipsum innuit Virg. 12. *Æn. vers.* 273. *& seq.*

—— teritur qua subtilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet.

Idẽ 1. *Æn.* ꝟ. 495. in descriptione Amazonum, à quibus forsan nostræ fœminæ cingula ista mutuatæ sunt:

—— mediis in millibus ardet
Aurea subnectens exserta cingula mammæ
Bellatrix.

Matronæ pauperes viliori exornantur materia argentum aurúmue mentiente. Antiquos etiam crystallinis bullis (Dacicè *d' Spõñgn*) vsos ait Calpurnius *in Bucolic*:

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Tab. 6. Cæterùm nequaquam ſilentio premenda alia bulla eſt, quâ veluti fibulâ noſtræ fœminæ Dacæ premunt papillas, Dacicè *dt hieſtln*; precioſa ſupra modũ & ſumptuoſior cæteris partibus mundi muliebris. Videmus enim in ſolido auro vel inaurato argento, gemmatas turres, grandinem adamantinam, circundata margaritis antra, expreſſas vrbes, animantia omnis generis efficta, viridarium lapillis verſicoloribus coruſcans, & quicquid ſolertia artificium valuit ornatus & quæſtus cauſa. Quondam bulla iſta Inſigne fuit triumphantium, quam in cordis figura, ante pectus antiqui annexiſſe in collum leguntur; Macrob. Poſt in vſum puerorum ceſſit Germ, Val. *ad Virg.* 12. *Æn.* De triumphis ipſæ viderint vxores, nos de fuſtibus prouideamus, atque ſic verberibus, quia verbis non poſſunt cohiberi, tineas ærarij dehortemus. A pueris id habent; ſunt igitur, nî pueriliter deliremus,

remus,

remus, cum pueris virgis variandi. Præcinguntur Dacæ post zonam, ventrali linteo, quod ab vmbilico demittitur ad pedes vsque; linteo dixi? dixissem verius rallo: nam limpidis oculis sæpè femora conspici possent. Ventrale hoc boni authores vocant semicinctium. Isid. *Orig. l.19.cap.33. Cinctus*, ait, *est lata Zona; minus lata semicinctium*, Vide Turneb. Aduers. *lib.14.cap.5.* Petronius *in Sat. suo sibi semicinctio necem meditatus est.* Manifestum etiam fit ex *Act. Apost. c.19. v.12.* vbi semicinctia Pauli, ægrotis imposita perhibentur. Mechanici quoque semicinctiis vtuntur, vt Fabriferrarij, doliarij, sutores, & qui similium sunt operarum. Hos Plautus *in Aulul. Act.3. sc.6. v.42.* eleganter Semi-zonarios appellat. Dacicè *n'Shürtz.* Amiciuntur etiam fœminæ Dacæ amiculis striatis & rugosis ex panno nigro vel subtiliori materia, vel ex ouillis aut leporinis pellibus, consarcinatis,

Dacicè *n' Kirshn.* Etiam apud Romanos in pelle lanata noua nupta considere moris erat, vt monuit Meursius & Turnebus. Pedis indumentum calceus est coriaceus, caprina vtplurimùm pelle constans; is excrescit à planta peraltè, vt etiã femora possent immitti, nisi in plicas ornatissimas collectus, suris duntaxat vinciẽdis aptaretur. Carbonarij coloris sunt aut rubei, nitidi, splendidique. Calceamenti genus hoc valde vetustum est, & antiquorum cothurni. Virg. 1. *Æn.* ℣. 342.

Purpureóque alte suras vincire cothurno.

Amabant enim mulieres, vti etiam Transsyluanæ, calceatum purpurei seu rubri coloris. Vnde Pers. *Sat.* 5.

—— soleâ, puer, objurgabere rubrâ.

Et Maro *Eclog.* 7. conuenienter:

Puniceo stabis, suras euincta cothurno.

Hinc veteres per elegantiam ridere calceos dixerunt, vt Lucret. *lib.* 4.

&

——— *& pulchra in pedibus Sicyonia ridens;*

Fiebat enim solearum genus nobile & venustum Sicyone, vrbe Achajæ. Cic. 1. *de Orat.* Socratem inducit: *Sed vtsi mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem; quia non essent viriles.* Lucill.

Et pedibus læuâ Sicyonia demit honesta.

Gifanuis confert illud Liuij Terent.

Et jam purpureo suras include cothurno.

Iuuenes nostri nulla re magis in amores rapiuntur, quam Sicyoniis istis; quæ Prassobij seu Coronæ perbellè fiunt; vident námque suas columbas incedere pictis vnguibus: Laurentius Ramirez Hispan. *ad Martial.lib.3.cap.20.* in Salmaticensi tractu & Hispaniâ ferè vniuersa rusticas fœminas cothurnis delectare refert, & facilitate summa currere. In choreis ductæ non

modo ſaltant noſtræ jugæ ſed volant. Ruſtibus Tranſſyluanicis ſors hæſit ſordidior; Vtuntur cothurnis inconcinnius, ſeu, (cum Ouidio loquimur)

—— vagus in laxa pes ſibi pelle natat.

Idem Sidon. expreſſit:

Laxo pes natet altus in cothurno.

Hactenus de habitu fœmineo promiſcuè: Diſtinguuntur autem à nuptis virgines capitis ſolùm ornamento: Virgines capillo paſſo; matronæ ſuis peplis. Illæ congerunt crines in conum duplicem, tortulis innectentes lacinias bombicinas; vtrinque poſtmodum crinitam viperam reflectunt, & per verticem capita cingunt. Quod à Græcis ad nos deriuatum eſt, qui tutulos iſtos ophiaſim vocabant; quòd ſerpentum modo in ſpiram eſſent conuoluti. Rediminunt capita Puellæ noſtræ corollis nigris ſericeis villoſis; ditiores, argenteis, inauratis, gemmis & vnionibus exornatis.

ſ-
i-
ʒ.
n-
rt
e-
ri
ſ-
o-
n-
c-
n-
o-
nè
ne
e-
r-
is,
o-
m
ci-
do

Armenius Feria, qui ...
ciatione conſenuerat aliqua

I
n
la
h
ir
lo

Io

H
m
nı
m
m
ru
to
bi
nit
ve
Gr
tut
qu
esse
ta l
ricers tiores, argenteis,
inaur mis & vnionibus
exornatis.

exornatis. De Corollis veterum videri possunt Lipſ. *lect. antiqu.* 3. Cauſab. *ad Perſ. Sat.* 2.

Dacæ coniugatæ biſacculo tempora onerant, (farcimina refert hoc ornamentum) forſan vt vlterior ſtructura, de qua mox dicturi ſumus, acubus bullatis affigi poſſit; vel, vt, inualeſcente luxu, ſobole crinium ſpiſſa carentes, aliunde tumorem ſibi acquirerent. Sacelli iſti & colligati crines operiuntur reticulis, ſeu vittis. Verſicoloribus, cuircuitus aureos ſupernè habentibus; ita demum ſyndone & byſſo, aliis etiam tenuiſſimis velis aranearum telis rarioribus, Perſiâ, Ægyptio, & Arabia aduectis, totum caput obnubunt, exerta ſola facie. Feliciſſimam mercaturàm Græci & Orientales hinc percipiunt; patrimonia noſtra expilando vagantur impunè; verſantúrque media inter Regni arcana. Iacobus Armenius Perſa, qui in iſta negociatione conſenuerat aliquando ſe-

cretior mihi fassus est, inmensos se in Transsyluania thesauros lucratum esse. Capitis hoc ornamentum Tartaris etiam vsitatum refert Vincentius Beluacensis, *Spec. Hist. lib.* 30. *Tartaræ*, ait, *autem mulieres turpissimæ sunt, vxoratæ quidem omnes super capita sua deferunt caristrum longitudinis vnius pedis ac fere dimidij, vndique rotundum, & in parte superiori latius, coopertum & ornatum vndique serico, vel samite, atque margaritis & monilibus circundatum, oculis pauonum infixis desuper ad decorem.* Tali fere nostræ vtuntur Valachæ & Claudiopolitanæ,
Tab. 7.
Vicissim rotũdis simplicissimisque Peplis deturpantur pulcherrimæ coronenses. Mos autem iste matronarum inuoluendi capita licio laneo antiquissimus est: omnes enim sponsæ apud veteres dum sociabantur viris, solemniter nubere, hoc est, velare capita solebant, provt apud Transsyluanos Dacos vsuuenit; Vt scilicet se maritis obnoxias perpetuo

Tab. 7.

:, ac
rent;
doris
Cæl.
ıs rei
ı.24.
cro-
n in
Ve-
men
ɔan-

ber

rter

Pau C. Lauuers ſc:

creti
se ir
crati
men
refe
Hist
muli
dem
cari.
fere
in p
orna
atqu
dati
Tab. *ad*
7. tur
Vic
Pep
cor
nar
neo
spo
tur
est
ap
n ... t se maritis obnoxias
perpetuo

perpetuo futuras intelligerent, ac proinde humilitatem præstarent; Ambrosius de Patriarch. id pudoris gratia factitatum scribit. Vide Cæl. Rhodig. Illustre insuper huius rei exemplum protulit Moses *Gen.* 24. *v.* 65. Est etiam alia calanctica croco tincta nouarum nuptarum in Dacia, quam *Shluger* vocant; Veteribus flameum dictum, tegmen luteum, quo nouæ nuptæ velabantur. Martial. *Epigr.* 79.

Flamea texuntur sponsæ.

Martianus Capell.

Flamea virgineum quæ obnubere sueta pudorem.

Tribull.

Flauáque conjugio vincula portet amor.

CAPVT XIII.

De habitu Hungarorum.

AMictus Hungarorũ non prolixe hic explicandus; est enim idem fere ac per omnia similis habitui Dacorum ; Gaudent tamen breuioribus tunicis, eisque tempore hyberno non sine pœnitentia. Quando Superiorem tunicam suspendunt ad humerum , & propendulam gerunt exerto brachio dextro, non temerè fit : antiquos enim togas suas & lacinias perinde gestasse legimus , & adstipulantur omnes statuæ & Poetæ : Plautus humeri læuis & exfibulationis dextræ meminit *in Mil. glorios. act.4. sc.4.v.43.*

Palliolum habens ferrugineum
—— (nam is colos thalassicu'st)
Id erit connexum in humero læuo
exfibulato brachio.

Vestitum

CA

exfibulato brachio.

Veſtitum

Vestitum Hunnorum veterum à quibus originem Hungari trahunt, descripsimus suprà; cum ex Amm. Marcell. de ipsis verba faceremus; cuius in supplementum consuli poterit etiam Iustin. *lib.* 2.

Fœminarum Vngarorum Nobilium mundus bene superbus est; sed quia recens, gallicissans & Germanissans, tacendus; Animaduerti Virgines cincinnos crinium & tutulos, quos Romanæ ad verticem conuoluebant, occipiti applicare: Adijce: Partem faciei, labra cum primis & nares, velis tegunt, mutuatæ forsan à Romanis in signum pudicitiæ, ne, (vt Tac. *l.* 13. *Ann.*) aspectum satient amatoribus. Credo id fieri ad auræ malignitatem excludendam. Turcæ operta facie in publica prodeunt. Sansou. & Schueig. *in Itin.*

CAPVT XIV.

De Habitu Valachorum in Transsyluania.

VAlachi communiter braccha- ti, egregiè nos antiquitatis admonent ; quondam totus orbis ſeptentrionalis endromibus vtebatur. Vnde Mart.

Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrina mittimus endromida.

De Getis Ouidius :

Pellibus & ſutis arcent mala frigora bracchis.

Capita pileis tegunt gauſapinis, (Dacicè *n' Kotz-Kugl.*) quo tegumento exteris adeo barbari videntur, vt in fabulas abierint. Habent vile calceamenti genus; inuoluunt plantam laceris, deinde crudo co-

rio

Tab. 9.
Paulus Lauwers sc:

amenti genus; inuoluunt

aceris, deinde crudo co-

rio

rio volam, pedisque digitos obducunt, & funiculis demum aut fidibus adaptata colligant. Veterum Romanorum, majorum suorum, erant hi calcei militares, qui (Alph. Ciac. *in expl. Col. Tr. num.* 31.) teretibus habenis astricti in cancelli formam pedibus nectebant. Romani tamen nullis inuolucris vsi sunt; quod elegantissimè expressit Agell. *n. Att. l.* 13. *cap.* 20. *Omnia*, inquiens, *ferme id genus quibus plantarum calces tantùm in fine teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt.* Mulieres Valachorũ exomi endromide amiciuntur, aliísque sisybus, & capita obnubunt ignobiliori linteo. Puellæ ipsorum corollis & floriferis sertis vtuntur.

Dacicè n' Kirshn. Etiam apud Romanos in pelle lanata noua nupta considere moris erat, vt monuit Meursius & Turnebus. Pedis indumentum calceus est coriaceus, caprina vtplurimùm pelle constans; is excrescit à planta peraltè, vt etiã femora possent immitti, nisi in plicas ornatissimas collectus, suris duntaxat vinciẽdis aptaretur. Carbonarij coloris sunt aut rubei, nitidi, splendidíque. Calceamenti genus hoc valde vetustum est, & antiquorum cothurni. Virg. 1. *Æn.* ℣. 342.

Purpureóque alte suras vincire cothurno.

Amabant enim mulieres, vti etiam Transsyluanæ, calceatum purpurei seu rubri coloris. Vnde Pers. *Sat.* 5.

—— *soleâ, puer, objurgabere rubrâ.*

Et Maro *Ecclog.* 7. conuenienter:

Punicô stabis, suras euinctа cothurno.

Hinc veteres per elegantiam ridere calceos dixerunt, vt Lucret. *lib.* 4.

&

— *& pulchra in pedibus Sicyonia ridens;*

Fiebat enim solearum genus nobile & venustum Sicyone, vrbe Achajæ. Cic. 1. *de Orat.* Socratem inducit: *Sed vtsi mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem; quia non essent viriles.* Lucill.

Et pedibus læuâ Sicyonia demit honesta.

Gifanuis confert illud Liuij Tergent.

Et jam purpureo suras include cothurno.

Iuuenes nostri nulla re magis in amores rapiuntur, quam Sicyoniis istis; quæ Prassobij seu Coronæ perbellè fiunt; vident námque suas columbas incedere pictis vnguibus. Laurentius Ramirez Hispan. *ad Martial.lib.3 cap.20.* in Salmaticensi tractu & Hispaniâ ferè vniuersa rusticas fœminas cothurnis delectare refert, & facilitate summa currere. In choreis ductæ non

modo ſaltant noſtræ jugæ ſed volant. Ruſtibus Tranſſyluanicis ſors hæſit ſordidior; Vtuntur cothurnis inconcinnius, ſeu, (cum Ouidio loquimur)

—— vagus in laxa pes ſibi pelle natat.

Idem Sidon. expreſſit:

Laxo pes natet altus in cothurno.

Hactenus de habitu fœmineo promiſcuè: Diſtinguuntur autem à nuptis virgines capitis ſolùm ornamento: Virgines capillo paſſo; matronæ ſuis peplis. Illæ congerunt crines in conum duplicem, tortulis innectentes lacinias bombicinas; vtrinque poſtmodum crinitam viperam reflectunt, & per verticem capita cingunt. Quod à Græcis ad nos deriuatum eſt, qui tutulos iſtos ophiaſim vocabant; quòd ſerpentum modo in ſpiram eſſent conuoluti. Rediminunt capita Puellæ noſtræ corollis nigris ſericeis villoſis; ditiores, argenteis, inauratis, gemmis & vnionibus exornatis.

Armenus Ferias qui ...
ciatione consenuerat aliq...

I
n
la
h
it
lo

Io

H
m
m
m
m
ru
to
bi
nit
ve
Gr
tut
qu
esse
ta
ri ... uitiores, argenteis,
ir ... mmis & vnionibus
exornatis.

exornatis. De Corollis veterum videri possunt Lipſ. *lect. antiqu.* 3. Cauſab. *ad Perſ. Sat.* 2.

Dacæ coniugatæ biſacculo tempora onerant, (farcimina refert hoc ornamentum) forſan vt vlterior ſtructura, de qua mox dicturi ſumus, acubus bullatis affigi poſſit; vel, vt, inualeſcente luxu, ſobole crinium ſpiſſa carentes, aliunde tumorem ſibi acquirerent. Sacelli iſti & colligati crines operiuntur reticulis, ſeu vittis. Verſicoloribus, cuircuitus aureos ſupernè habentibus; ita demum ſyndone & byſſo, aliis etiam tenuiſſimis velis aranearum telis rarioribus, Perſiâ, Ægyptio, & Arabia aduectis, totum caput obnubunt, exerta ſola facie. Feliciſſimam mercaturam Græci & Orientales hinc percipiunt; patrimonia noſtra expilando vagantur impunè; verſantúrque media inter Regni arcana. Iacobus Armenius Perſa, qui in iſta negociatione conſenuerat aliquando ſe-

cretior mihi fassus est, inmensos se in Transsyluania thesauros lucratum esse. Capitis hoc ornamentum Tartaris etiam vsitatum refert Vincentius Beluacensis, *Spec. Hist. lib.* 30. *Tartarcæ*, ait, *autem mulieres turpissimæ sunt, vxoratæ quidem omnes super capita sua deferunt caristrum longitudinis vnius pedis ac fere dimidij, vndique rotundum, & in parte superiori latius, coopertum & ornatum vndique serico, vel samite, atque margaritis & monilibus circundatum, oculis pauonum infixis desuper ad decorem.* Tali fere nostræ vtuntur Valachæ & Claudiopolitanæ, Tab. 7. Vicissim rotũdis simplicissimisque Peplis deturpantur pulcherrimæ coronenses. Mos autem iste matronarum inuoluendi capita licio laneo antiquissimus est: omnes enim sponsæ apud veteres dum sociabantur viris, solemniter nubere, hoc est, velare capita solebant, prout apud Transsyluanos Dacos vsuuenit; Vt scilicet se maritis obnoxias

perpetuo

Tab. 7.

Pau C. Lauuers ſc:

, ac
cent;
doris
Cæl.
ts rei
.24.
cro-
n in
Ve-
men
pan-
bert
rtet

creti
se ir
crati
men
refer
Hist
muli
dem
cari.
fere
in p
orna
atqu
dati
Tab. *ad*
7. tur
Vic
Pep
cor
nar
neo
spe
t
...icet se maritis obnoxias
perpetuo

perpetuo futuras intelligerent, ac proinde humilitatem præstarent; Ambrosius de Patriarch.id pudoris gratia factitatum scribit. Vide Cæl. Rhodig. Illustre insuper huius rei exemplum protulit Moses *Gen.24. v.65*. Est etiam alia calanctica croco tincta nouarum nuptarum in Dacia, quam *Shluger* vocant; Veteribus flameum dictum, tegmen luteum, quo nouæ nuptæ velabantur. Martial. *Epigr.79.*

Flamea texuntur sponsæ.

Martianus Capell.

Flamea virgineum quæ obnubere
sueta pudorem.

Tribull.

Flauáque conjugio vincula portet
amor.

CAPVT XIII.

De habitu Hungarorum.

AMictus Hungarorũ non prolixe hic explicandus;eſt enim idem fere ac per omnia ſimilis habitui Dacorum ; Gaudent tamen breuioribus tunicis, eiſque tempore hyberno non ſine pœnitentia. Quando Superiorem tunicam ſuſpendunt ad humerum, & propendulam gerunt exerto brachio dextro, non temerè fit : antiquos enim togas ſuas & lacinias perinde geſtaſſe legimus , & adſtipulantur omnes ſtatuæ & Poetæ : Plautus humeri læuis & exfibulationis dextræ meminit *in Mil. glorioſ. act.4. ſc.4.v.43.*

Palliolum habens ferrugineum
—— (nam is colos thalaſſicu'ſt)
Id erit connexum in humero læuo
exfibulato brachio.

Veſtitum

Paulus Feldmavr. pinx.

CAP.

exfibulato brachio.

Veſtitum

Vestitum Hunnorum veterum à quibus originem Hungari trahunt, descripsimus suprà; cum ex Amm. Marcell. de ipsis verba faceremus; cuius in supplementum consuli poterit etiam Iustin. *lib*. 2.

Fœminarum Vngarorum Nobilium mundus bene superbus est; sed quia recens, gallicissans & Germanissans, tacendus; Animadverti Virgines cincinnos crinium & tutulos, quos Romanæ ad verticem conuoluebant, occipiti applicare: Adijce: Partem faciei, labra cum primis & nares, velis tegunt, mutuatæ forsan à Romanis in signum pudicitiæ, ne, (vt Tac. *l*. 13. *Ann.*) aspectum satient amatoribus. Credo id fieri ad auræ malignitatem excludendam. Turcæ operta facie in publica prodeunt. Sansou. & Schueig. *in Itin*.

CAP. XIV.

CAPVT XIV.

De Habitu Valachorum in Transsyluania.

VAlachi communiter braccha-ti, egregiè nos antiquitatis admonent; quondam totus orbis ſeptentrionalis endromibus vteba-tur. Vnde Mart.

Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrina mittimus endro-mida.

De Getis Ouidius:

Pellibus & ſutis arcent mala fri-gora bracchis.

Capita pileis tegunt gauſapinis, (Dacicè *n'* *Kotz-Kugl.*) quo tegu-mento exteris adeo barbari viden-tur, vt in fabulas abierint. Habent vile calceamenti genus; inuoluunt plantam laceris, deinde crudo co-rio

Tab. 9.

nenti genus; inuoluunt
ceris, deinde crudo co-
rio

rio volam, pediſque digitos obducunt, & funiculis demum aut fidibus adaptata colligant. Veterum Romanorum, majorum, ſuorum, erant hi calcei militares, qui (Alph. Ciac. *in expl. Col. Tr. num.* 31.) teretibus habenis aſtricti in cancelli formam pedibus nectebant. Romani tamen nullis inuolucris vſi ſunt; quod elegantiſſimè expreſſit Agell. *n. Att. l.* 13. *cap.* 20. *Omnia*, inquiens, *ferme id genus quibus plantarum calces tantùm in fine teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis vincta ſunt, ſoleas dixerunt.* Mulieres Valachorũ exomi endromide amiciuntur, aliiſque ſiſybus, & capita obnubunt ignobiliori linteo. Puellæ ipſorum corollis & floriferis ſertis vtuntur.

CAPVT XV.

Circa ſolemnitates funerum.

DAcis in Trauſſyluania ſolemne eſt, fato ſuo perfunctos, magno comitatu domo educere ad contumulandos humi ; dixi contumulandos ; quia tumulus ſuperſtruitur ſepulchris, ſicuti olim terra coaceruari conſueuerat apud antiquos. Ordo funebrium pomparum haud ineptus eſt : præcedunt enim cantores & Sacrificuli cadaüer & feretrum ; ſequuntur ordinatim cæteri longa ſerie ; Id L. Apuleius ſua ætate factum meminit *in Aſ.aur. lib.*4. vbi Philip. Beroald. Comm. nõ incongrua tradidit propoſito : *Pſyche* , ait, *reſpexit ad veram pompam funebrem , in qua, more priſco , procedit funus , homines ſequuntur : quaſi poſt ipſum defunctum*

functum morituri; *à quibus dicebatur: Vale, nos te sequemur.* Hinc exequias dici autumat Donatus. Cantores nostri imitantur antiquos, qui funeribus etiam tibias præmisêre, vt Ouid.prodidit, *Fast.6.*

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Et Stat. *in Thebaid.*

Cum signum luctus cornu graue jungit admissa

Tibia, cui teneros suetum producere manes.

Olim in Nobiliorum funeribus tubâ cantitatum refert Turneb. Huc pertinet illud *Matth.cap.9.*vbi Dominus noster I. C. in exequiis cujusdam Principis, *inuenit & turbam tumultuantem.* Neque Sacrificuli in Transsyluania temere funeribus intersunt: Appian.enim, (in Syllæ funere) *præcedebant*, ait, *Sacerdotum collegia.* Præterea à nostris Dacis sumptuose amiciuntur cadauera, & lectulis asportantur & feretris patentibus. Plaut.

Faciam ego hedie te superbum nisi hinc abis. Super

Superbum hic mortuum interpretatur Nonius, quia apud antiquos tunc potissimum splendidiore habitu efferantur etiam pauperes.

Mulierculæ Dacorum, funera Parentum, liberorum, maritûm, cæterorúmque cognatorum incredibili ejulatu sequuntur, laudes defuncti miris fletibus stringunt, ac, dum asseruatur cadauer (sæpe triduo) composita oratione veluti cōceptis verbis omnem hominis vitam ingenti vociferatione declamant. Concursus hic fœminarum fit magnus, & properant omnes officij specie ad auditorium suæ professionis, vt in formulis lamentatoriis erudiãtur, discántque proijcere manus, corrugare frontem, immergere oculos, fundere lacrymas & distortis labiis figere oscula. Nec desunt dehortationes intemperantissimi luctus. In raucedinem sæpe delabuntur; quam etiam fingunt, quæ copiam dicendi non habent. Vidimus nihilosecius generosas

nerosas matronas non raro lacrymas suppressisse. Sunt ista inter præclara antiquitatum referenda. Romanorũ fœminæ persimili oratione defunctis parentabant. Tac. *Ann.*1. *Neque multò post extincto Maximo (dubium an quæsita morte) auditos in funere eius Martiæ gemitus semel incusantis, quod causa exitij marito fuisset.* Lamenta & fœmineos vlulatus istos lessum vocabant veteres, quem *ll.*12.*tabb.* apud Cic.2. *de ll.* sublatum legimus: *Mulieres*, sunt verba, *genas ne raduntò, nevè lessum funeris ergo habento*: laniabant quippe genas & faciem, vt innuit de Anna Didus sorore, loquens Virg. 4.*Æn.* ỽ.672.

Audijt exanimis trepidóque exterrita cursu,
Vnguibus ora soror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit ac morientem nomine clamat.

Terent. *in Andr.act.*1.*sc.*1.

Quæ tum mihi lamentari præter

cæteras

cæteras visa est.

Idem.

—— fletur interea hæc soror.

In Phrygia Præficis vtebantur, quæ erant mulieres conductitiæ, quæ ex aliorum animo mortuos ad se nihil pertinentes, cum mercede deflebant, næniámque agebant ad tibiam. Hinc Papin. *in Epic. Patr.*

Et Pharios aliæ ficta pietate dolores
Migdonióſque plorant & non sua
funera plorant.

Varro *l. 4. de vit. pop. Rom. Ibi*, inquit, *à muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari, deinde næniam cantari solitám ad tibiam, & ad fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.*

Nonnullis Transsyluaniæ locis obtinuit consuetudo laudabilis, qua cauetur, ne intra septa vrbis, sepeliantur cadauera mortuorum. Idem *ll. 12. tabb.* cautum erat, referente Tullio, *lib. 2. de ll.*

Transsyluani cadauera floribus & odoriferis herbis conspergimus; ab antiquis procul dubio ad nos

deriuatum

06.
onde.

flo-
eres
hu-
pant
giis
ſua
du-
um
flo-
ex
ndi
.Ita

ro-

ian.

Et B. Hieronymus *in*
machium : *Cæteri riti*

Iden

In Pl
eram
ex a
nihil
fleba
biam
E
A

Vari
quit
Perg
tari
rum,
N
obti
qua
ſepe
Ide
re

herbis conſpergimus ;
procul dubio ad nos
deriuatum

deriuatum eſt. Virg.4.*Æn.*℣.506.

Intenditque locum ſertis & fronde coronat
Funereâ.

Tumulos etiam ſepulchrorum floribus Daci conſpergimus: Veteres quorum felicitatem plus quam humanam volebant videri, dicebant de viuis quidem,ex eorum veſtigiis flores naſci: vel terram ſponte ſua in illorum honorem flores producere: de mortuis autem, ex eorum tumulis ſuaueolentes quoſque flores erumpere: Quæ ſententia ex veteri more ſunt ortæ, aſpergendi flores honoris cauſa & fauoris.Ita Perſ. *Sat.*2.

——*quicquid calcauerit hic roſa eſt.*

Prudenti⁹ etiā de priſcis Chriſtian.

Nos tecta fouebimus oſſa
Viglis, & fronde frequenti,
Titulúmque & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Et B.Hieronymus *in Epiſt. ad Pammachium: Cæteri riti ſuper tumulos*

conjugum

conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officiis consolantur.

Affigitur Hungarorũ sepulchris pilus seu con⁹. Apud Hispanos olim mos erat, tot numero verucula seu hastas figere, quot quisque hostes interemerat; Simillima olim Britanni fecisse dicuntur, vt Alexandri, Achillis clypeo, hasta, sepulchro conspectis erectiores fierent. Est enim in mortuorum sepulchris vitæ quædam historia.

CAPVT XVI.

Circa ritus Conuiuiales.

TRanssyluanis, cum antiquis, duplex mensa est: vna epularum, altera potionum. Primæ mensæ mediocritas, reprehensionem effugit; secunda meretur execrationem. Omnis enim familiaritas à

Baccho confirmatur; quem Deum præsidem societatum & cunctorum penè cõgressuum arbitramur. Magnorum virorum meminisse vel amicos fecisse, est, præsentem vel absentem poculo & propinatione onerare honoraréque. Ratio autem bibendi in salutem amicorum ab antiquis est; discimus hoc ex Dione, qui tradidit in multa copia honorum Augusti etiam hoc decretum, vt per genium eius vulgo jurarent, & in conuiuiis omnibus pro salute eius libarent. Vid. Plin. *Panegyr. Trajan.* Hinc in Transsyluania, vt etiam apud Germ. obtinuit vt in commessationibus Principum & Aulicorum saluti ac fortunæ, plenis gratulentur calicibus; his cassibus suos sibi obligant potatores. Antiquum est & ab Horat. descr.

Vultis seueri me quoque sumere
Partem Falerni? dicat Opuntia
Frater Megillæ, quo beatus
Vulnere: qua pereat sagitta.

Et dilicium illud Poëtæ Tibullus:

Sed bene Messallam, sua quisque ad pocula dicat,
Nomen & absentis singula verba sonant.

Quin & illud vsurpabant antiqui vt in honorem amici aut amicæ tot cyathos biberent, quot literæ in eo nomine essent. Martial:

Næuia sex cyathis, septem Iustina bibatur.

Iust. Lips. *dial.* 10. *l.* 5. *Poliorcet.* Libationem in mensa dixit esse honoris indicem tam Romanis quam etiam priscis Græcis perfamiliarem; quibus mos fuerit Diis primum libare, eorúmque honori primum bibere; tum etiam beneficiis in se aut amicis. Atque hoc esse Græco more bibere Asconius prætendit 3. *in Verr. Est*, inquit, *Græcus mos cum merum cyathis libant, salutantes primo Deos, deinde amicos suos nominatim: nam toties merum bibunt, quoties & Deos & charos suos nominatim vocant.* Quin etiam eo ventũ,

disci-
: pre-
:opo-
Plaut.
it &
ıeum
: per-
con-
saluti
lædi-
modi
ıullis
hæc
t, &
crip-
ıs *de*
ısura
teris
dolo
vicit
ia est
um ?
ropi-
an-

Paulus Feldmayr pinx:

tes ... quum ...
conuiuio fueris, cum omnes ...

Et c
S

I

Qu
vt i
cya
eo r
I

Iuſt
bati
ris
etia
rem
mu
mu
in 1
Gra
ten
m
t

mi-
t. Quin etiam eo ventũ,
*lib.*20.

lib. 20. ſcribit Athenæus, vt diſcipuli Præceptoribus ſuis bene precati libarent. Signanter ad propoſitum noſtrũ Taubm. comm. Plaut. Veterum libatio ſimplex erat & guſtatio, apud nos vero balneum eſt non potio: infundimur & perfundimur hódie, atque adeo confundimur; dúmque alienæ ſaluti libamus noſtram limamus & lædimus. Et ſæpe fit vt apud eiuſmodi balneatores jus brutorum nullis precibus impetrari poſſit. Sed hæc inſania combibonum vetus eſt, & eam præter alios graphicè deſcripſit olim è noſtris D. Ambroſius *de Hel. & jej. cap.* 3. Sine menſura bibitur ad menſuram, & is cæteris præualet qui aut gula aut dolo (quid? ſi dólio) ſtrauit, aut vicit compotatores? *Quæ tamen gloria eſt* (Sen. *Epiſt.* 83.) *capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint; quum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris vir-*

tute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. Innocentius III. Summus Pont. in Concil. Gener. mores hosce damnauit; quod etiam Gregor. Iuri Canon. *lib. 3. tom. 1. cap. 14.* inseruit. Locus, tametsi Ecclesiasticos solùm appellat, perinsignis est: *A crapula & ebrietate omnes clerici diligenter abstineant: vnde & vinum sibi temperent, & se vino: nec ad bibendum quispiam incitetur: cum ebrietas & mentis inducat exilium & libidinis prouocet incentiuum. Vnde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales, suo modo se obligant potatores: & ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fœcundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi à Superiore commonitus satisfecerit, ab officio vel beneficio suspendatur.* Notabile est, quod in Gallia ebriosi testes esse non possint; Hæc lex si nobis esset recepta, difficillima fo-

ret

ret productio teſtium in Tranſſylvania;etiam Germani bene bibunt, niſi quos morbi temperantes faciunt.

Orandi ante menſam conſuetudo creditur Chriſtianis ferè propria ; ſed ipſa etiam ab antiquis tranſlata fertur, qui menſas ſtatuis Deorum exornare ſolebant. Promouentur autem rectè à dextris pocula : vt enim in veneratione Deorum dextrouorſum circumagi ſolent ; ita in hac quaſi ſacra ſymposi , moris fuit pateram olim in dextrum circumferre. Auſon.*Ep.9.*

Vt ſolitum , quoties dextra inuitatio menſæ
Solicitat lenem comi ſermone Lyæi.

Denique in mentem mihi venit temulenta fraternitas noſtrûm ebrioſorum ? iciunt iſti fœdus amicitiæ ſemiſopiti , ac ſe vocant fratres adoptitios, adde, ineptitios. Sicuti res ipſa Chriſtianis hominibus incongrua ; ita obſcœnæ etiàm originis eſt. Erant enim apud antiquos

Frater & Soror inter lasciua & erotica, vt puellæ eos quibuscum solitæ essent, & (vt cum Lips. loquar) quibus dare consueuissent, Fratres vocarent: & contra amatores, suam comparem, cum qua caput limarent, sororem: Vnde Tibulliana illa:

Hæc tibi vir quondam nunc frater casta Naæra
Mittit, vt accipias munera parua rogat:
Téque suis jurat carum magis esse medullis;
Siue sibi conjunx siue futura soror;

Petronius etiam in amœnissimis Satyris: *Si non fastidis fœminam ornatam & hoc anno, primùm expertam virum, concilio tibi, ô Iuuenis Sororem. Habes & tu quidem fratrem*; (Gythonem puerum) *neque enim me piguit quærere, sed quid prohibet & sororem adoptare eodẽ gradu veniæ.* Hinc manauit postmodum vt amici ipsi se appellarint Fratres; Quintil. *in Declam.*

Declam. 321. Certè quoties blandiri volumus his qui esse amici videntur, nulla adulatio præcedere vltra hoc nomen potest, quam vt fratres vocemus.

Transsyluani bibimus etiam ad clangorem tubæ & intonium cujusvis instrumenti musici; quod sua ætate Tartaros factitasse meminit M.Paul.Venet. *Itin. Tart. lib.* 2. *Et cum Imperator*, ait, *scyphum leuat vt bibat, omnes circumstantes citharœdi, & musicorum instrumentorum lusores, chordas tangunt & suauissimam edunt melodiam.* Tartaricos Principes nõnisi ad symphoniæ cantum bibisse, docet Spec. Hist. Vincent. *lib.* 32. *cap.* 22. & Itin. Monteuil. Angl.

CAPVT XVII.

De crysta & pennis Hungarorum.

EST in moribus Hungarûm nostrorum pileo affigere pennas Accipitris, Aquilæ, Milui, aut cujusuis auiculæ rapacis alam. Iuuenes cumprimis hocce ornamento mirè superbiunt. Id autem à Turcis didicerunt; Turci hoc ipsum accepêre à Tartaris. Lazar. Soranz. *Ottom. par.* 2. *p.* 99. *Costumano*, verba sunt, *i Turchi di portar simili penne in capo; sequendo il costume de Tartari, che passò à Turchi, da poiche Zingi Han, che non bene è chiamato d'alcuni Cangio, fu serbato in vita da vn gufo, percioche essendo questo vccello volato sopra alcuni arbocelli, sotto à quali staua nascosto Zingi per timor de nemici, che lo sequiuano, fù creduto da*

da loro, ch' iui non vi potesse essere alcuno, poiche vi staua come sicuro: onde i Tartari, dice Haytone Hist. Orient. cap. 16. tengono detto vccello in tanta reuerenza, che chi potè hauer all' hora delle sue penne si tenne felice, è gli altri tutti poi di mano in mano ne sono andati portādo di simili sopra la testa, in memoria di cotal fatto, e per riuerēza. Hoc est: Solent Turci persimiles pennas gerere in capite, secuti mores Tartarorum; Postquam videlicet Zingi Han, quem perperàm nonnulli Changium vocant, bubonis beneficio retentus essèt in viuis; quoniam bubo auis insidens virgultis, sub quibus forte latebat Zingi Han per timorem & metum hostium se persequentium, reddiderat securos maleuolos istos; neque enim arbitrabantur bubonem male tecti hominis præsentiam ita patienter laturam: Vnde Tartari, referente Haythone, dictam auiculam ita venerantur, vt felices se prædicent si pennis dictæ auis ca-

pita exornare possunt ; atque paulatim hæc consuetudo affigendi pennas quorumuis auium valde inualuit, propter facti memoriam reuerentiámve Principis.

CAPVT XVIII.

Milites Transsyluani luporum exuuiis ornati.

Tab. 10. AVdaciores nostrę militiæ fortitudinem mentiuntur ferinis pellibus, quas dorso suspensas in terrorem hostium circumferre solent. Id ex antiquitate retinent: Priscis enim temporibus Heroes tali cultu gauisos legimus, vt apud Virgilium 2. *Æn.* v. 722. de eodem habitu gloriatur Æneas.

Veste super fuluique insternor pelle Leonis.

Non raro à Ducibus nostris propter facinora egregia equites munerantur

nerantur honorantúrque pellibus ferarum; provt antiquitus vsuueniebat, Marone itidem testante, *lib.9. Æn.*✠.306.

Dat Niso Mnestheus pellem, horrentísque leonis
Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.

Corn.Tac. *lib.2. Hist.* circa casum Galbæ, *Nec minus*, ait, *sæuum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes.* In typis etiam Columnæ Trajanæ milites Romani hoc cultu videntur insignes *tab.6.n.47.*

CAPVT XIX.

De furca infami.

FVres rerum minutarum, in secto etiam deprehensi, damnantur in Transsyluania ad furcam infamem; Isti inter fissuram ligni, (lati duas spithamas, longi septem) co-

ium & expanſas manus egerunt; Dacicè hæc furca dicitur *n' fedl.* Id genus pœnæ antiquiſſimum eſt, cuius etiam Dionyſius *lib.7. antiq.* meminit, *& ambas manus pœnam ſubituras extenſas, tranſacto collo ad lignum alligato, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertingeret; ſequutos flagris cadentes ſic nudos*; Apud Com. etiam:

—— ego remittam ad te virum
Cum furca in vrbem, tanquam Carbonarium.

Notetur: Apud nos ſtantes luunt ſontes & fixa furca virgis aut ſpinis cæduntur; apud veteres autem cum ipſa furca abigebantur flagris cæſi. Lipſ. *l.3. de cruc.c.4. & 5.*

CAPVT XX.

Nota Curſorum Tranſſyluaniæ.

POſtæ, ſiue curſores Tranſſyluaniæ laminam argenteam Principis

cipis insignia referentem corrigiâ ad collum suspendunt; qua nota celeriter discurrunt, & deficiens jumentum obuio quouis alio permutandi priuilegia habent, aluntúrque gratis, vbique publici boni causa. Hunc morem Tartarorum esse retulit Marc. Paul. Venet. *Itin. l.* 1. *c.* 4. *Ipse verò,* ait, *Magnus Cham tabulam auream signo regali sculptam & insignitam, iuxta imperij sui consuetudinem illis tradi iubet, quam commeatus locò secum per totum eius imperium deferentes, vbique à Prouinciarum & ciuitatum rectoribus per loca discriminosa salui deducerentur, atque expensas ab eisdem reciperent, & quacunque tandem re opus in itinere haberent, illis Imperatoris nomine suppeditarent.*

Magnificis & Generosissimis
Dn. Dn.

Iohanni
Volffgango
Gregorio
NICOLAO
Paulo
Alexi
} Bethlen, de Keresd & Kis Bun.

Paulo
Iohanni
} Haller de Haller-stein, Com. Transsylu.

Iohan. Sigism.
Ioh. Vilebald.
Ioh. Christoph.
Tobiæ Gabrieli
Iust. Lazaro
} Haller de Haller-stein Patrit. Norimberg.

d. d.

I. T.

APPENDIX.

Reuolutiones seu occasus Transsyluanorum.

MNE bellum affectuũ operatur rebellio. Cuncta mundi incendia & calamitates riuulo deducuntur isto; nulla non humani generis pernicies huiusce infelicis est originis. Rationi námque vix posita lex est, quòd ipsa meditatúr jura labentibus. Devictâ primùm ratione, pòst soluti mortalibus bella denunciant affectus. Ita, miselli, quò non ferimur potestatis nostræ casu? Postquam autem potestas virtutis vicem obtinuit, non mirum, si impotentiâ rationis, in opprimendis minus potentioribus, curiosè sollicitamur. Etenim superbia vires nacta immensi-

menſis flagrat gloriæ cupiditatibus, nihil non auſura, donec ſuperiorem vel parem ſe ſciuerit. Hinc manant primò contemptus & odia, pòſt injuriæ, mox controuerſiæ, ac demum inopia iudicium, atque adeò non obſcura belli rudimenta; Armis decernat neceſſe eſt,qui cōpetenti caret iudice. Bella (verum eſt) nunquam non pernicioſa, eadem tamen vberem ſæpe materiam magnæ præbent virtuti: Bis namque temperans eſt, qui in tanta affectuum poteſtate ſibi temperat; Contentus vxore ciuis haud difficulter caſtus eſt; belliger autem abſtinentiâ clarior erit. Quum militibus noſtris, (ſi honeſtæ nominis militiæ colluuies facinoroſorum hominum capax) vitia & exceſſus ſunt periculorum ſolatia. Virtutem igitur non auferunt bella, verùm ſæpiculè præcipuarum fiunt occaſiones. Non expedit in eâdem ſemper hærere virtute; contingit enim tenaciùs iuſtitiæ intentis, injuſtiſſima

ma clementiæ obliuio ; Amicitiæ item perpetuæ leges bellicæ officiunt fortitudini. Vtque molli effœminantur homines educatione, (casuri primus gradus est Imperij negligens Principum institutio) & aduersis probati demũ verè viri cẽsentur. Ita tantisper otio diuinitus puniri mortales existimo, dum casses futuræ nectuntur seruitutis ; è contrario fortes mutuâ dignari exercitatione, ne gratis videantur liberi : Vnicum enim est libertatis prætium, sanguis, quo & comparatur & possidetur. Nostri æui Principes Rerumpublicarum, item & ciuitatum Christianarum reguli, quique istis subsunt, omnem vitam mercaturæ ac literis locant ; Soli mortalium Turci primam armorum curam habent, hoc vnicum ferè agentes, literas vt reipub. pestem (Licinium imitantur, qui symboli loco id ipsum vsurpabat) auersantur, ne amore ac deliciis studiorum irretiti, tyrannidis suæ negligerent

negligerent adminicula ; totum id ferro & flammâ vno mense mercantur, quod multis conquisiuimus annis, felici quidem mercaturâ, sed quæ vix siccis scribi potest oculis. Neque spe suâ falsi eius imperia magnitudinis possident, quæ nemo regum sperare valet. Sed habeant sua illi principia, nos gloriosiorem vitæ finem, quem sequimur, tandem obtinebimus. Inter tot autem crudelitatis ac sæuitiæ monumenta, in omni temporum memoria, nullum neque miserius neque ærumnosius est, Transsyluaniæ ac Vngariæ reuolutionibus. Transsyluania namque, vetus Dacia, suis quondam recta regibus, omnes illius plagæ Dominos magnitudine rerum gestarum superauit ; cunctis sui felicis æui populis, Romam vsque, bellipotentior, magna vel fecit vel euertit imperia, cuius amicitiam non inepte mundi pondus dixisses, quo vel trahi, vel remitti Principes consuessent. Et vt vnico complectar,

ctar, quod paucis ſcribi nequit, pernices Scythę,& Scytharum poſteri Hunni, feroces Daci, & Dacorum cognati Gothi, quicquid vltra Mæotidem & Aſiã habitabile erat, vniuerſam Affricam, & Europæ præcipuas nonne ſuis ſubjecêre juſſibus regiones? Quem Imperatorum ad has vſque temporum feces Dacico-Tranſſyluania virtus inexercitatum reliquit? Florentiſſimis populi Romani temporibus, Domitianum Imperatorem annuo Daci mulctauêre tributo, malè tamen & ipſi pòſt à Trajano Cæſare mulctati ſunt, qui duplici expeditione è regno prouinciam fecit. Et extat adhuc Romæ Columna Trajana, incorruptarum, quæ ibi proſtant, antiquitatum optima teſtis, quam vix præ lacrymis non ita pridem intuebamur, quòd in nihilum redacti periculoſiores Dominorum Orbis hoſtes & æmuli, prædurâ nunc premuntur ſeruitute. Hungari etiam, Sarmatas, Dalmatas, Ita-

los.

los, Gallos & Germanos olim subjugauêre, & historiâ præclarum est, Germanos Vngarorum tributarios fuisse aliquando, quos tamen Henricus Auceps memorabili clade deuicit repressitque. Verùm jam amissa est Vngaria pace magis, quàm bello, & portiuncula, quæ restat, Angaria (eò quod perpetuo agitur angore) rectius diceretur. Quo autem pacto regiones istæ eò miseriarum deuenerint, quibus authoribus perierint, & quomodo à Turcis debellatæ sint & subjugatę, breui narratione, clara tamen & liberâ, expediam.

Annum circiter trecentesimum octogesimum tertium supra millesimum, Ludouicus Vngariæ Rex Transsyluaniæ populis, Moldauis, Valachis, Transalpinis, Mœsiæ vtriusque gentibus, Dalmatis, & Sclauis longe latéque imperitabat, consobrino ipsius, vel, vt alij volunt, fratre, Andrea, Apuliæ regnum tenente; quem paulò pòst

vxor

vxor Ioanna, vt totius obſcœno indulgeret genio, per Italos amatores necari juſſit. Quo prætriſti nuncio Ludouicus, multorúmque agri Neapolitani Procerum literis, haud difficilè perſuaſus, vltricem in perduelles illos ſuſcepit expeditionem. Eâ autem felicitate rem gerebat, vt, profligata Ioannâ, primo eius aſpectu reluctantes Italos dicto fecerit audientes. Deleuit mox obſtinatos, clementiſſiméve in horrendi facinoris auctores animaduertit. Quum pacatæ res præſentiam eius amplius non deſiderarēt, reditum parat; relicto ibi Stephano, Vayuoda Tranſſyluano, alti ſpiritûs viro, cum validis equitum peditúmque copiis, vt regnum illud ab Vngaria remotum, & defendi & in officio cōmode cōtineri poſſit. Abſente Ludouico, alius ſe regio opponebat præſidio Ludouicus, Tarentinus videlicet, quò cum Ioanna ſecundum inierat matrimonium, & recuperandæ dignitatis

tis causâ nullum non mouebat lapidẽ. At inuicta Transyluani prudentia, & incredibilis in Regem suum fides, facilè impetum ipsorum sustinuit. Clementis tandem septimi huius nominis, Maximi Pontificis intercessione, bellum hoc sopitum est. Iisdem temporibus Franciscus Carrarius, Patauinus Princeps, amicitiam Regis & auxilia demeritus, Venetis negocium facessit, Duce præsertim Stephano suprà memorato; ad Riuoaltum vsque primus mortalium penetrasse fertur. Magnam hominum opinionem sibi Vayuoda peperit, póstque tot pericula & labores, præmia non exigua expectabat; Verùm, secus ac sperauerat, Rex omne ei abdicauit imperium, quòd alienam in regno potestatem periculosam sibi futuram iudicaret. In eius locum surrogatus est Nicolaus Bebeci filius Transsyluanus tametsi non mediocriter Ludouici confusus ingratitudine, rem tantisper dissimulauit,

dissimulauit, dum fato suo Rex defungeretur. Voto tandem potitus suo, Mariam Reginam, Ludouici filiam, Sigismundo Bohemiæ Regi desponsatam, solio turbandam statuit. Præcipuos Vngariæ Proceres ad suas pertrahit partes, qui beneficiorum defuncti Regis immemores, mulieris regimen abominabantur, &, misso Zagabriense Antistite, Carolum paruum Andreæ Apuliæ regis filium prolixâ oratione inducunt, vt ad capessendum auitum Vngariæ regnum veniret; Accepit oblata Carolus, & non contemnendâ manu Budam versus cõtendit. Nec Maria cum amicis, Nicolao Garâ præsertim, regni Palatino, suis rebus deerant. Verùm Stephanus Vayuoda Transsyluanus injuriam vlturus antiquam, rejectâ Reginâ, Carolo regnum tradit. Breue autem (vt solent violenta) adepti gaudium erat imperij, quippe Palatinus per Blasium Forgats noui Regis caput ingenti macherâ findere

findere curauit; atque sic, euocato Pragâ Sigismundo, Regina in integrum restituitur, hostes vel cæduntur, vel in gratiam recipiuntur, aut profligantur. Stephanus cum suis sectatoribus, extremis compulsus, ad Bajazetem, Turcarum regem, tabellarios mittit, clámque de filiæ nuptiis agit, eâ quidem conditione, vt generum, ad eijciendum Pãnoniæ regno Sigismundũ, opibus & auxiliaribus copiis juuaret. Rem per internuncios eò deduxit, vt sub spe affinitatis oblatæ, quam tantoperè profanus ille Barbarus appetebat, nonnullas Turcarum legiones, ad labefactandas Sigismundi vires, inter Sauum & Drauum induxerit, vnde magna Vngariæ appendicibus calamitas inferebatur. Atque hic primus est Turcarum inferioris Pannoniæ ingressus, non minus Vngaris, quam Græcis, nisi improuisa Stephani cædes anteuertisset, exitio futurus. Sic, inquam, vno errore & Græcia
&

& Vngaria periêre;iſta quidem incautior, quòd funeſtis vicinorum euentibus doceri noluerit; illa verò imprudentior, quòd ciuilibus ſuis confuſionibus auxiliaria inſuper Turcarum arma addiderit,neſcia, in euocantem (vt Florentinus ait) alienæ potentiæ copias, nunquam non eſſe pernicioſas: quandoquidem iis fractis, euerſum; victricibus, captiuum te ſenties. Sigiſmundus poſtea Rex, vt Bajazetis componeret inſolentiam, juſto in eum proficiſcitur exercitu,temeritate autem quorundam mercenariorum Burgundiæ militum,intempeſtiuè hoſtes aggredientium, inferior euaſit, & caſtris exutus,cum paucis fuga ſalutem inuenit.

Albertus primus Auſtriacæ domus Vngariæ Rex,Sigiſmundi ſucceſſor, memorabile contra Turcas nihil egit; Mors eius ſine liberis, tametſi grauidam reliquerit Eliſabethã, cruentiſſimũ ciuile Vngaris eſt operata bellũ;Hinc orti sũt Hũ-

gari

gari Germanici. Quidam enim Procerum, quos inter Dux erat Iohannes Hunnyiades Corvinus, & Nicolaus Vilachi, incerto puerperio diffisi, Ladislaum, Casimiri Poloniæ regis fratrem, euocandum arbitrantur. Quidam verò dilationem rei vrgent. At obtinuit pars prior, & splendidam decernunt Legationem, quæ Ladislao Regni offerret habenas. Nondum Craccoviam missi venerant, quum felicis Reginæ partus nuncium habuêre, & à præcipuis Elisabethæ assěclis, Ladislao Gara, Banato, Iohanne Philippo, Corago, Andrea Both, & Henrico Thamasij, Vayuodæ filio, abrogatione suscepti muneris, reuocantur. Aduersâ autem parte animati, tantæ rem opinionis finiunt, & Polonum Budam deducunt. Inter ipsa mox inaugurandi solemnia Reginæ & pupilli fautores hostiliter quasdam regni prouincias ingressi, Ioannem Hunyiadem & Nicolaum Vilachi, (qui compescendæ

compeſcendæ ſeditionis causâ illuc profecti erant) offendunt; fit acris ibi pugna, & multo ſanguine inclinantur illi, palantéſque cæſi fugatique, regiis præda fiunt amicis. Amurates Turcarum Rex, qui primus Ianizerorum ordinem, maximo noſtro malo, inuentauit, ex mutuis Vngarorum armis occaſione nacta, Albam obſedit, vrbem Panoniæ haud poſtremam, virtute tamen præſidij, & Ioannis Raguſini viribus vniuerſo ferè amiſſo exercitu, repulſus eſt. Maximam opum Turca hominúmque perpeſſus jacturam repetitâ expeditione, quàcunque licet parte, Vngariæ Regnum incurſat, & tantiſper ferro & flammis graſſatur, dum Ioannes Hunnyiades Corvinus, locorum præfectus, inſtructâ acie obuiam ei proceſſit, vnóque impetu infeſtiſſimum protriuit hoſtem. Non exigua res iſta Corvino peperit momenta, quò jam formidabilis non modò intra fines coërcendo ſed cladibus

etiam afficiendo Turcam repreſſerit. Neque Amurathes ſuis defuit, quod Iſaachum, callidiſſimum & multæ audaciæ hominem virtuti illius oppoſuerit, qui cedere Chriſtiano inglorium eſſe ratus, perpetuis Vngaros exercuit velitationibus. Similiter Mezethus, rei bellicæ clariſſimus, è Mœſia (quam, deuicto Georgio Deſpota, Turcæ ceperant) erumpens Tranſſyluaniam multis legionibus inuadit, incendio & direptionibus cuncta complet. Ioannes, audito illius aduentu, in prouinciam properat, at in tanta militum trepidatione neque cogere copias, neque inhibere validiſſimos hoſtes poterat. Ad Albam tandem Iuliam confugit, vbi cum Georgio Lepen Epiſcopo, de liberanda patria conſultatur, & placuit, tumultuario exercitu fortunæ periculum facere. Iam Turcæ appropinquabant, qui luſtratâ maximâ regionis parte, præda tam hominum quàm bonorum onuſti,
cunctan

cunctantius iter faciebant. Quum Ioannes cum Pontifice ex vrbe quoquoverſus præter incendia & ejulatus nihil proſpectarent, miſeriâ pietatéque ad pugnam ſucceſi, Turcis (tametſi temerè occurſurum ſe vterque intelligeret, pulcherrimè tamen mori, quàm prouincialium cædes, & calamitates tolerare, maluit) obuiam prodeunt. Incauti præ nimia vlciſcendi libidine iter faciunt, nullis ſpeculatoribus neque celeribus præmiſſis equitibus, quadrato agmine, ad Diui vſque Emerici villam perueniunt. Callidiùs rem Mezethus egerat, in proximas, quæ circumſidebant, conualles, equitatum dimiſerat, inſidias item clandeſtinas intenderat, quum ad inſidiarum loca perueniſſe Vngaros, in conuallibus deliteſcentes ſenſiſſent, ex improuiſo conſurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis ac clamoribus iuxta augent. Ioannes & Epiſcopus, visâ circum

multitudine, consternati, retrò fugam rapiunt. Contrà illi à tergo instant, assequutos capiunt, aut obtruncant. Pontifex, cum palantes fugerent omnes, pari se pernicitate seruare contendit, dúmque transilire riuum conatur, equo excussus ab impetente interficitur hoste. Turci hac victoria animosiores, in omnem passim ætatem impunè sæuiunt. Corvinus mirâ celeritate Transsyluaniam cruento ense perlustrat, militem ex pagis oppidisque cogit, Seckhelios arma sumere iubet; Turcam deinde, populatâ prouinciâ insolentiùs abeuntem, tumultuario exercitu insequitur, vt vbicunque tempus, locúsque occasionem obtulerit, hostem intercipiat. Mox, vbi Mezetho nunciatur, Ioannem cum ingenti multitudine non procul subsequi, hæc illum nuncio respondisse ferunt: Veniat, inquit, & opulentiorem, quam antea victoriam relinquat. Intererat rebus
explorator

explorator Tranſſyluanus, & quæcunque ſubinde Mezethus de ineundo cum hoſte prælio decernebat, ſubaudiebat: imperauerat potiſſimùm ſuis Turca, vt in ipſis pugnæ primordiis, in ſolum Ioannem incumberent, quo ſublato, facilè Ducis caſu perterritos vinci poſſe exiſtimans. Quum hæc explorator auſcultaſſet ſe clam ſubduxit, ad Dominum recurrens rerum ſuos omnium admonuit, atque illud imprimis, vt ſibi Vayvoda præcaueret, quando ſymbola ſat explorata congruáque ipſius & equi, hoſtis haberet, id peculiare negocium veteranæ eſſe mandatum legioni. Edoctus Ioannes, præſentaneum & ſalutare cœpit conſilium. Erat ſibi miles quidam, è Kemenia nobilitate editus, cui nomen erat Simon, Coruino perſimilis, alioquin vir fortis & impiger. Cum hoc equum armáque commutat, & in validiſſimo ſtatuit equitatu. Suppoſitus pro Corvino

Simon periculum non detrectat, & deliberato fato pro Domino interire non recusat. Mox præcedentem ille hostem sequitur, & vbique conserendæ manûs occasionẽ quærit. Dum hîc vtrinque decertatur, Turcæ spectatæ fortitudinis ex cõposito Simonem, Corvina arma ferentem, circumueniunt, at cataphractorum obfirmatum equitatu haud facilè attingunt; quare penes ipsum multi occubuêre. Demum vt Ducis peragerent mandata, cæsis qui Simonis tuebantur latera, tandem pro Imperatore suppositum equitem interficiunt. Interea Corvinus suos hortatur nutantes confirmat, discursans militis strenui & prudentissimi Ducis vnâ munere fungitur. Mezethus cum filio & copiis superstitibus, in rabiem versos homines, (vt ipse dicebat) vincere desperans, abjectis armis terga vertunt, in fuga scelerati ad vnum ferè cæduntur, adeò, vt vix cladis nuncium Amurathes habuerit.

habuerit. Pari felicitate Ioannes ad Portam ferream, Vaſcapo Vngaris dicitur, inſignem illam victoriam (de quâ ſæpe majores meos narraſſe, velut in ſomnio, reminiſcor) à Sciabadin Baſſa, extorſit.

Non ita multò poſt Vladiſlaus, Vngariæ Rex, Ducis fortunâ inuitatus & à Iuliano, Apoſtolicæ ſedis Legato, & à Georgio Deſpota, Mœſiæ regulo ſibi perſuaderi paſſus, pacato præſertim Vngariæ regno morte Eliſabethæ Reginæ, exercitus, qūos exercitatiſſimos habebat, coëgit, recuperandarum aliquot prouinciarum causâ; ingenti ſic apparatu Hunyiadem præmittit qui cæſis reſiſtere auſis multa oppida & pagos à Turcis recepit. Tandem ad Hæmum montem peruentum, quem nec Corvina virtus ſuperare potuit: hærentes ibi ſæpiùs cum hoſte conflixêre, & niſi rigor hyemis obſtitiſſet, in Thraciam penetrātes Vngari, Turcas maturiùs Europâ pepuliſſent.

In hac expeditione plus octies pugnatum eſt, cum Carambo præſertim, fortiſſimo Duce, qui demum in Coruini poteſtatem venerat, captus à gregario milite, cum niue deceptus in locum incidiſſet, quo ſe explicare non potuit. Deſpota Carambum quadragenis aureûm millibus à Ioanne ademit, clam fortunæ hominis miſeratus.

Eum tandem exitum hæc arma habuêre, vt Vladiſlaus, ſæuiente bruma humanæ neceſſitati aliquid tribuendum ratus, cum vniuerſo ſe exercitu receperit; maximâ quidem difficultate; quippe frequentes Turcarum inſultus iter prohibebant. Incredibile dictu, quantâ lætitiâ aduentu Regis, Buda reſonarit. Sparsâ tantorum ſucceſſuum famâ totius Europæ Legati, Veneti præcipuè, Genuenſes, Pontificij congratulatum Regi prodiêre, adhortantes, vt feliciter cæpta continuaret, non defuturas Italiæ opes, auxilia naualia, quibus Helleſpontus

leſpontus Turcis occluderetur, neque Græcos, quos ſumma vrgeret neceſſitas, antiquæ virtutis immemores fore. Acceſſit Deſpotæ repetendi Regni deſiderium, qui vtilem quoque ſibi vrgebat expeditionem. Rex, miſſis Legatis, promiſſa petit, armáque majora, quàm vnquam antea, parat.

Amurathes autem Turcarũ Rex, dum aduerſus ſe conjurare Europam videt, & in Aſia Carmani vires non mediocriter formidat, maximum ſuæ genti periculum imminere conijcit, adeoque pacis cõſilia tractanda cenſet. Legatos itaque ad Vladiſlaum mittit, qui de Carambi liberatione agerent, & diſſimulato metu, apud Deſpotam pacis mentionem callidè facerent. Neque enim dubitabat Barbarus iſte, Deſpotam (cuius liberos in captiuitate habebat) præbiturum aures illis, oblatâ præſertim priſtinæ dignitatis occaſione. Spe ſua nequaquam falſus eſt Turca: ab-

legati namque quum imperata exequuntur, non contempsit Despota Amurathis postulata, & communicato cum Corvino consilio haud difficilè Regi persuasit, vt pacis conditiones admitteret. Sic vtrinque icto fœdere, Turci omnia Mœsiæ loca, eductis illinc præsidiis, Vngaris restituêre. Dum autem in exequendis pacis conditionibus occupantur isti, afferuntur literæ à Græcis, qui, noui fœderis nescij, maturare orabant, se quotidie paratos stare, piæque expeditionis socios continuò expectare nunciabant, absente cumprimis Amurathe, qui, ad coërcendum Carmanum, in Asiam trajecerat. Idem ferè classis Italiæ, quæ jam in Hellesponto ex composito nauigabat, petebat. Perlectis in Senatu literis, erubuerunt omnes, ictique fœderis pœnituit. Videns hoc Iulianus Cardinalis, Pontificius Legatus, insigni oratione, vt erat facundissimus Regem & Proceres consolatur

tur bono animo sint, jubet, hæc omnia se diu prævidisse Corvini tamen sapientiâ, ac authoritate, & Despotæ commiseratione, ne Regno ac liberis, intercessione sua, infelix careret, victum profitetur. Sacramenti vincula, cum Turcis paulò antè compacta, rumpi debere, tanquam infidelium, qui astu suo fœdere Christianæ societatis Sanctum violassent; non potuisse Vngaros, inconsultis fratribus, Turcis pacem dare, ideóque juramenta injustè præstita omni iure esse irrita, sibi, vt sacrorum perito, crederent: Properarent igitur & reparato quantocius exercitu in Thracia cum sociis se vnirent, antequam tanti commissi erroris rumor euulgaretur.

His & aliis, excultissimo sermone quem transcribere supersedemus, Vngaros, excitauit, vt vno ore, mori se potiùs, quàm Christianis tantæque occasioni deesse, decreuerint. Cogitur extêplo exer-

citus, & præmisso, pro more, Ioanne Coruino, Rex Vladislaus cum cæteris in Thraciam proficiscitur. In itinere Dracul, Vayvoda Valachiæ Transalpinæ, obviam Regi processit, admiratus eius audaciam, quod ex guo admodum exercitu Turcas inuaderet, venari tantis copiis hoste solere subijcit, ac demum, vt se reciperet, suadet; Sed vrgentibus fatis salutare Vayvodæ consilium Iuliani oris licentia haud difficilè repressit; Iuncto tandem, cum quatuor equitum millibus, filio, Regem dimisit.

Amurathes auditâ Vngarorum perfidiâ, quá potest celeritate ex Asia in Europam redit, ingentem multitudinem in vnum conuocat, & Vladislaum, ad Varnam castra metantem, memorabili clade cædit, vbi Rex ipse Vngariæ inter confertissimos hostes, cum multis Christianorum millibus, nunquam fœdera, (quæcunque) violanda esse vltimo docuêre spiritu. Oppe-

tiit

tiit vnà Iulianus, tanti facinoris auctor. Ferunt Amurathem, cum ſuos ab Vngaris primo impetu profligatos percepiſſent, deprompſiſſe è ſinu codicem initi ſancti fœderis, & explicando intentis in cœlum oculis. Hæc ſunt (dixiſſe ingeminans) IESV CHRISTE, fœdera quæ Chriſtiani tui mecum percuſsêre, per numen tuum ſanctè jurarunt, *perfidè* ſuum Deum abnegarunt. Nunc, Chriſte, ſi Deus es, (vt ajunt illi nóſque hallucinamur) tuas, meas etiam, injurias, te quæſo, vlciſcere: & his, qui ſanctum tuum nomen nondum agnouerunt, violatæ fidei pœnas oſtende. Corvinus cum non paucis Valachis, quum Regem cæſum eſſe accepiſſet, deſperatis rebus, fugâ ſibi conſuluit, vt ſupereſſet, qui ſtragem Vngarorum vlciſceretur. Sequenti anno, qui erat quadrageſimus quintus ſupra milleſimum & quadringenteſimum, de nouo Rege eligendo in Vngaria agitatur, &

vno

vno omnium suffragio Ladislaus, posthumus Alberti filius, Rex declaratur, qui annum tunc quintum agebat. Quum Regno autem per ætatem esset immaturus, Coruini prudentiæ summa rerum committitur. Is, elapso biennio, Amurathem noua molientem cum duobus & viginti millibus aggressus est; Verum ille, præteritarum fiduciâ victoriarum, primo impetu Vngaros strauit.

Paucos post annos Amurathes graui morbo correptus Adrianopoli diem obiit; Cui Mahumetes filius ex Ottomanorum genere septimus, in Regno successit; Patre, Majoribúsque suis, animi magnitudine, ingenij feritate, consilij calliditate, & rerum gestarum gloriâ, longè præstantior. Tertio sui Regni anno Bizantium, seu Constantinopolim, bimestri obsidione expugnat; cuius excidij nuncio Christianos valde consternatos esse, quum audiuisset altiores longè spiritus

ſpiritus concepit ; Græcorum ita Imperio elatus Vngariæ etiam meditatur ſeruitutem. Per Mœſiam profectus cum centum & quinquaginta millibus, Albam Græcam, munitiſſimam Pannoniæ Vrbem, cingit, Corvino autem, Capiſtrano, Michaële Szilagio, Coruini auunculo, Ladiſlao Caniſa, & Sebaſtiano Rosgondio, ſtrenuè defendentibus, omnem penè amiſit, exercitum. Solutâ obſidione, Corvinus longò intolerabilique labore & cura defatigatus, in æſtuantem incidit febrem, quâ paucis diebus abſumptus eſt. Turcæ pòſt, præcipuâ belli mole in Italos & Perſas versâ, vt tutius Vngari bellis aſſueſcerent ciuilibus, multorum annorum quiete Pannonias beârunt.

Anno octogeſimo ſupra milleſimum & quadringenteſimum, Mathias Coruinus Vngariæ Rex, Bohemicis, Auſtriacíſque rebus implicitus, ſtudium in Turcas non

mediocriter remisit. Quibus de caufis Veneti, & Sixtus Pont.Max. quotannem, in hoc bellum ad centum millium aureorum summam hactenus oblatam, derogarunt; Præerat iisdem temporibus Transsyluaniæ Stephanus Bathori, quam Áli-Bechus ingenti exercitu inuasit, ope tamen Pauli Kinisij Themesvariensis Præfecti, incredibili strage in prato panico, ad 60000. Turcarum cecîdit. Anno millesimo quingentesimo decimo quarto, Vngaria multa intestina habebat mala; seditio namque oriebatur haud exigua inter Nobiles & vulgum, occasione Thomæ Cardinalis, Apostolicæ sedis Legati, qui vtrosque conjunxerat, vt totis viribus Turcarum coërceretur temeritas. Is cruciatum nominabat exercitum, ita enim vestes signabantur, pollicitus in remissionem criminum potestate Papali, atque sic totam ferè Vngariam in vnum coëgit exercitum. Rustici verò an-

tea duriter ſatis & inſolenter à nobilibus tractati, & ad ſanguinem vſque emuncti, veniſſe tempus, quo ſerui cum Dominis vitæ conditionem commutarent, jactitabant. Tandem rerum potiti, Georgium, Sekhelium Ducem, Regem deligunt; Is bipartito exercitu immaniter per vniuerſam Vngariam graſſatus, Themeſvarium obſedit; vbi à Ioanne Zapolyj, Vayvoda Tranſſyluano amiſſis, quas habebat, copiis, cum fratre Lucatio viuus capitur. Deletis ad internecionem hoſtibus, Vayvoda Georgium tortoribus excruciãdum tradit. Illi nudum & catenis vinctum in equuleo conſtituunt, & coronâ candenti ex vomere conflatâ, vt Regum mos eſt, coronant, Veníſque diſſectis, profluentem ſanguinem Lucatio præbent; Deinde ad viginti agreſtes, qui in exercitu ordines duxerant, tridui inediâ maceratos, ad id crudelitatis cogunt, vt dentibus ſpirantis artus ducis dilacerent.

dilacerent, atque digluciant. Ille mirâ constantiâ, neque gemitum edere, neque in miserabili mortis genere quicquã horrescere, vnum tantum deprecari, ne insontem Lucatium, quem ipse renitentem ad id bellum perduxisset, his cruciatibus dignum existimarent. Postremò, laniatis membris, quùm diutius grauissimos dolores vel immani spiritu sustinere non posset, extractis visceribus, exenterant, in frusta secant, atque ahenis & verubus coctum, commedendum militibus apponunt. Eos vero, talibus satiatos epulis, cum Lucatio omnibus suppliciis dilaceratos interficiunt.

Non ita multo pòst temporis interuallo Solymanus Turcarũ Imp. contemptâ Ludouici Vngariæ Regis juuentute, belli consilia aduersus Pannonias tractat, & pace cum Persis pactâ, omnem armorum vim eò dirigit. Ludouicus, tanto belli impar apparatui, continuò Princi-

pes

pes Chriſtianos per internuncios in ſubſidium ſollicitat; proprij ſaltem commodi rationibus ad opem ei præſtandam permouerentur, ne, adepto Vngariæ Regno, aditus Chriſtiani nominis hoſti in reliquas Europæ prouincias pateret, hortatur. At Solymanus, de prolixis Vngarorum Orationibus, quas in Senatu Veneto, & apud Chriſtianos Reges declamaſſent, certior, ſubriſit, &, dum illi modeſtiâ pugnant infrugeferíſque conſultationibus paſſim detinentur, innumerâ ferè multitudine impetum facit, vt, antequam Ioannis Zapolyj Scepuſienſis Vayvodæ Tranſſyluani copias ſuis ille jungeret, ad prœlium conſerendum & neceſſariam cogeret defenſionem. Neque falſus opinione, audaces & temerarios Vngaros, ad Mohatium memorabili clade, cum Rege ſuo & præcipua nobilitate, cecidit. His actis, Ioannes Scepuſius (Comitatus iſte Zips hodie dicitur) è Tranſſyluania, cujus

jus præfecturam gerebat, eductis illinc copiis, vt Regi suo opem ferret, serò in Pannoniam venit, non obscurè Ludouici morte & magno suo commodo lætatus, adspirare Regni fastigia cœpit; quando ipse, nullâ extante Regiâ prole, inter Proceres Vngaros esset clarissimus, & propter victoriam de agrestibus olim partam illustris haberetur. Itaque valido prudentique ingenio vir, erectus in spem potiundi regni, singulos Proceres diligenter prehensat, obtestatúrque ne proximis Comitiis Hungarici nominis decus prodere vellent, si vetustissimæ dignitatis imperium ad externæ atque inimicæ gentis nomen traduci paterentur, debere Vngaros probè meminisse, quantas clades superioribus acceperint temporibus, quùm externi sanguinis Reges sibi accerserent, & aduersus Turcas inauspicata eorum sequerentur signa; satis præclaro documento esse posse elapsorum temporum

rum calamitates, quas vel Sigiſmundus Bohemus, vel ſuperior Ladiſlaus Sarmata ad Nicopolim ſemel, atque iterum ad Columbatium, & ad Varnam demum infeliciter cum hoſte barbaro demicantes, Pannoniis importarint; quando ea detrimenta, quæ vel longâ Ladiſlai ignauiâ, vel hac dudum infelicis filij temeritate euenerint, ſubijcimus, memorare diſpudeat: Sed quo militaris diſciplina gloriáque Vngaricæ virtutis penè tota interiiſſe credi poſſit. Supereſſe profectò Proceres antiqui ſanguinis Pannonici, adeóque Imperio digniſſimæ ſtirpis, qui generoſos ſpiritus gerant, atque animos reſtituendæ Publicæ dignitatis, & tuendo Regno pares, qui in hoc publico luctu conſilia fortia, atque arma expedita inuictis animis proferant. Inter quos (aiebat) vſque adeò demiſſi vel hebetis ingenij numerari nolim, vel, ſi me nonnulli clariores honore natalium at-

que opibus antecedere videantur, vt me regendo Regno, administrandoque bello quemquam virtute meliorem fore confitear.

Multis id genus persuasionibus ita Proceres demeretur, vt, postquam Ludouici cadauer, Cetrischi armigeri indicio, repertum, & è Mohatiana palude Albam Regalem fuisset relatum, celebratis exequiis, magno omnium applausu Regni Vngariæ obtinuerit habenas. Eius præcipui amici erant Stephanus Verbetius, Paulus Artandus, Georgius Peschenius, Nicolaus Glessa & Ianus Docia. Interea Ferdinandus in Bohemia, cum nonnullis Vngariæ regulis, comitiis erat occupatus. Is ex veteri controuersia, quæ inter Matthiã Coruinum Vngariæ Regem & Federicum Cæsarem, proauum, agitata fuerat, speciosa hæreditatis iura proferebat, ducta scilicet à Ladislai morte, qui Pragæ in ipsa nuptiarum celebritate, veneno sublatus, ambitione

ambitione Georgij Poggibraccij, ferebatur; veniſſe tempus, quo Ferdinandus Bohemiæ auctus Regno, & Caroli V. fratris opibus ſubnixus, nec oblitus ſui iuris, Pannoniam non iniquâ ratione repeteret, Auſtriaco ſanguini, adeoque ſibi, ab Alberti Principis memoria, debitam. Verùm Vngari ſemper ſucceſſionis hæreditarię nomē execrati, antequam ritè proferrentur, hæc omnia facilè confutabant; ipſos etiam adhuc in Aſia multum habere iuris, à Scythis auitâ gente deriuati, pudere tamen aliquot ſeculis extinctum inſanâ imperandi libidine repetere, ſatis facetè reſpondebant; meritóque ob id ſuſpectos ſe Reges habuiſſe, qui tantopere multis occupandis ſtuduerint Regnis. Ferdinandum ſequebantur non pauci Vngarorum, qui Ioannis inuidentes fortunæ, collatis viribus contra eum arma capiunt; Erant autem præcipui Patriæ ſeruitutis auctores, Stephanus Bathori, Valentius

Valentius Turocius, Stephanus Maylatus, Ianus Sala, Gaspar Seredius, Balthasar Pamphilus & Ferentius Gnarus; his accessit Paulus Bachitius genere Triballus, vir eximiè bello fortis. Iunctis tandem Ferdinandi copiis, rectà Budam contendunt, Ioannes Rex istorum aduentu grauiter permotus, vtpote qui, nutante adhuc nouo imperio, nullis non circumueniebatur difficultatibus, & nequaquam numero longè superiorem Budæ hostem expectandum statuit, hortatúrque Duces, vt cedenti, & aduersis fortunæ flatibus vela dare coacto, adesse vellent. Eius discessu cognito, Ferdinandus sine vulnere regiâ potitur, mox instantibus eius Ducibus Ioannis exercitus cedit fugátque. Sic obstante nemine Regni administros deligit: Hi fuêre Stephanus Bathori, qui cum summa potestate Prorex est creatus, cui collega addebatur Paulus Strigoniensis Antistes, Berethsassium autem

tem Epiſtolarum magiſtrum renũciauit, Alexin Turſonem ærario præfecit. Ioannes in exilium actus Hieronymum Laſchum, virum inter Sarmatas ab illuſtri nobilitate, eruditæque virtutis nomine clariſſimum, adit.

Is tanti hoſpitis occaſione lætus nihil antiquius habuit, quàm vt Regem in eas amiſſi regni calamitates præcipitatum accuratiſſime recrearet, polliceretúrque ei, in ſpem recuperandæ dignitatis, opes ſuas ac ingenium in omni actione humanarum rerum valdè mirificum. Sigiſmundus Rex Poloniæ, tametſi Laſchi erga regem exulem hoſpitalitatis liberalitatíſque fuerit fautor & promotor, amicitiam tamen adflicti hominis diſſimulare videbatur.

Quum verò integrum ferè menſem colloquendo traxiſſent, Laſchus excelſo ſolertique ingenio grauiſſimarum rerum conſilia agitare & finire ſolitus, poſtremò ad

id descendit, vt, ab vno tantum Solymano maturam opem ádflictis & perditis rebus sperandum, censeret, arbitraretúrque generosissimũ eundem & longè maximum regem, supplicis & ejecti preces minime neglecturum, si, ipso miserante subleuantéque, restitutus foret, tanto beneficio se clientem factum ex authoritate Othomanici nominis regnaturum profiteretur. Intelligebat siquidem Laschus à tanto elatissimíque animi Imperatore, non Regna, quæ illi abundè superessent, nec facilè enumerari possent, postquam, magnam terrarum orbis partem imperio complecteretur, sed magnificentissimæ laudis gloriam peti, qua pro insita Orientis Regum animis ambitione, eum impensè oblectari didicerat. Hoc erat consilium, vt vsu apparuit, Ioanni maxime salutare & honestum si expulsi atque exulantis cõditionem respiceres. Deliberato ita negocio, Laschus, qui (vt decreti

erat

erat author) famam tantæque rei laudem vel maximè arrogabat, ſuâ cumprimis confiſus aſtutiâ, & Hebraymi primi Veſirij Aulæ Conſtantinopolitanæ, aliorumque qui apud Imperatorem gratiâ valebant, amicitiâ fretus, quam anteà Oratoris munere ſanctus, cum illis contraxerat, Legatione ſuſceptâ Bizantium contendit. Sigiſmundum non modo euntem non detentaſſe, ſed iuuiſſe etiam diplomate, ferunt. Itaque Polonus emenſo itinere, precioſis Luftibeium & Hebraïmum ſtatim corrupit muneribus, vt fideliter cauſam ſuam apud Solymanum agerent. Petebat Laſchus, vt Ioannes Ferdinandi Principis iniuriâ, & quorumdam Vngarorum perfidiâ Regno pulſus, Pannoniæ Rex & Othomanici nominis beneficiarius appellaretur; ideóque Turcic:s armis in Regnum reduceretur, ſicuti proprium eſſet Othomanicæ ditionis, poſtquam iure belli, adjudicante fortuna, ab

ea insigni victoria Solymanus felici dextra de hostibus sibi peperisset, Ioannem nunquam tanti beneficij memoriam aboliturum. Imperator haud difficilè consilio Vesirij & Bassarum inductus, Ioannis preces admisit, pollicitúsque ex vsu nouæ victoriæ ea concessurum quę postularet, modò fidem tueretur, & ingrati nomen maximè horrendum existimaret.

Ferdinandus interea, ad confirmationem noui Regni, Oberdansium Vngarum ad Solymannum misit, vt amicitiam eius ambiret, à quo tale accepit responsum: Alienum esse à Majorum institutis, eos in gratiam amicitiámque recipere, qui Othomanico nomini injurias intulissent. Proinde Ferdinandum impudenter facere, quòd alieni iuris Regnum inuasisset, idque retinere confideret, quando eius vetera jura planè inania quæ ostentaret, recenti sua victoriâ, Martéque iudice, obliterata antiquatáq; fuerint.

His

His de causis eum toto induciarum ac amicitiæ munere indignum videri, séque eo esse animo, vt contumeliam, quam acceperit, probè vindicandam ducat, indictóque bello rursus sibi Pannoniam omnino repetendam; tantis autem se copiis eam expeditionem susceptu-rum, vt Ferdinandum vel intra Noricos fines sit inuasurus; Proinde ei omnem belli cladem pro induciis, atque amicitia denunciaret, properéque Bizantio excedere maturaret.

Adulto vere, Solymanus, vt dixerat, exequitur, ingenti multitudine coactâ in Vngariam proficiscitur. Ioannes Rex, quanto maximè potuit honestissimo Vngarorum Procerum comitatu septus, ipso Lascho comite, ad Solymanum prope Bèlgradum venit, vt honoris causâ in gratiam clientelámque suscipientem præsens agnosceret, tutelarem eius dextram exoscularetur, atque eum, vt promissa præ-

staret, gratias agendo veneraretur. Ille graui fronte, sed amico obtutu, parum se è puluino commouens, dextram suam fide virtutéque præstantem, ideóque semper valituram apud eos, quos in amicitiam reciperet, porrexit, testatus nihil sibi optatius & majus à maximo Numine posse tribui, quam vt miseros, ab ipsius præsertim hostibus), iniqua & indigna perpessos subleuare posset. Bono igitur animo esse vellet, cuncta enim, quæ vltore gladio in bello de hostibus pararet, liberali animi decreto ei protinus esse concessurum; Quæ omnia sequenti confirmabat iuramento: *Donator donorum & gratiarum, ille summus creator Deus, qui est magnus & potens, & per concessionem Diuinæ prouidentiæ, qui vtriusque Paradisi est Sultanus, & omnium regnorum istius machinæ gubernator, & alterius hæmisphærij caput, & exercituum principalis Rector; qui est noster Propheta Machumetus, super*

quem

quem Prophetam ſit ſemper beneficatio & charitas diuinæ excelſæ clementiæ, per cuius bonam gratiam, & ſuorum quatuor familiarium doctorum & magnorum Secretariorum Ebrobekiz, Vrcer, Oſrean & Allydo, quibus benignus & excelſus Deus, per ſuam infinitam clementiam, ſit ſemper lætus & contentus, & omnipotentis Dei & omnium Sanctorum & beatorum ſpirituum ipſum laudantium: quorum conceſſione & gratia Ego Sultan Solymanus Schyak. Cæſar Cæſarum, Dei gratia glorioſus, magnus & inuictiſſimus Imperator Conſtantinopolitanus, Rex regum, dator coronarum, vmbraculum Dei ſuper terram, dominator magni Maris, & inferioris Europæ, Syriæ, Arabiæ, Iudææ, Cananææ, & Galilææ, & Phonices, Alexandriæ & Ægypti, & magni Chayris, & Æthiopiæ Mediæ & Lybiæ, & Lanchæ, Indici & rubri maris, & Regni Hieroſolymitani, Samariæ & Maris Tyberiadis & Damaſci & Alepij, & magnæ Antiochiæ, Meſopotamiæ Chaldææ &

magnæ Babyloniæ cum majore & minore Armenia, Parthia, Persia, Hybernia-Georgiana, Maris Caspij, Trapezantia, Taurisia, Cappadocia, Cæsarea, Pamphilia, Cilicia & Tharsis, Caramania, Amasia Paphlagonia, Lydia, Phrygia, Bythinia, & magnæ Ciuitatis Nicæa, Nicomedia, magnæ Calcedoniæ, totius magnæ Anatoliæ, Græcia, Thracia, & magnæ Romaniæ, Macedonia, Thessalia, Peloponnensi, Corinthi, Chersonesi, Albane, Bonnæ, Bulgariæ Valachia, Moldauiæ Scythia & Tartaria, & multarum aliarum infinitarum Prouinciarum Regnorum, & Imperiorum acquisitorum vi & armis, & virtute bellica, nostra, fulminantis framea à nostris prædecessoribus, Imperatore Machumete Schyak & à filio suo Sultano Selymo Schyak nostro beneficato Patre, ad requiem, quorum immensa & excell. clementia & beatificatio Diuina, cum animabus & Spiritibus ipsorum in sempiternum sit: Vobis Serenissimo Ioanni, Dei gratia

Regi

Regi Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, Morauiæ, &c.

Ego præfatus Sultanus Solymanus Schyak Imperator Turcarum inuictissimus, juro ad omnipotentiam Dei altissimi omnipotentis, sanctitatem splendorem, & bonitatem diuinitatis suæ, ad firmamentum Cœli, Solem, Lunam, Stellas, Terram & superficiem terræ, ac ad Regnum & sanctissimum Machometum, Proauum, Auum, Patrem, Matrem ac Panem meum, gladium, animam & vitam meam ac omniũ Bozermanorum circumcisorum salutem quod te, fratrem meum juratum, Ioannem videlicet Regem quaque necessitate non derelinquam si etiam omnia Imperia Regna, & potestates meæ vniuersæ pessundarentur, annihilarentúrque, ac remanerem solus, vel vnicó saltem circumciso Bozorman vocato, siue cum duobus, tribus aut ad summum quatuor personis & saltem cum istis obliger & tenear te requirere & perquirere, tibíque ea dicam; Hic adsum ego pariatus, si

quid me velis, presto sum ad omnia tibi gratificari; & si promissioni meæ non satisfacerem: ex tunc ira summi Dei, & eius iustitia, supra meum veniat caput, & me totum disperdat: & quicquid corpus meum attingeret, altissimus Deus omnia in petram conuertat, ac firmamentum terræ me ambulantem non sufferat; sed terra ipsa in duas partes diuidatur, ac me totum corpore & animâ meâ dehiscat atque absorbeat. Atque hoc iuramentum omnibus Transsyluaniæ Principibus Turci per literas miserunt, & vocant *Athname*; quod amplius facere hodie inficias eunt. His ita gestis recta Budam versus contendunt, quam exiguo negocio recepêre; quòd Germani visò ingenti bellico apparatu, statim in arcem, desertâ ciuitate; ad Nadasdium confugerint, eúmque deditioni contradicentem in vincula conijcientes, suæ conditione salutis, cuncta illis commiserint. Captâ sic vrbe & arce, Imperator Regem sedi suæ

suæ restituit; ipse, stratis in itinere resistere ausis, Viennam exercitus ducit, quam per mensem nullo non armorum genere oppugnat. Virtute tamen præsidij, Comitis præsertim Nicolai à Salmis, Vrbs ista strenuè defensa, seruatur. Appropinquante hyeme, Solymanus se recipiens, Ioannem Regem cum suis Proceribus accersit. Diadema regium, & alia ornamenta regalia, proferri iubet; inque spectabili ac solemni consessu Turcarum illi dixisse fertur: Amice & frater; quandoquidem in tua calamitate ad me & meam opem, post Deum confugere voluisti, ego quoque intellectâ iustâ tuâ causâ, in patrocinium meum susceperim; promouente conatus vtriusque nostrûm Deo, ea, quæ pro te agenda susceperam, peracta sunt; en in manus tuas & potestatem tuam arcem, Budámque vrbem & totum Vngariæ Regnum hodie trado, & te Regem Hungariæ declaro & pronun-

cio: Vobis autem Proceres Vngari denuncio, vt huic Regi vestro sitis obedientes, eiúsque imperio fideliter obsequamini; Id si feceritis, habebitis me amicum. Sin minus, mea framea sæuiet in vos. Tu verò, amice Rex, Dei & beneficiorum meorum memor esto. Hîc habes diadema, hic reliqua omnia ornamenta regia, quibus & tu, & hæredes tui, feliciter in futurum vtantur. His dictis, Aloisium Grithi, Andreæ Venetiarum Ducis filium, cum aliquot equitum alis in subsidiũ Regis relinquit, ipse cum cæteris opimâ prædâ domum reuertitur. Ferdinandus cognito Turcarum discessu, cum adhærentibus Vngaris resumunt animos, & in ipsa regia Ioannem, cum Gritho, Emerico Cibac, Gregorio Pesthieny, Stephano Verbets, Simone literato, Athinay, obsident; Thomæ autem Nadasdy, Ioannis Zerechis, Francisci Capolnai, Cazzon Vayvodæ, & Ioannis Banffi, aliorumque con-

tinuâ fide, VVilhelmus Baro à Rogendorff, supremus Germanorum Capitaneus, perterritus, obsidionem soluit. Multo, tempestate istâ, Vngari sanguine inuicem grassabantur, prout occasio immanitati fauere, & exitium minari aduersæ videbatur parti. Tandē inter vtrosque Reges, exterorum Principum intercessione, in has conuentum est conditiones: Vt Ioannes superstes ad obitum vsque regno potiretur; Post eius obitum Ferdinandus, aut vnus ex filiis suis, succederet; Si Ioannes filium post se relinqueret, illi omnes arces paternas, vt hæres eius, vnà cum Transsyluania, redderet. Vim paci prædictæ fecit noua Ferdinandi machinatio, qui Balthasare Bamfio de Thalloez in Transsyluaniæ Vayvodam designato, hostiliter Prouinciam istam aggredi mandat; Forte, quòd Grithum auro corruptum suis fauere partibus intempestiuus intellexisset. Acceptâ re, Ioannes, per Go-

chardum Cun, Banfij conatus repressit. Dum porro Rex Transsyluaniæ rebus incumbit, iterum Ferdinandus duplici exercitu impetum facere jubet: Ioannem Cocianerum in Sclauonia, Leonhardum Velsch in Sepusio, arma circumferre mittit. Ioannes Rex Fratri Georgio Martinusio Heremitæ, Petro Pereny & Francisco Bebec resistendi illis dat negocium; qui aliquandiu prope ciuitatem Eperies hostes obsidione cinxêre, demum incepta deserti egregiæ militiæ viros in fuga amiserunt; inter quos Nicolaus Bathori de Gagy, Ioannes Kukedi, & Ioannes Cornis periere. Denuo ferunt ambos Reges reconciliatos esse, & occultè cum Moldauiæ & Valachiæ Principibus in Solymanum conjurasse; quod, vt vix probabile, ita neque ego facilè crediderim. Rex nullo non aduersitatū genere exercitatus, quietique jam studiosus de matrimonio ineundo consultat, missisque

Legatis,

Legatis, Stephano Broderico & Verbeisio, Isabellam, Sigismundi regis Poloniæ filiam, in conjugem petit, & obtinet. Sponsa à Broderico, Petro Pereny, & Stephano Homonnai, in Vngaria Albam regiam, splendidissimo comitatu deducta, ceremonias nuptiales & inaugurationem ibi regalem accepit.

Dum hic instrumenta intonant musica, Mars in Transsyluania (Stephano Maylath & Emerico Cibac prouinciæ Præfectis authoribus) de nouo Ioanni facessit negocium. Etenim imperatã pecuniam Transsuani recusantes Regi se opposuerant. Quapropter relictâ Budæ grauidâ Reginâ, ad compescendam hominum perfidiam, justo exercitu illuc proficiscitur, vbi statim Prouinciales, quos facti pœnituit, in gratiam recipiuntur. Maylatus autem in arce Fagaras (quâ munitior in Transsyluania non est) obsessus, Ferdinandi expectat auxiliares

liares copias, quas per Nadasdium affinem iste promiserat. Inter oppugnandum Ioannes Rex in oppido Szassebes grauissimo decumbit morbo, læto tamen ibidem nuncio felicis Reginæ partûs recreatus, liberalius in conuiuio indulget mero (alij volunt propter subortam inter duos Nobiles controuersiam irâ correptum fuisse) in febrem incidit malignam, quâ paucos post dies extinctus est. Quum vitæ finem aduenisse conspiceret, filium testamento reliquit hæredẽ; Georgium Martinusium, Varadinensem Antistitem, propter eximiam fidem, & Petrum Vicchium, sanguine sibi conjunctum Tutores instituit, obtestatúsque est singulos Proceres, per antiquum Vngarici nominis decus, vt sui sanguinis potius, quàm externæ atque inimicæ gentis Regem in Pannonia regnare paterentur; Futurum enim esse, vt Solymannus Regni tutelam susciperet, si ad eum Legati properè

mitte

mitterentur, qui puerum ex eius authoritate regnaturum, paterna conditione reciperent. Suppressa est tantisper mors Regis, dum cum Maylatho transigitur. Antequam è Transsyluania mouerent Vngari, Legationem ad Solymanum decernunt, quam Ioannes Execlius & Stephanus Verbetsius, fideliter peregêre. Ferdinandus, interim bellum parans, Nicolaum Salmam ad Reginam mittit, qui tabulas nouissimi fœderis proferat, hortetur eam, vt regno decedat, quod recenti pactione alieni iuris esset factum; Concessurum puero Ferdinandum Scepusianam prouinciam & ipsi quoque Reginæ peramplos reditus, & quicquid in dotale nomen obueniret. Quod si ea legitimi fœderis obliuisci vellet, ei tum opportunè denunciaret; non defutura Austriacis arma, quibus regnum suum repeterent. Budæ Salma ægre impetrauit à Tutoribus Regnique administris, vt ad Reginam admitte

admitteretur; cúmque multo verborum honore mandata exposuisset, respondit illa: Eam esse fortunam sexûs, ac ætatis suæ, vt orbata rege conjuge, ac diuturnis animi doloribus perturbata, neque suscipere neque terminare consilium queat, quum in re longe grauissima Sigismundum Patrem omnino consulendum existimet; quod si spacium ac idoneum tempus denegetur, atque armis agendum putent, Egregiam certè laudem non ferent, inquit, Cæsar & Ferdinandus, si viduam fletu consumptam, & vagientem in cunis puerum oppugnatum aduenerint. Ferdinandus re percepta illico Leonardũ Velsch copiis abunde instructum in Vngariam mittit, qui arces expugnando & hostes profligando, suis illam addiceret partibus.

Interea Solymanus, qui ius suum ac beneficium defendere, suæ dignitatis esse statuebat, immensæ sibi gloriæ futurum rebatur, si, ostentato

tato pietatis ſtudio, viduam puppillúmque in tanta calamitate protegeret. Itaque aduocatis Legatis, tribúſque purpuratis aſſiſtentibus, ſe eo animo Ioanni regnum conceſſiſſe dixit, vt ad liberos eius tranſmitteretur, tamdiúque poſteri eius ſtirpis Pannoniæ regno potirentur, quamdiu accepti beneficij memoriam retinerent. Proinde ad declarandam liberalitatis ſuæ conſtantiam ſe arma ſumpturum, daturúmque operam, ne Germani hoſtes illati belli exitu lætarentur, tradítque demũ Legatis dona, puero Regi deferenda, firmata amicitiæ, ſuſceptæque tutelæ inſignia, purpuream auro intexto regalis cultûs togam, & clypeum elaborato vmbone rotundum, ferream item clauam aureo manubrio, & incuruum gemmatâ vaginâ gladiũ. Exinde Vſtrepho Mahometique præfectis, ſeueriſſimè perſcripſit, vt extemplo eductis copiis Reginæ opem ferre maturarent, nec vlla aduerſæ

aduersæ hyemis excusatione vterentur: quod si tarditate aut negligentiâ detrimentum acciperetur, ipsos continuò capite pœnas daturos. Iisdem temporibus Ferdinandi Legati Bizantium venerunt, vt eadem conditione, qua Ioannes obtinuerat, Vngariæ Regnum à Solymano peterent; verùm in carcerem conjecti responsum habebant: Vltimo supplicio dignos esse, qui, ludificantes Majestatem Imperatoris, gratiam flagitarent, quum interim impudenter in Pannonia Reginam hostiliter aggrederentur. Germani de Turcarum aduentu decretoque certiores, receptui canunt. Simulac istos discessisse accipiunt, iterum Rochandulpho Duce, redeunt, & Budam vsque penetrant, eámque graui cingunt obsidione. Quo nuncio iratus Solymanus expeditionem longè maximam aduersus factiosos parat Vngaros, & præmissis vicinis præfectis (qui obsidione pressos liberarent) cum innumeris ferè copiis

copiis cito ſubſequitur itinere; Antequam autem Vngariæ attingeret ille fines, inſignis accipit victoriæ nuncium, quâ Rochandulphus cum 20000. Hungarorum & Germanorum ad internecionem ferè cæſus fuerat. Remiſſiori nihilominus gradu quintis caſtris Budam peruenit. Nam tantâ celeritate contenderat, vt Prætorianæ cohortes, præter eorum diſciplinæ conſuetudinem, feſtinantis equitatûs curſum adæquare cogerentur. Cupiebat enim intereſſe prælio, neque Auguſto menſe volebat excludi, qui menſium omnium, occulto quodam auſpicio, ſibique cumprimis & Selymo Patri militiæ feliciſſimus extitiſſet. Conſedit autem in aduersâ ad Budam veterem regione, offenſus odore cadauerum. Mox Regi puero (quem Stephanum Vngari nominarant) dona miſit, phaleratos equos tres eximiæ pulchritudinis, frænis habeníſque aureis, & gemmatis ephippiis exornatos,

natos, totidémque ex auro textili regales vestes; similiter pro cuiusvis dignitate Vngaris Proceribus preciosa munera dare iussit.

Legati humaniter à Regina postulârunt, vt puerum Regem cum Proceribus in castra mittere omnique dubitatione depositâ, cuncta sibi ac filio secunda atque felicia sperare vellet; Eâ enim magnitudine animi esse Solymanum, qui Reges omnes non modò potentiâ fortunáque, sed pietate ac iustitiâ superet, vt puerum, quem semel paterno iure tutelâ suâ ac amicitiâ dignum omnino defendendum susceperit, comprobante demum victoriâ, non modò conseruatum velit, sed amplioribus antiqui Regni spaciis adaugendum existimet. Proinde cupere regiam prolem coram intueri, agnoscerèque paternam indolem, infantémque de manu amplexandum tradere liberis suis, vt benè auspicatis renouatæ tutelæ initiis perpetuo tenore cum

Ottomannis

Ottomannis firmæ adeoque immortalis amicitiæ fundamenta jacerentur : ipſam verò filiæ nuriſque loco incolumi dignitate ſemper habiturum, quod eam autem ſecus ac amanter cuperet, non inuiſeret; prohiberi eo humanitatis officio antiquis Ottomanorum inſtitutis, quibus principes ſuos ad alienas mulieres in alienis tectis intrare vetuiſſent. Porro Solymanum non vſque adeò temperantiæ ac honeſti decoris eſſe oblitum, vt ſocij beneuolentiſſimique Regis filiam eandémque beneficiarij ac amici Regis nuper vxorem, & in ſimilem regiæ fortunæ Majeſtatem creſcentis pueri matrem ætate formáque florentem, in caſtra atque adeò in intimum tabernaculum admitti pateretur, ne integrum eius pudicitiæ nomen, quod in Reginis vnicâ & perilluſtri curâ eſſet tuẽdum, vllis inuolueret ſuſpicionibus. Ad ea tamen Regina, non occulto metu teneros ſenſus in materno

terno affectu facilè confundente, perplexe admodum respondit, sed monente demum obtestantéque Georgio Martinusio, ne dubitantis suspicionem leui & nihil profuturâ cunctatione Barbarorum animis inijceret, puerum regalibus crepundiis exornatum, carpentóque aurato impositum, cum nutrice lectissimísque matronis in castra misit comitantibus cunctis ferè Proceribus, quibus dona Legati detulerant.

Excepêre aduentantem progressæ aliquantum è castris honoris causâ ornatissimæ turmæ equitum; illatum in tabernaculum Solymanus humaniter inspexit, perblande cum nutrice collocutus, liberos suos, qui aderant, complecti atque exosculari latè vagientem iussit, certo amoris pignore obligantes, quem beneficiarium atq; amicum, quum pariter adolesceret, essent habituri. Cæterum Solymanus, quũ Hungari Proceres cum Purpuratis prânderent,

prandcrent, certos Duces, quibus antea negocium dederat per ſimulationem viſendæ vrbis, immiſſis cohortibus Sabatinam portam occupare juſſit, atque adeò tacitè ac diſſimulanter, vt nec cuſtos ſatis otioſus commeantis turbæ ſpectator, portæ aditum alienæ poteſtatis factum ſentiret. Occupatis celeriter plateis, foroque & nunquam tumultu edito Prætorianorum præfectus per regiones pronunciare juſſit, vt Budenſes, omni timore depoſito, limine ſe continerent maturéque, ſi vitam ac libertatem ac denique fortunas incolumes vellent, arma traderent. Tum verò Solymanus, vbi renunciatum eſt, pacato & nihil reſiſtente populo, vrbem in manu eſſe, puerum, quanquam nox incumberet, ad Reginam [illegible] retentis apud ſe Proceribus [illegible] gina, vbi vrbem ſerio, d[illegible] [illegible] tupatam, & Proceres ret[illegible] [illegible] n caſtris videt, metu & dol[illegible] [illegible] turbata, ſupplices li-

bellos ad Solymanum perſcribit. Orat vt fidei datæ, quam recentibus mandatis prolixè ac humanitè confirmarit, & denique priſtinæ ſuæ lenitatis & clementiæ obliuiſci nolit: ideoque Proceres, ob egregiam fidem fortémque operã, de ſe, Turcicoque nomine benemeritos, incolumes remittat. Exinde per quatuor dies de Pannoniæ Regno apud Solymanum, pugnantibus ſententiis, diſputatum ferunt: Mahumetes & Cuſtrephy parum inter ſe diuerſi, puerum regiæ prolis, Principéſque gentis, Bizantium abducendos cenſebant, committendam autem Budam Præfecto, non tam acri, quàm moderato prudentique ingenio, qui molliter imperando indulgendoque Hungarorum animos ſeruitutis metu liberaret, conſer[illegible] [illegible]ium fortunis paulatim [illegible]o aſſuefaceret.

At R[illegible] ſtanes, [illegible] [illegible]or, atque eò quòd [illegible] vti g[illegible] [illegible]iore gratiâ

gratiâ valebat,ab omni vel cupiditatis vel adulationis ſuſpicione remotus , totius deliberationis ſummam ad decus reuocabat , quum diceret , longè maximo & ſummo Principi , qui nullo vnquam dedecore nominis famam oneraſſet , nihil omnino eſſe turpius,quàm contra jus æquum ſuſceptæ antea tutelæ ac defenſionis , partâ demum victoriâ, fœminæ pariter ac infanti puero fidem fefelliſſe. Ex aduerſo Mahometes Belgradienſis , qui Iahaoglis vocabatur , nunquam niſi peracerbus in noſtrum nomen & maxime truculentus leniora conſilia vehementer improbabat.

Is rogatus ſententiam , ſcio, inquit , Solymane , quum poſtremo loco ſententia dicitur , diſſidentis nomen inuidiæ expoſitum videri, neque proinde fieri poſſe , quum plane diſſentiam , quin oratio mea veſtris auribus ac animis grauis moleſtáque ſit , ſed non recuſo vel iſte arrogantis nomen , modò malign-

tatis & ignorantiæ notam deuitem, dum ea recolo, quæ ex vsu præsentium rerum tuis commodis tuæque amplitudini mirificè conducant. Concedi enim aliquid ætati meæ, & , si dicere liceat, etiam rebus gestis, jure postulo : quum bellando dimicandoque in Pannonia senex factus, ea de statu atque opibus huius Regni , ingeniisque hominum didicerim , quæ prolata in medium magno vsu esse possint, vt de hac re quæ decreti pœnitentiam non recipit , rectissimè statuatis. Quinquies per hos viginti annos in Pannoniam armatus venisti, & ego non obscurus omnino, aut Dux aut miles ; omnibus non modo bellis, sed prœliis interfui, puto, vt vindicares injurias, imperij fines proferres , & denique optimâ pace potitêre : quæ certa esse non potest nisi armis & victoriâ paretur. Itaque Belgradum , infame domicilium , asylúmque latronum immanium , & quondam funestis nostrorum conatibus

natibus nobilitatum, fortiter expugnaſti, quum inde Hungari per inducias, Patre tuo Parthicis occupato bellis, Mœſorum & Illyricorum fines impunè vexauiſſent. Eoſdem porro quintum poſt annum quòd nefariâ crudelitate, & deterrimo ſupplicij genere Legatos noſtros interfecerint, vnâ acie cum Rege ipſo trucidaſti, Budque potitus, vt præclarum magnitudinis animi tui, vel remotiſſimis noſtri nominis hoſtibus, ſpecimen daretur, delegiſti ex reliquiis profligatæ gentis, quem diademate protinus ornares, non regio quidem ortum ſanguine, & nullo hercle alio merito cognitum, quàm quòd dudum & priuatus & publicus hoſtis extiterat, cùm validiſſimas contra te è Tranſſyluania educens copias, fratrem, virum ipſo fortiorem, noſtro gladio interfectum amiſiſſet. Exortus eſt demum nouus hoſtis Rex Noricus, qui Hungarum beneficio tuo regnantem expelleret, atque ita

aduersus Germanos tertium bellum suscepisti, vsque adeò vehemens, vt reducto statim Rege, fugatisque hostibus, non modò Viennæ mœnibus, sed interiori etiam Germaniæ terrorem intuleris; At, biennio vix dum exacto, idem Rex neque pacem pati, neque bellum ferre solitus, quum præsentibus Caroli, fratris opibus inniteretur, Budámque nostro defendentẽ præsidio frustra oppugnasset, te iterum exciuit, injurias cædibus ac incendiis vindicantem, quòd tuæ dignitatis esse statuebas, eum tueri armis, quem inusitatâ liberalitate Regem effeceras, maximéque optares, cum duobus fratribus, de Occidentis Imperio, nobili pugnâ editâ, decertare. Sed illi, cum vrendo vastandóque auita eorum regna percurreres, aduentantis fremitum non tulerunt: secutáque demum pax est inter Hungarum & Germanum, te indulgente, probantéque, quum aduersus Persas ire
properares.

properares. Sed eam Germanus ita fregit, vt niſi ego, ad Exechium deleto ingenti eius exercitu, perfidiam opportunè vindicaſſem, tu omnino Babylone accerſendus viderêre: ſicuti modò Bizantio, multis itinerum ſuperatis incómmodis aduolaſti, vt nobis maturam ferres opem, daréſque ſupremam operam, ſicuti planè ſperauerim, vt, rebus firmiſſimè in Pannonia conſtitutis, tot laborum ac ſumptuum incommoda, pro alieno commodo, quinquies ſuſcepta finiantur; niſi, vti video aliquos optare, nunquam tibi tutelam hanc pupilli & viduæ cenſes dimittendam, infiniti ſcilicet laboris ac periculi plenam, cui par precium non ſit, ea gloriæ ſpecies, quæ animo tuo excelſo honeſtíque ſemper decoris auido, ab his, vti arbitror, nimis ſapientibus obtenditur: Verùm hanc, vti planè rudis, ſapientiam gloriâ redundantem nō intelligo, quæ in ipſo curſu victoriæ neruos elidit, nec in caſtris à

peritis imperatoribus vnquam admittitur: quò fit, vt te Majoribus tuis, qui duodeviginti Regna in hoc imperium contulerunt, quum feliciorem omnino cupiam, sapientiorem esse nolim: quid enim insipientius dici potest, quàm semper esse stultum? hoc est, aliena curantem, sua omnia salutem opes, dignitatem, in discrimen sæpissime deuocare? Satis fecisti, vti arbitror, & cumulatè quidem, officio pietatis & fidei, atque etiam gloriæ, si ea potius mansuetudine, clementiâ, lenitate, quàm inuicto consilij robore, pertinacíque vigore militaris animi comparetur. His enim instrumentis ardens semper & inuicta virtus Ottomanos prouexit & extulit: illæ autem, vti mihi videntur, adumbratæ laudis imagines otiosorum & desidum Regum animos delectent, armatis certè numquam Majoribus tuis, nisi post debellatos hostes, triumphósque actos, ac erecta trophæa, placuerũt.

Sed

Sed hæc arbitrio iudicióque tuo, cui majora ingenia concedunt, tribuantur. Ego certè, si bellorum casus, & non incerta rerum momenta longè prospicio, eam minimè, quam animi libido suadet, consilij rationem sequar, cum ipsa, quæ cunctis rebus dominatur, & me vehementer vrget, multò meliorem necessitas ostendat. Ante omnia Hungari, vt ipsis minimè confidamus, præclare nos admonent, quum rapinis, transfugiis, atque perfidiâ infames inter se dissentiant, nec eorum exules desint, qui Germanos concitent, & continenter bellum gerant: Reginæque & pueri opes infirmæ, quæ tantæ esse non possunt, vt præpotentem propinquúmque hostem sustineant; Necesse ergo erit, alienum regnum nostris tueri auxiliis, quæ minora iusto exercitu, sine magno nostro discrimine detrimentóque adduci nequeunt. Magnis porrò, vti solemus, peditatu, tormentis, classéque

instructis exercitibus singulos per annos, tanti itineris & laboris expeditionem suscipere, extremæ dementiæ opus videtur. Neque enim ex Ottomanici nominis dignitate putauerim, quotannis ad plorantis petentísque opem fœminæ preces, commoueri, nisi arma sustinere, quàm inferre, vtilius atque nobilius putes. Itaque censeo, hoc Regnum, vti iure belli toties captum defensúmque, more majorum in prouinciam redigendum, Reginam Patri remittendam, puerum alendum Bizantij intra septa regiæ, nostrísque legibus imbuendũ, Proceres necandos, euertendásque eorum arces, ac ex omni regione familias insignes, quæ ferociores spiritus gerant, in Asiam traducendas: reliquam porro multitudinem, quę agros colat, atque vrbes inhabitet, impositis præsidiis, conseruandam.

Hoc vno siquidem decreto, Solymane, & Hungari se perdomitos intelligent, & Germani, nisi temerè

vtique

vtique ac infeliciter de Styria & Auſtria dimicare velint, Pannoniæ finibus abſtinebunt. At Solymanus eo temperamento decretum edidit, vt ſingulorum ſententias appoſitè moderatus, parem omnino viam ſecuritatis ſimul, ac dignitatis, tenere videretur. Budam enim Turcico præſidio cuſtodiendam cenſet, Reginámque obiter monet, vt æquo animo vrbe atque arce excedere velit, ipſam enim cum puero vltra Tybiſcum in Lippa, Tranſſyluaniæ & circumjacentibus populis regnaturam, regione admodum pacatâ, atque opulentâ, &, quod non mediocri etiam ſolatio eſſe poſſit, Sigiſmundi Patris finibus propinquâ, donec Stephanus puer (qui Ioannes Sigiſmundus poſt dictus eſt) agnoſcendo regno feliciter adoleſcat, eoſdem porro eum tutores atque nutrices habiturum.

Vichiũ quoque Themesvarienſis præfecturæ Sanzachum maximè illuſtrem atque potentem fore,

Verbetium verò senem, vt legum totius Regni, vrbanarúmque rerum peritissimum, Budæ Vngaris jus dicturum: se verò daturum comites ex prætoriani alis, currúsque & Sarcinaria jumenta, quibus mũdus muliebris, gazáque omnis regia in Lippam aueherentur. Itaque Regina vel cum lachrymis & tacito gemitu, tyranni perfidiam detestata, sed tum necessitati dissimulanter cedens, arce atque vrbe excessit: ea à Barbaris, impositâ lege, vt tormenta ænea, & quicquid militaris instrumenti armamentariis inerat, & commeatus omnino in horreis, relinqueret. Proceres quoque vnâ profecti sunt: qui tametsi peracerbo rerum euentu tristes incedebant, receptâ tamen libertate salutéque, de qua per triduum desperarant, per quam effusè lætabantur. Transsyluani cum multis circum comitatibus, concedente Demum Solymano, in Stephani pueri Regis nomen, inclinatis animis, jurauerunt;

jurauerunt; quòd iustum mitéque Imperium Ioannis, patris, in ea Prouincia, per triginti ferme annos fuisse, meminissent, tuleréque sæpè dona puero, fideíque pignora, quũ Isabella mater cum Georgio, Vichioque tutoribus Lippæ consedisset. Multa adhuc hodie Isabellæ Reginæ, & Stephani (qui tandem Ioannes Sigismundus dictus est) in Transsyluania supersunt diplomata, cumprimis apud Saxones (hos ego veteres Dacos, & reliquias Gothorum voco) qui immunitatibus & priuilegiis omnes alias nationes superant.

Dum hæc ita fiunt, Ferdinandus de suorum clade certior factus, & valde de solitis Turcarum excursionibus sibi metuens, ad inijciendam Solymano moram, Legatum, Nicolaum Salmam Budam misit, Tulêre munera, excelsum Germanico more ex auro poculum, lectissimis exornatum gemmis, eruditaque insuper admirationis argenteam

genteam machinam, in qua non horarum modò spacia, sed errantium etiam syderum motus, menstruísque solis ac lunæ coïtus, exactissimâ ratione monstrabantur, intus scilicet dentatis rotis ponderibúsque admirabili momento, vel in multum æuum minutissimas temporum mensuras dispensantibus; quum inter celeres tardósque orbes, in tam vario inæqualique polorum ordine, audaci quadam supremi motoris æmulatione cuncta congruerent. Ea à peritissimis Astronomis excogitata perfectáque, Maximiliani Cæsaris fuisse dicebatur, cuius ingenium nobili semper studio, nec deterrente vnquam sumptu, rara atque admiranda concupiuit.

Quod donum Solymano non mediocriter placuit: ea enim ingenij subtilitate fuit, vt non modò sacris literis, quibus superstitionis suæ leges continentur, esset eruditus, sed Astronomiæ, Cosmographiæ

phiæ præſertim, curiosè operam daret, Hammone medico perdocente. Petebant Legati, vt Pannoniæ regnum Ferdinando concederet; Tributum enim, ſicuti Ioannes pendere conſueſſet, quotannis ſe penſurum pollicebatur. Solymanus, jucundo vultu laudatis muneribus, biduo pòſt per Roſtanem reſpondit, vltimam hanc eſſe pacis ac amicitiæ conditionem, vt Ferdinandus vrbes, oppida, arces quæ in ditione Ludouici Regis (hunc occiderat Solymanus, adeóque ſui iuris regnum eſſe factum contendebat) antea fuiſſent, continuò redderet, ac impoſterum Pannoniæ finibus abſtineret: ſe verò, qui toties bello laceſſitus graues ſumptus immenſóſque labores ſubiiſſet, leui pœnâ contentum fore; eam eſſe, vt ad conſeruandum inuictæ Majeſtatis decus, Auſtriæ tributum imponeret; tum verò initâ amicitiâ ſolemne fœdus percuſſurum. Quod ſi ea conditione grauarentur, obitérque

térque bellum quàm pacem mallent, se annixurum continuis armis, vt Pannoniæ regno adempto, Austrias vastando regiones abunde vindicaret. Sic Solymanus rem in medio relinquens & autumnali tēpestate impeditus, sedem imperatoriam repetit.

Interea Lippæ, quum Georgius Martinusius, spretis reliquis Proceribus in publica administratione, ingenio suo vteretur, in suspicionem Reginæ venit affectati Regni: Itaque crebræ inter eos discordiæ, vtrique perniciosæ, atque inprimis Christiano nomini; & quò sæpius reconciliati, eò suspectior alter alteri: tandem post repetitas reconciliationes, quàm sub rege pupillo, popularium gratiam aucupatus, sensim ad se omnem potestatē contraxisset, eò desperationis matrem adegit, vt rursus à Solymano contra Georgium, quasi cum Ferdinando in necem filij & ipsius authoritatem consilia agitantem, auxilia

xilia petierit. Mature tamen per amicos res inter ipſos eſt ſopita. Verum non diu concordia inter Reginam & Georgium ſtetit, qui, quòd ſe imparem Turcicæ potentiæ cerneret, à quâ parata auxilia ad Reginæ nutus videbat, clàm cum Ferdinando agere cœpit: Nec deerant rationes, quibus homo ancipitis animi fidem ſuam Ferdinando approbaret, &, nihil ſe ab officio & munere alienum facere, oſtenderet: id enim agere ſe, vt Ioannis, munificentiſſimi Domini ac bene meriti de ſe Patroni, filio & Reip. ſimul Chriſtianæ conſulat, quæ ambo impotentis & ſuſpicioſi animi fœmina perditum eat, dum publicæ adminiſtrationis omnino rudis ad leues quoſque rumuſculos & ſuſpiciones, ſtatim auxiliares Turcas euocet, qui, vt Budam, olim, ſic cæteras harum regionum vrbes & arces paulatim in poteſtatem, amicitiæ ſpecie, redacturi ſint, fortunâmque ipſius ac filij peſſum daturi.

Igitur sic optimè vtrique consultum videri, si Regina, filij nomine, Ferdinando Regnum cedat, compensatione idoneâ acceptâ, vti olim inter Ioannem & ipsum conuenerat: ita enim fore, vt pueri, multis iniuriis in illa ætate obnoxij, incerta fortuna in tuto collocetur, nec religionis causa prodatur tradito Regno, quod irrumpentibus Turcis sit oppositum, in manus potentissimi Principis, qui suis & suorum viribus communem Christiani orbis limitem contra communem hostem tueatur. Ferdinandus, tametsi hominem suspectum haberet, tamen ne videretur tam pulchram rerum suarum in Pannonia stabiliendarum occasionem prætermisisse, Georgio gratias agit; &, vt in tam laudabili proposito perseueret, hortatur: atque interim, dum majora auxilia submittat, mille equites Hungaros cum quadrimestri stipendio ac machinis bellicis aliquot eò præire jubet. Quibus de

de rebus mox Cæſarem fratrem certiorem facit, & artis bellicæ virum rerúmque Politicarum præſtantem, Ioannem Baptiſtam Caſtaldum, Hiſpanum, ab ipſo obtinet. Is Viennæ aliquandiu de belli rationibus,& Georgij ingenio,quo cum præcipuè ſibi futura res erat, cum Ferdinando egit,cognitis proviſiſque, quæ neceſſaria erant ad Georgium continuatis itineribus properat.

Iſabella interim Regina Comitia Agnatetij (Tranſſyluaniæ oppidum eſt haud obſcurum) indicit, in quibus ope amicorum, Georgio ob nimiam potentiam infeſtorum, ſe conſecuturam ſperabat, vt illi imperium obrogaretur; cui rei homo ſagax, qui tunc Varadini erat, vt præueniret, datis ad amicos literis ſtatim eò proficiſci ſtatuit, vt præſentiâ ſuâ Reginæ conſilia diſturbaret; móxque eius aduentu comitia ſoluuntur. Regina, quòd Georgij præſentiam aut metueret,

aut

aut non ferret, Albam Iuliam secedente. Georgius apertus jam Pupilli Regis hostis, vrbes oppugnare secum Varadino adductis copiis incipit ; Castaldus etiam prouinciam ingressus Claudiopolim cum exercitu venit.

Huius aduentu Georgius, quum territam Reginam sciret, ipsam conuenit, vt erroris sui admonitam ad componendum cum Ferdinando hortaretur. Claudiopoli, indictis denuo comitiis, Castaldus in Regni consilio, coram Georgio cæterisque proceribus, aduentûs sui causas exponit, vt videlicet, cum Regina de conditionibus, jam anteà Ioanni, eius marito, oblatis, ageret.

Eæ erant, vt Regina filij nomine Transsyluaniam, quam Turcicæ potentiæ impar tueri non posset, in rei Christianæ commodum, Ferdinando cederet, & compensationis loco Euboriæ & Radisporij, in Quadis, Principatibus, quorum

annus

annuus reditus 25000. aureorum conficeret, potiretur, arctiorisque amicitiæ causâ Ioannam Ferdinandi filiam, in vxorem, cum centum aureorum millium dote, acciperet; æs omne alienum, à Patre & Matre ipsius contractum dissolueretur, 50000. aureorum, quæ Isabellæ dotis nomine restitui deberent, à Ferdinando penderentur,&,quovsque omnia præstarentur, pignoris loco Cassovia,primaria in circumvicina regione ciuitas, Reginæ & filio ad habitandum concederetur. In has cõditiones assentiente Georgio, Regina, odio potiùs ipsius, cuius omnino se jugo eximere cupiebat, quàm voluntate, conuenit, fidem Castaldi secuta hominis versuti, qui nihil non promittere Ferdinandi nomine paratus venerat, vt Reginam Transsyluaniæ Imperio deijceret, & Prouinciam in Austriacorum potestatem redigeret; cuius rei postea eam,quamuis serius pœnituit.

Rebus

Rebus ita peractis Isabella, inter Georgium & Castaldum media incedens, cum filio ad cœnobium quod octo ab vrbe miliaribus Italicis aberat (non ita pridem à Tartaris funditus est destructum) memorabili oratione puerum Regem affatur: Quando Tua, inquiens, aut mea potius fortuna non tulit, vt Regno Paterno, legibus & iure gentium tibi delato, vti frui posses, fatorum iniquitatem, quæ nulla vi nostrâ, aut humanâ industria corrigi potest, æquo animo feramus, necesse est; & in his rerum angustiis, id eligendum, quod, si minus vtile possit videri, (quid enim est tanti, quod Regno queat rependi?) at tutius certe tibi, & Reipubl. Christianæ futurum cõducibilius: in ea siquidem ætate constitutus es, in qua optimè de te consuluisse ij censendi sunt, qui quauis ratione omnibus ferè iniuriis obnoxium caput à periculo præsenti liberauerint. Itaque quum supra ætatem

&

& vires tuas huius Prouinciæ contra Turcarum potentiam defensio posita sit, non ægrè ferre debes, si, quod opibus propriis tueri nequis, potentiori Principi tuendum tradas; à cuius amicitia tantùm gratiæ ac fauoris sperare imposterum potes, quantum ingrati laboris ac molestiæ, & parens tuus, &, post obitum eius, vterque nostrum pertulit.

Nam Turcarum amicitiam, (id enim ingenuè agnosco, neque errorem fateri pudet,) potentiorem quàm fideliorem hactenus experti sumus. & dum priuatis rebus prospicere nos putamus, rempub. Christianam, nósque ipsos, qui illius pars sumus, in extremum discrimen adduximus: Igitur, quod nomini Christiano conducibile, tibi verò gloriosum ac tutum, mihi felix fortunatúmque sit, hæc insignia (quibus Reges Vngariæ inaugurantur) in manus tuas, Castalde, trado, vt ea ad Ferdinādum quàmprimum

primum tutò deferenda cures, erit tuæ fidei, & eius, cuius auspiciis in Daciam venisti, vt conditiones propositæ sine mora & fraude impleantur, & Serenissimus Rex non tam Regnum adipisci, quàm eo adepto magnanimitatis & constantiæ laudem quæsiuisse videatur. Traditis insignibus, Castaldus prolixâ habitâ oratione Proceres in Ferdinandi fide confirmat.

Post Georgius, ante omnes, in fidem Ferdinandi, tanquam legitimi Regnorum hæredis, iurauit: cúmque mox certatim secuti Gothorum reliquiæ, & Sekelij authore præcipuo Ladislao Emdefo. Et quia pacem illam bellum secum Turcicum trahere prouidebant, de belli contra communem hostem gerendi ratione ibidem actum est. Isabella, ne priuata in eo Regno, cui summo cum imperio præfuisset, diutius viueret, conuasatis rebus suis, per montes asperos, Cassoviam versus iter direxit; Quum

propter

propter anguſtias viarum inter ſyluas de curru deſcendere cogeretur, dum auriga currum traduceret, ipſa verò in Tranſſyluaniam reſpiciens, priſtini culminis, è quo deciderat, memor, altum corde ſuſpirium duxiſſe dicitur, & cum aliud non poſſet literata fœmina, inſcripto arbori nomini hæc addidiſſe, SIC FATA VOLVNT; eóque relicto juſti doloris monumento, rurſus currum conſcendit, & inſtitutum iter perſequitur. Georgius, vt diſceſſu Reginæ lætus; ſic de bello Turcico, quod imminebat, anxius, in diuerſas cogitationes rapiebatur, cúmque eum qui tributum, à Tranſſyluanis Turcæ pendi ſolitũ, in Viuariana arce à ſe extructâ honorificè excipiendum curaſſet, ipſe eò quamprimum profectus eſt, & partim diſſimulatis, partim excuſatis, quæ acta fuerant, culpâ omni artificiosè in Reginam deriuatâ, rei inuidiam à ſe amoliebatur, vt, dum Turcicis fauere ſe partibus

K

fingit, pristinam fidei opinionem apud eos tueretur, sicque belli incendia, quantum in se esset, à patria auerteret. Quod secus eius inimici interpretati, occasionem arripuerunt consilia in eius perniciem agitandi. At Solymanus Transsyluaniæ defectione perceptâ, Budensi Præfecto, Stephano Moldauiæ Principi, & vicinis passim Ducibus, imperat, vt continuò, arreptis armis, perfidiam hominum vindicarent.

Illi fideliter jussibus Imperatoris parentes, exercitus cogunt, & arces non paucas atque jam etiam Lippam capiunt. Transsyluani numeroso exercitu illis se opponunt, móxque amissa recipiunt. Dum in eo sunt, Ferdinandus literis Castaldo mandat, vt Georgium, qui clandestina aduersus se consilia agitaret, vel in potestatem redigeret, vel, si aliter non posset, de medio tollendum curaret. Nec mora, Castaldus dato negocio Pallavicino

& Marcò Antonio Ferrario (Caſtaldo ab epiſtolis erat) impigrè mandata exſequitur, & Georgium obtruncat. Quo nuncio Sekhelij Agaropoli perterriti, tantum non in Caſtaldi caput conjurauêre. Variâ pòſt cum Turcis viciſſitudine bella gerebantur. Ferdinandus, vt Prouincialium animos demereretur, Andream Battori, Tranſſyluaniæ Vayuodam conſtituit.

Interea frequentia Reginæ poſtulata, conditionúmque commiſſi Regni præſtationem, Ferdinandus promiſſionibus duntaxat rependit; vnde illa, quòd ſe ludificari cerneret, clàm agebat cum Prouinciæ Regulis, Germanorum, ac præcipuè Caſtaldi, imperium exoſis; vt filius in Regnum reſtitueretur, incitante ambitioſam fœminam, ante alios, Mirce, inferioris Mœſiæ regulo, qui ſuam operam vltrò pollicitus, etiam ſecretò Solymanum, Reginæ nomine, de auxiliis ſollicitauerat. Dum & à Germanis, & à

Turcis, Transſyluania malè mulctatur, Regni Proceres, Legatione ad Ferdinandum decretâ, vt ſibi de pace cum Turcis agere liceret, impetrauerant. Id ſe adſecuturos ſperabant interuentu Halis cubicularij. Conditiones eædem propoſitæ, quæ à Ioanne Rege præſtabatur; ſed additum à Ferdinando, vt honeſtiores conditiones obtineri poſſent, vt recenter captæ arces reſtituerentur. Hæc à Proceribus acta, non nominato Ferdinando, aut Caſtaldo, quòd eò maxime dignitatem eius flagellare exiſtimarent. Suſcepit negocium Halis & intra octiduum, reſponſum ſe relaturum, ſpondet.

Interim Agoropoli, (vulgo Vaſarhelis) conuentus agitur, quò & & ipſe Halis, mox, redit, & longè diuerſum ab ordinum expectatione ac voto reſponſum à Solymano adtulit. Mandabat Imperator, vt, quãdoquidem Georgius, immani morte præreptus, Germanos Daciâ pellere

lere non potuerit, ipſi pro fide & obſequio, quod ſibi deberent, imperata facerent, & reſtituto in Regnum Ioanne Sigiſmundo, Ioannis filio, eandem tranquillitatem, & ſecuritatem, quam anteà ſub Ioanne demortuo experti ſint, à patrocinio ſuo ac gratiâ expectarent; quod vt commodius exſequi poſſint, Achameti purpurato negocium dediſſe, vt conſcripto valido exercitu, coactíſque ex Græcia ac vicinis præfecturis ad ducenta vſque hominum millia, expeditionem ſuſcipiat; inſuper ad Tartarorum Principem, & Valachiæ & Moldauiæ Vayuodas ſcripſiſſe, vt vires ſuas cum Achamete conjungerent: Pareant igitur, ſi libertatem, dignitatem, fortunáſque ſaluas velint; Sin, ſpreta ipſius authoritate & imperio concordes cum hoſtibus maneant & imperium detrectent, ſibi perſuadeant inobedientiæ pœnam præſto fore: ſe enim (quum ſacramento fidem Deo religioſe

obligaret) omnes prouinciæ incolas gladio & extremis suppliciis deuouisse; hæc illis vltimo denunciare, ne tot animarum sanguis à se reposcatur, sed calamitas illis imputetur qui propter contumaciam suam ac perfidiam, futuris malis causam dederint. Quibus literis Procerum animi valde commoti, Turcicæ potentiæ probè gnari, vel artificiosissimis Castaldi persuasionibus induci haud quaquam potuerunt, vt, spreta salute, tot simul copiis se obijcerent. Accessit Germanorum & Hispanorum militum exorta seditio, diu frustra stipendia sua vrgentium: qui nullis Castaldi precibus aut minis retineri poterant, quin arreptis signis, & nouis Ducibus creatis, (quod in huiusmodi motibus solemne est) injussi per Pannoniam, Viennam versus iter ceperint; quos, quum aliud non posset, breui subsecutus Castaldus, arrepta hinc, vt creditur, honesta occasione, quâ se

ſe periculo conjurationis Procerum, à quibus cum Hiſpanis ſuis opprimi debuerat, homo prouidus ſubduceret. Quo facto vniuerſa Tranſſyluania ſtatim ſub Iſabellæ jura conceſſit, quæ, indictis Cibinium Comitiis ex Ordinum conſilio res in Prouincia ordinauit. Sed eam lætitiam ſecuta peſtis, quæ, biennium integrum per eas regiones crudeliter graſſata, partim imminuit, partim, quia bellum interea geri non poterat, res noui Regis ſtabiliuit. Reſtituta in Regnum Tranſſyluaniæ Iſabella cum filio, animum applicuit ad conciliandos ſibi Proceres. In Aulam Ottomanicam, vt amiſſam fidem redimeret & nouos patrocinantes Baſſas corrumperet, miſit quotannis Conſtantinopolim decem aureorum millia amicis ſuis diſtribuenda. Quæ beneuolentia in importunum excreuit tributum. Amiſerat enim, vti diximus, per inſidias Caſtaldi Georgium Cardinalem; Hic eſt

ille magnus Monachus qui mira felicitate in tanta tempestate Trāssyluaniam seruauit; dum eam, à Solymanno captam, promitteret Ferdinando, possidente illam Ferdinando, traderet eandem Turcis; summæ vir prudentiæ æmulis continuo bello commissis, aliquod libertatis genus fingere volens, docuit, inter duas maximas Potentias suspectum magis quam apertum pectus debere illos gerere, qui pellem suam controuersam animaduertunt; & simul ac libertatem ab alterutro sentiunt arreptam, eripiendam offerendam esse alio, anteo uam vni omissis occasionibus manus vinciendas dederint. Idem Georgius Martinusius, qui fuerat Frater Eremita Min. Vayuodalem potestatem primus inclinauit, præcipuam Imperij vim in Proceres transferens, sternente illi viam Stephano Maylato. Post mortem Isabellæ, Rex Ioannes secundus, quum per ætatem administrare Regnum non

non poſſet, placuit ipſi & Statibus, eligere duodecim Conſiliarios è tribus Nationibus quaternos, Rẽpub. moderaturos. Vnde maximum momentum Statuum votis & Cardinalis Georgij conſiliis, acceſſit. Ioannes Rex paulatim amicis, quos Pater eius fecerat, amiſſis, in ſoluta iuuentute, non vſquequaque felix fuit. In ſola Turcica tutela acquieſcens Chriſtianis Principibus ita ſe faciebat inuiſum, vt par conjugium ex dignitate ſua non inueniret, & Reſpub. Venetorum illum repudiaret, quando ex Patricio ordine, (Publico nomine ad exemplum Regum Cypriæ) comparem in matrimonium per Legatos peteret; Multi ajunt ipſum Medico Stankario Doctore Arianæ religioni addictum fuiſſe. Æterna memoria dignus eſt labor eius in componendis religioniſtarum diſſidiis, multos Articulos (leges fundamentales) reliquit, quibus Romano-Catholica, Caluini-

ſtica, Lutherano-Euangelica, & Photiniana ſeu Vnitaria, tolerandæ religiones imperantur. Hac baſi etiamnum hodie noſtra ſtat concordia. Obijt non ſine ſuſpicione veneni in Tranſſyluania, Rex exul ab incunabulis ſine prole. Occaſionem dedit Regnicolis vt ex hæreditaria Regum Hũgariæ Prouincia, Regnum facerent liberum & auulſum. Poſt Ioannem ad faſces euectus eſt Stephanus Bathori, qui primus Principis titulum in Tranſſyluania geſſit, meruítque Coronam Polonicam. Huic & Fratri Chriſtophoro ſuffectus Sigiſmundus Bathori receſſit à conſiliis ſuorum anteceſſorum, (qui admodum pacate Dacias ſub auſpiciis Turcicis tenuerant) & Imperatori Romano vendere, aut cum alio Principatu Tranſſyluaniam commutare imprudenti perſuaſione cogitabat, in alternas tandem pœnitentias recaſus, cecidit ex gratia amborum Imperatorum, ac poſtquam

quam multas calamitates inconſtantia ſua in Patriam inuexiſſet, mortuús eſt quæſita morte. Succeſſit ei Frater Andreas Bathori Cardinalis, plus per artificia quam legitima electione. Ideoque Ottomanus eius exercitum per Michaëlem Vayuodam Valachiæ propè Cibinium attriuit, ipſe per confuſionem in Regno ſuo aliquot diebus vagus occiſus eſt à paſtoribus ouium. Anno huius ſeculi ſeptimo eligitur in Tranſſyluania Princeps Sigiſmundus Rakotzi, qui in limine regiminis ſui faſtidire cœpit natum ſibi laborem, ac ſine amicis immenſæ imperandi difficultatis pertæſus; demùm ei aduerſanti & Principalem dignitatem ambienti, ſceptrum conceſſit, retentis in compenſatioñe Comitatibus Patakienſi, & Machouienſi; cum pertinentiis; exceſſitque Tranſſyluania, ingentibus theſauris, quos breui tempore corraſerat, in ſuas ditiones ablatis; Ita Gabriel Bathori à Ra-

kotzio Statibus Turciſque commendatus recipitur cõfirmaturque. Iuuenis iſte Princeps aperte gloriabatur, ſe per artes Politicas ſenem Rakotzium deluſiſſe, ac vanis minis Regni faſces ei extorſiſſe. Quum multa tribueret ingenio, primò in confidentiam ſui, dein' in ſoluti pudoris ſentinam delapſus paſſim Magnatum matrimonia inuolauit, violauitque virginitates nóbiliſſimarum puellarum; ad ſpecioſæ formæ fœminas expugnandas ſuos habuit emiſſarios; adeo vt viles etiam ruſtici Principe iter faciente, in templa aut loca munitiora filias ſuas abſconditum irent; quod, quum ad aures ſuas appelleret, effuſo cachinno ſibi gratulatus eſt, tantum abeſt, vt erubuerit. Cibinium nil tàli ciuibus ſomniantibus dolo cepit, vnde viros, quos numero ſuorum ſuperauerat eiecit vrbe, impie retentis ipſorum vxoribus ad abuſum; Fœminæ enim Cibinienſium amantur vt benè pallidæ.

lidæ. Increpantibus illum Theologis, prætexuit injurias Andreæ Bathori, quem acie fuſum Cibinienſes intra mœnia recipere recuſauerant, Clemens, inquiens, vindictæ genus eſt, propter deſertum & trucidatum Fratrem multiplicare vrbem. Quum autem Proceres diuina humanáque in Patria confundi viderent, conceptis in illum odiis ad Portam Ottomanicam queſtum mittunt; quo percepto inſidias metuens, Varadinum ſeceſſit, vbi extra arcem recreandi animi cauſa carpento vectus paulo poſt à Duobus Nobilibus eſt interfectus. Atque ſic ignobili clauſula nobiliſſimam & Illuſtrem Bathoriorum familiam finijt.

Huic ſuffectus eſt in Imperio Bethlen Gabor (Hungariſmus prænomen nomini poſtponit) Princeps magnanimus & felix, qui terrorem & exercitũ ad Viennæ vſque mœnia duxit, quum Turcarum indulto Bohemis fidei ſuæ cognatis opem ferret,

ferret, ac Hungariæ Regnum Austriacis eriperet, restitueréтque gloriosis proficuisque conditionibus. Pacati vir ingenij descendit vnde multi malunt deijci. Obijt anno vigesimo nono summo Regnicolarū dolore. Post aliquot contentiones Medgyessini, Catharina Princeps domûs Brandeburgicæ consignauit Regnum Stephano Bethlen, defuncti Principis fratri, Qui & eximia pietate suffragia Statuum, & ingenti erga Turcas fide, confirmationem, diu meruerat. At ingenuitatem suam caterua ambitiosorum (simplicitatem rata) contempsit; Ipse etiam in sinu serpentem deprehendens, spreuit magis, in tanta hominum perfidia, quam projecit fasces, & sine sanguine Rakotzios admisit. Sæpe illum dixisse ferunt, Pœnituisse Æsopicas ranas, quòd pro trabe Rege flagitassent in paludes anguē. Itaque Georgius Rakotzi, qui sub Gabriele Bethlenio Dux fuerat haud obscurus, ac ea

parte

parte Hungariæ valde potens, principatũ obtinuit rita inauguratione. Regnum ſuũ mira dexteritate auſpicatus eſt, ingenti aliquandiu periculo ſuſpenſus, dum in eo ſe cõfirmaret; Fudit, fugauit, & in perpetuos carceres incluſit ſuæ dignitatis præcipuos Authores, ingrata quidem gratitudine, ſed optimo ſuas res ſtabiliendi conſilio. Expeditiones in gratiam Proteſtantium in Hungaria egregiè finiit, vtilitatis conſecutus parum; odium Ferdinandi ſibi conflauit ingens, quod filium ſuum ſucceſſorem oppreſſit, commendauitque ob id Bizantij; armauit affectus ſuos proſpero euẽtu; modeſtiam ſibi naturalem ad cõtrarios fines coëgit; vt jam non obſcurè anhelaret Coronæ Poloniæ; propter detentum à Suecis Ferdinandum etiam ſperaret. Anno quadrageſimo octauo tot periculoſis meditationibus in melancholiam demerſus, (hanc frequentiſſima venatione diſpellabat) expirauit. Ei

surrogatus est in Regno Filius natu major Georgius, Princeps erecti (ô si recti!) ingenij, & bellicosus, qui totam Europam nostris calamitatibus & suo fato compleuit. Iste Patris consiliis instans amicos quærebat in Polonia; In adjacente Moldauia bellum feliciter intulit Basilio Principi: qua victoria, gradum maximum ad Diadema Polonicum se superasse existimabat; atque adeo quidam Procerum cœca spe eius animum impleuerant, vt, postquam Matthiam Principem Valachiæ, periculo seditiosorum stipendiariorum Szemeniorum liberasset, commessationibus magis quam consultationibus indulgeret, ignarus Principales honores mediis in ignibus esse, ignémque multo liquore extingui. Tandem quum Suedi premerent Sarmatas, occasione arrepta, confestim expeditis armis cõductísque Cozakorum copiis, cum plerisque Nobilibus in Polonia se cum Ca-

rolo Guſtauo Rege coniunxit; Vbi, quod fecit ſcribent Poloni ; quod paſſus eſt Tranſſyluani centum annis lugebunt. Præcipua Daciæ Nobilitas deuenit in compedes ſæuiſſimorum Tartarorum , quibus Poloni & Cozaki ipſos tradiderant. Rakozius cum paucis lectiſſimis vix Tartarorum manus elapſus à Polono Duce vitam & libertatem multis precibus & indecora pactione obtinuit. Tranſſyluaniam redux inuenit eam viduam , lacrymantem , confuſam , & quod erat maximum Turcarum indignationem , qui Statibus repudiandum Rakotzium imperabant ; quibus ſe explicare deſperans , ſuppreſſit dolores & aſſenſit in Franciſci Redei noui Principis electionẽ. Quod iterum retrectans Medgyeſſini coëgit Status à cœptis deſiſtere ac ſe Principem coli ; Hinc orta ardens Turcarum ira vindictáque ! hinc bella ciuilia atrociſſima ac diſcordiæ ! dum alij Patriam, alij amarent Principem,

Principem, quidam è communi miseria sortem & fortunam sperarent; Ita mirum non est, si, rebus in hunc modum confusis, inenarrabiles ruinæ euenerint, imo maximè mirum quomodo extremæ afflictiones deuolui potuerint. Igitur Turci vt Transsyluanos dicto facerent audientes, post multas minas à Rokotzio & eius amicis contemptas, cum octoginta millibus Tartarorum, Anno quinquagesimo octauo, per Valachiam irrumpunt, cæde, incendio, præda, maximam Prouinciæ partem deuastant, vrbes taxant, &, quod maxime deplorandum, quadraginta millia Transsyluanorum in æternam captiuitatem abducunt. Postquam autem Achatius Barczai & Ioannes Lutsch Tartaris occurrissent, supplicatum; desisterent ab internecione afflictæ gentis, paratos esse Regnicolas imperata facere; ita deflexerunt à Patria inauditas ærumnas. Ibique nominatus in Principem

Barczaius,

Barczaius, & absente Rakotzio, qui appellente periculo in Hungariam profugerat, à Statibus etiam eligitur ratihabeturque. Rakotzius inglorium ratus pati in sede sua, eum qui Patri eius in vili ministerio fuerat, Barczaio illusit, & recessis Turcis aperto marte illum persecutus est; Vicissim iste audax & in Turcarum tutela certus, &, vt aiebat, legitimæ electionis conscientia innocens, vbi posset, Rakozianis oberat. Quum autem Barczaius Princeps in exhausta Patria justos exercitus alere non vellet, ac eapropter insolens Rakozius vanè multas victorias sibi promittens, hostem suum fundere non posset, ac in tanta hominum expectatione cœpta nunquam deserere nisi mortuus constituisset, decreuit aggredi Barczaium insidiis. At iste re intellecta cum mille quingentis Genizaris & præcipua nobilitate suarum partium in Cibinium vrbem

bem munitiſſimam ſe includunt. Quam extêplo Rakotzius obſidione ſtrictâ cinxit; vt, expugnata vrbe, ac ſperabat, & hoſtes ſuos in compendio trucidaret, & inexpugnabilem belli ſedem, ſi in ſuas manus deueniret, magno animo teneret. Cibinienſes ob inſperatam rem attoniti, & parum præparati ad alendos tot hoſpites, quæ in arbitrio ipſorum amplius non erant, maluiſſent præuiſa. Tamen Ampliſſimi ſenatus conſilio, præcipuè vigilantiſſimi prudentiſſimique Conſulis Andreæ Meltzeri de Verth, induſtria, (cuius virtutes gener ego per modeſtiam aliis ſtringendas relinquo) ciuium etiam fortitudine, ingenti conſtantiâ, tanto periculo ſe explicauerunt; quod à ſapientibus erat deſperatum; dum intra mœnia haberent mille quingentos hoſtes naturales Turcas, foris autem ingentem coronam famelicorum Hayducorum; totam inſuper

Tranſſyl

Tranſſyluaniā infenſam; quæ ægrè ferebat Genizeros Cibinium admiſſos, cuius poſſeſſione (vti deſperatis omnia facilia ſunt) toti Tranſſyluaniæ jugum imponi potuiſſet. Dum ad Cibinium ſex menſes hæreret Rakotzius, miſſus eſt Szeydi Baſſa cum exercitatiſſimis Turcis liberatum obſidione fratres ac Barczajum Principem; quo appropinquante Rakotzius nocte obſidionem ſoluit & hoſti aduentanti ad Claudiopolim occurrit, conſertóque prœlio atroci poſtquā egregiè aliquandiu pugnaſſet, inclinatus clade magna amiſit exercitum, ipſe vulneratus, Varadinum deductus, poſt aliquot dies extinctus eſt. Ferunt ante mortem, quoniam irreconciliabilem ſenſiſſet Portam Ottomanicam, Filium Franciſcum cōmendauiſſe tutelæ Leopoldi Imperatoris. Quo ſubolfacto, Turcæ, ad leues ſuſpiciones prompti, crediderunt Varadinum arcem ab Auſtriacis

ſtriacis occupatum iri ; imo pretextu dictæ tutelæ plures diſceptationes orituras, adeóque confeſtim contractis copiis arcem illam, ſtrenuè à Tranſſyluanis defenſam, demùm deditione capiunt. Barczaius morte & oppreſſione Rakotziana non diu felix inuenit æmulum Ioãnem Kemeny. Is nuper vinculis è Tartaria liberatus, obtinuit in ſubſidium ſui viginti Germanorũ millia, Duce Comite Montecuculi; Tranſſyluanos prolixis Epiſtolis, vt erat facundus, cum adjuncto Caſzonio optimo dicendi magiſtro, induxit, quo crederent totum orbem Chriſtianum ſtare à partibus ſuis & Turcis indixiſſe bellum ſacrum tot ſeculis optatum. Ideoque Princeps electus eſt Biſtricij, poſtquam Barczajus infelix Diadema amplius ferre non multum contenderet. Paulo poſt ad colloquium inuitatus Barczajus Princeps in itinere ex compoſito ſuorum inimicorum

ſclopeto

ſclopeto & gladiis in fruſta diſcerptus miſere periit. Interim Turcæ, obſeruatis benè Germanis, (qui magnis itineribus verſus Tranſſyluaniam aſcendebant, non ita pugnatum aut aperto prœlio conflictum, quàm Vrbes Saxonicales captum & belli futuri ſedem eo deriuatum) copias quantocyus cogunt & Duce Ali Baſſa cum Septuaginta armatorum millibus in Prouinciam feſtinant: Nam Kemenius Cibinienſium aliarumque Ciuitatum liberarum, aures demulcebat, rogabat, imperabat, & minis inſtabat, præſidia Germanica reciperent; quod facile futurum dixerat Viennæ, cùm propter ſuam Authoritatem, quam viginti fere annis vt Aulæ Tranſſyluanicæ Primas habuiſſet inter ipſos maximam, tùm propter cognationem Germanorum, quos in vrbibus iſtis Dacicis non ciues modo, ſed Optimates factos ſæpiſſimè

mè expertus esset. At Cibinienses, quorum exempla vtplurimùm sequuntur cæteri, humanis responsionibus eius animum lactabant, dum in media Transsyluania Ali Bassa cum innumera multitudine castrametaret; Vel, quòd absentes & impares Turcis Germanos scirent; Vel, quòd religionem, quam habent omnes Euangelico-Lutheranam, confundi metuerent. Claudiopolis neque sibi, neque Pátriæ, neque Imperatori, facilitate sua admittendi Præsidia, acquisiuit multùm gloriæ; plurimùm fastidij, laboris, exitij, habuit exilis error. Ali Bassa Imperator summæ prudentiæ dissimulatis tantisper quæ habebat in mandatis, Regni Proceres ad se vocat, proponitque displicentiam suorum propter Kemenium electum & occisum Barczajum; adeoque de nouo Principe eligendo Aulam Turcicam recognosc-

cognoſcituro, conſilia tractabat; quemque vnicum ſuæ expeditionis finem eſſe callide ajebat. Status habita deliberatione in caſtris Turcarum eligunt ſibi Illuſtriſſimum Dn. Dn. Michaëlem Apafi, Principem certe Pium, Magnanimum, & felicem, qui etiamnum hodie gloriosè Tranſſyluaniam gubernat. Ali Baſſa taxata Tranſſyluania & duplicato tributo, quum hoſtes ſui euanuiſſent, ſe in Hungariam recepit; Nam Comes Montecuculi audiens creatum nouum Principem & ſtudia Procerum diuiſa, Viennam verſus, optimo certè conſilio, tendebat, paucis ſuorum relictis apud Principem Ioannem Kemeny, qui, dum iſta fierent cum amicis per auia montium vagus, Imperialium copiarum regreſſus ægrè ferebat. Abſentiâ Turcarum denuò animatus ad perſequendum opprimendúmve nouum & legitimum Principem in Tranſſyluaniam reuolat: quum au-

tem haud procul à Schesburgo certatur, Kemenius cum non paucis in pugna occiſus, Principatum, quem nondum habuerat, ei reddidit, cui debebat.

INDEX

INDEX

Rerum memorabilium.

A

C

quia

I

M

O

P

R

S

Solimanus

T

FINIS.

ERRATA

Pag. 28. Germaniæ l. Germanicæ, p. 28. Ichiuolte l. ich volte, p. 28. Transilutani, l. Transsyluani, p. 28. Nerna, l. Nerua, p. 34. instrusit, l. intrusit, p. 47. Oleahis, l. Olahis, p. 55. locæ, l. loca, p. 57. quem l. quod, p. 62. quas l. quæ p. 67. Belrac l. Beluac, p. 85. Consuetutinem, l. consuetudinem, p. 93. officij l. offici, p. 97. Tract. l. Trajan. p. 104. Rustibus l. Rusticis, p. 115. semel l. semet, p. 117. sententia l. sententiæ, p. 120. beneficiis l. beneficis, p. 122. vinccris l. vinceris.

restauro del Libro
Badia
di
Cava